ק. כצנלסון

דער קריזים אין מאדערנעם העברעיש

ק. כצנלסון

דער קריזיס

פון

מאַדערנעם העברעיש

טיטל פון העברעיִשן אָריגינאַל:

משבר העברית המודרנית

תל אביב, תש"ך 1960

אַרויסגעגעבן פון די פּאַרלאַמענט:

בית הוצאה לאור

פּאַרלאַמענט "יידבוד"

ק. צנזלסון

דער קריזים פון מאָדערנעם העברעיש

פון העברעיש אויף ייִדיש:

יוסף גאַר

אַרויסגעגעבן פון:

„ציקאָ" - פּאַרלאַג
ניו־יאָרק

פּאַרלאַג „יידבוך"
בוענאָס־אייראָס

1961

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

HECHO EL DEPOSITO QUE MARCA LA LEY

Industria Argentina

Este libro se terminó de imprimir el 15 de noviembre de 1961 en los Talleres Gráficos "Zlotopioro Hnos." S. R. L., San Luis 3149, Bs. Aires, Rep. Argentina.

אינהאלט:

הקדמה — — —

אריינפיר־וואָרט

דאָס בוך, וואָס דער לייענער באַקומט דאָ, איז געשריבן פון א געזעלשאַפטלעך־פאָליטישן קעמפער.

פון דער עברעישער אויסגאַבע פונעם בוך ווערן מיר געווויר אַזוינע פרטים ווי‌עגן דעם מחבר: ער איז געבוירן געווארן אין 1907 אין באַברויסק, רוסלאַנד, אין א משפחה ציוניסטיש־העברעיסטישע כלל־טוער. צו זעכצן יאָר איז ער געקומען קיין ארץ־ישראל. מיט פינף יאָר שפעטער איז ער צוגעשטאַנען צו דער רעוויזיאָניסטישער באַוועגונג און געשריבן אין אירע אָרגאַנען. עטלעכע מאָל איז ער אַרעסטירט געווארן דורך דער מאַנדאַט־מאַכט; צוואַנציק חדשים איז ער אָפגעזעסן אין דער פעסטונג לאַטרון. אין וויטערדיקע אידעאָלאָגישע זוכענישן האָט ער געפרוווט געפינען א סינטעז צווישן רעוויזיאָניזם און אַרבעטער־באַוועגונג. אין 1954 איז ער אַוועק פון זיינע פריערדיקע פאָליטישע חברים. זיין בוך פון 1957 — „ישראל אחרי מבצע סיני" (ישראל נאָך דעדר סיני־אַקציע) האָט אַרויס־געוואָרפן א היפשן אָפקלאַנג אין דער ישראלדיקער פרעסע. אויך אין דעם איצטיקן בוך רייסט זיך אַדורך דעם מחברס פובליציסטישער טעמפּע־ראַמענט.

נישט צוליב געווייסע פאַרמולירונגען און נישט צוליב פאַרשפילטע פאָליטישע אַרגומענטן ווערט דאָס בוך „דער קריזיס פון מאַדערנעם העב־רעיש" איצט אַרויסגעבראַכט אין א יידישער איבערזעצונג, נאָר צוליב דעם גרונט־רעיון פונעם בוך, וואָס איז עלול צו ווייזן פאַקטן אין א נייער שיין און צו ווקן דעם געזעלשאַפטלעכן געדאַנק.

דאָס אויפלעבן העברעיש ווי א געדעטע שפּראַך איז געווען פון די גאָר גרויסע געשעענישן אין דער יידישער קולטור־געשיכטע פון לעצטן יאָרהונדערט. אי נאַציאָנאַל אי ריין לינגוויסטיש האָט זיך דאָ פאַרלאַפן א פראַצעס וואָס זיינם גלייכן איז א סברא נישטאָ ביי קיין אומה ולשון.

אבער דווקא איצטער, ווען די אומגלייבלעכע אנשטרענגונגען זענען דוכט זיך געקרוינט געווארן מיט א פולן נצחון, דערהערן זיך ספיקות וועגן דעם, צי דער נצחון איז טאקע א פולער; און א העברעיסט מבטן ולידה און אן אריינגעוואקסענער אין ישראל דורך אידאלאגיע און דורך לעבנס-פראקטיק, — ברענגט ארוים זיינע ספיקות אין דער עפנטלעכקייט. און ער באנוגנט זיך נישט מיט אויסדריקן זיין מיינונג, נאר ער האט א פראגראם: — אומקערן זיך צו די וואַרצלען פון נעכטן, וואם מען האט געהאט פארלאזט. און ער בויט זיין פראגראם פאר מארגן אויף אן אנא-ליז פון יידישע לשונות אין גאנג פון דער יידישער געשיכטע. ער באזירט זיך אויף די ספיקות וועגן דער האפטיקייט פונעם מאדערנעם ערעדטן העברעיש, וואם נישט קיין קלענערער ווי ח. נ. ביאליק האט ארויסגע-זאגט. ער וועגדט זיך מיט זיינע ליידנשאפטלעכע רייד צו די פירערם פון דער העברעישער דערציונג, צו די העברעישע שרייבערם און דער עיקר צו דער יוגנט אין ישראל, וואם זי מוז ערשט געפינען דעם וועג צו יידיש.

זאל ק. כצנלסונם אויפרודערנדיקע רייד דערגיין צום טראכטנדיקן יידיש לייענענדיקן עולם אויך.

קאַפּיטל איינס

דאָס ייִדישע פאָלק און זיינע לשונות

1

אונדזער פאָלק איז דאָס קאָנסערוואַטיוווסטע צווישן די פעלקער, דאָס סאַמע צוגעבונדנסטע צו זיינע ווערטן און דאָס עקשנותדיקסטע ביים פאַרטיידיקן זיין ספּעציפישן כאַראַקטער. איטלעכן קנין זיינעם האָט דאָס ייִדישע פאָלק אויפגעהיט מיט אַ געטריישאַפט, וואָס איז נישט בנימצא ביי קיין שום אַנדער אומה. אַ יוצא מן הכלל האָט עס דערלאָזט בלויז לגבי איין קנין. דער דאָזיקער קנין איז: העב־רעיש ווי אַ שפּראַך פון רעדן און טראַכטן. העברעיש איז געווען דאָס לשון פון רעדן און טראַכטן בלויז אין די צייטן פון ערשטן בית־המקדש. נאָכן חורבן בית ראשון האָט העברעיש אויפגעהערט צו זיין דער נאַרמאַלער שפּראַך־אינסטרומענט און איז געווארן פאַרוואַנדלט אין לשון־קודש, וואָס איז אין גאַנצן פאַרבונדן מיטן באַגריף צו זען דאָס אומקערן זיך פון דער תקופה פון בית ראשון צו איר פריִער־דיקן מצב; צו זען ווי עס ווערן אויף דאָס ניי אויפגעשטעלט די וועגט פון בית־המקדש און ווי זיי ווערן אויפגעבויט אין אַזאַ מאָס ווי קיין חורבן וואָלט נישט געשען.

די וואָס האָבן זיך אומגעקערט פון בבל קיין ציון האָבן געבראַכט מיט זיך די אַרמישע שפּראַך, וואָס האָט זיך איינגעווארצלט אין ארץ־ישראל און איז געווארן די אומגאַנגשפּראַך אין משך פון דער גאַנצער תקופה פון בית שני. נאָך אַרמיש, דאָס לשון פון תלמוד בבלי, איז געקומען די אַראַבישע שפּראַך, וואָס אין איר זענען אויפגעקומען גרויסע ייִדישע שאַפונגען אין דער שפּעטיקער בבלי־שער תקופה און אין דער אויפבלי־תקופה אין שפּאַניע. נאָך מער: ייִדן האָבן זיך נישט באַנוגנט מיט דעם וואָס זיי האָבן זיך באַנוצט מיט פרעמדע לשונות. זיי האָבן געמומען דעם פרעמדשפּראַכיקן מאַטעריאַל, אים אַדורכגעמישט מיט אַרמישע און

העברעיש ווערטער און האָבן פון אים געשאפן יידישע שפּראַכן, צום אַלעם ערשטן דזשודעזמע און יידיש. יידיש איז געווארן אַ מעכטיקע שפּראַך, וואָס איר ליטעראַטור פאַרנעמט אַ בכבודיק אָרט אין דער מאָדערנער וועלט־ליטעראַטור.

נאָכן חורבן בית ראשון האָט דאָס יידישע פאָלק באַשטימט פאַר העברעיש די פונקציע פון זיין אַ לשון, וואָס אין אים ווערן פּריער פאַר אַלץ געשריבן תפילה־שאַפונגען, ווי אַ שטייגער, פּיוטים, תחינות, שטראָפּרייד, ווי אויך תפילהדיקע פּאָעזיע פונעם שניט פון די גרויסע משוררים אין דער שפּאַנישער תקופה ביז צו ח. נ. ביאַליקן און א. צ. גרינבערגן אין אונדזער צייט.

די איבערוועגנדיקע מערהייט פון די אַנדערע שאַפונגען זענען געווארן געשריבן נישט אויף העברעיש נאָר אויף אַנדערע לשונות, וואָס זענען געווען רעד־שפּראַכן ביי יידן. די דאָזיקע יידישע צוויישפּראַכיקייט, וואָס הערשט ביי אונדז זינט דעם חורבן פון ערשטן בית־המקדש, שטעלט פאָר מיט זיך אַן איבערראַשנדיקע דערשיינונג וואָס פאָדערט אַן אַנטשיידנדיקע תשובה. מע קען זיך באַציען נעגאַטיוו צו אָט דער צוויישפּראַכיקייט אָדער פּאָזיטיוו און זאָגן אויף דעם אָמן, עס איז אָבער כמעט ווי נישט מיגלעך צו האָבן לגבי דעם אַ פּאַרעוו באַציונג.

ביאַליק האָט זיך געהאַלטן ביים נעגאַטיוון איינשטעל און זיין עסיי „הספר העברי" פסקנט ער: „עס איז נישטאָ קיין ספק אין דעם אַז דאָס אויסוואַרצלען העברעיש פונעם מויל איז איינער פון אונדזערע סאַמע גרעסטע נאַציאָנאַלע פאַר־ברעכנס". מיר קענען נישט אָננעמען די דאָזיקע מסקנא כאָטש צו איר איז געקו־מען אַ מעכטיקער ליטעראַרישער און שפּראַכיקער גאון. אויב ביאַליק וואָלט טאָקע געווען גערעכט און אויב דאָס פאַרנאַכלעסיקן צו רעדן העברעיש וואָלט געווען אַ נאַציאָנאַלער חטא, וואָלט דעמאָלט דאָס יידישע פאָלק געווארן איינגעבראָכן אונטער דער שווערקייט פון אָט דעם פאַרברעכן און עס וואָלט נעלם געווארן און אונטערגעגאַנגען. עס איז אוממיגלעך אַז אַ פאָלק זאָל זיך דיקט לגבי זיין לשון צוויי אַ האַלב טויזנט יאָר און זאָל בלייבן לעבן. די דויערנדיקע עקסיסטענץ פונעם יידישן פאָלק נאָך חורבן בית ראשון, נישט געקוקט אויף דעם וואָס עס האָט נישט גערעדט קיין העברעיש, איז אַן איבערצייגנדיקער באַווייז פאַר דער ריכטיקייט פון אָט דעם געדאַנק. מיר דאַרפן נישט האָבן קיין בעסערן באַווייז ווי דער און עס איז גאָר אַ ספק צי עס איז בכלל פאַראַן אַ בעסערער באַווייז.

אין משך פון צוויי אַ האַלב טויזנט יאָר האָבן יידן באַשטימט פאַר העברעיש די פונקציע פון לשון־קודש, און זיי האָבן גערעדט און געשריבן פּריער פאַר אַלץ אין אַנדערע שפּראַכן. אַזוי איז געווען זייער דרך אויף זייער אייגענער ערד, אין זייער זעלבשטענדיקער מדינה אין די צייטן פון בית שני, אין די צייטן פון מרידות און העלדישע מלחמות. אַזאַ איז געווען זייער דרך אין צענדלינגער און הונדערטער גלותן, וואָס זענען צום טייל געווען אָפּגעריסן איינער פון צווייטן, אין פאַרשיידענע

לענדער, אין פֿאַרשיידענע קלימאַטן, אין פֿאַרשיידענע תקופות. די דאָזיקע געזעץ־מעסיקייט פון צווישפֿראַכיקייט ביי יידן נאָכן חורבן פון ערשטן בית־המקדש איז אַזוי שטאַרק, אַז זי מאַכט בטל איטלעכן פֿרוּוו צו פּסלן זי. פֿאַרקערט: יעדן פֿאַר־מעסט אָפּצוטרעטן פון אָט דער צווישפֿראַכיקייט און אונדז אומצוקערן צו אייג־שפֿראַכיקייט דאַרף מען באַטראַכטן ווי אַ טעות און ווי אַז אָפּווייכונג.

דאָס יידישע פֿאָלק איז אַ יחיד במינו און זיין גאַנצער מהות איז — דאָס באַהעפטן זיך מיט זיין גאָט און זיין געטריישאַפט צו די גרויסע עיקרים, וואָס זענען איינגעזאַפּט אין זיין אמונה. יעדע אייגנשאַפט פונעם יידישן פֿאָלק און איט־לעכער קנין זיינער זענען פון פֿאַרויס באַשטימט צו דינען זיין גאָט. און אויב אַזוי איז עס מיט אַלע זיינע אייגנשאַפטן און ווערטן, איז עס על אַחת כמה וכמה אַזוי מיט דער העברעיש־שער שפֿראַך, וואָס אין איר זענען פֿאַרבאָרגן און איינגעזאַפּט אַלע אוצרות פון נאַציאָנאַלן גייסט און אינסטינקט.

פונקט אַזוי ווי דאָס יידישע פֿאָלק איז נישט אַ פֿאָלק ווי אַלע פעלקער, אַזוי איז אויך נישט זיין לשון העברעיש אַ שפֿראַך ווי אַלע שפֿראַכן. אַלע שפֿראַכן זענען קודם־כל אינסטרומענטן פֿאַר אַ מגע־ומשא צווישן מענטש און מענטש. העברעיש איז אָבער געגעבן געוואָרן כדי צו דינען ווי אַ בריק צווישן דעם יִד און זיין גאָט. דער אויסגאַנגפונקט פון העברעיש איז נישט קיין מענטשישער נאָר אַ געטלעכער. די תורה איז געטלעכע ריידע. אין דער תורה איז גאָט דער וואָס רעדט, און דאָס יידישע פֿאָלק איז דער וואָס הערט. אין ספר תהילים איז דער יִד דער וואָס רעדט, און גאָט איז דער וואָס הערט. אין דער תורה, פון איין זייט, און אינעם ספר תהילים, פון דער צווייטער זייט, ווערט געפירט דער מעכטיקער דיאַלאָג צווישן יידישן גאָט און דעם יידישן פֿאָלק. אַלע אַנדערע ספרים אין תנך, ווי גרויס זייער ווערט זאָל נישט זיין, זענען בלויז אַ צוגאָב צו דער תורה און צום ספר תהילים.

די מיסיע פון דער העברעיש־שער שפֿראַך ווי אַ מעדיום, וואָס פֿאַרבינדט דעם יִד מיט זיין גאָט, האָט באַשטימט איר געשטאַלט. זי איז אַ דערהויבענע שפֿראַך און איז פול מיטן באַווּוסטזיין פון איר אייגענער חשיבות, ווייל איר רעדן איז נישט סתם קיין רייד, נאָר רייד וואָס קומט פון גאָט און איז געווענדט צו גאָט. זי איז קאַנצענטרירט און קאַרג אין ווערטער ווי עס פּאַסט פֿאַר אַ יחוסדיקער גבירטע, וואָס פֿאַרשוועדט נישט אירע רייד אויף פּוסט. זי איז אַרעם אין ווערטער ווייל זי נייטיקט זיך נישט אין קיין ווערטער. אַ מענטש, וואָס בוקט זיך פֿאַר זיין גאָט, נייטיקט זיך נישט אין קיין סך ווערטער און אין שפֿראַך־באַפּוצונגען, נאָר אין ווייניק ווערטער, אָבער ערלעכע. דער שטאַרקער ווילן אויסצודריקן קלאָר דעם מאַנאָטעיסטישן אמת און אַרויסצורייסן מיטן וואָרצל פילגעטעריי און דעם גלויבן אין אַ סך אמתן, האָט גורם געווען אַז העברעיש זאָל זיין זייער אַ קלאָרע שפֿראַך, וואָס פֿאַרטראָגט נישט קיין שום טאָפּלקייט פון באַגריף און טאָפּלקייט פון פֿאַר־

שטיין; אַ שפּראַך וואָס דערווייטערט זיך פון איטלעכן רמז אָדער אומקלאָרקייט און שטרעבט אויסצודריקן אָפענע, אימפּעראַטיווע און מאַניפעסטירנדיקע אמתן.

דער חורבן בית ראשון האָט גורם געווען אַ שטאַרקן שינוי אין לעבן פון פֿאָלק. דער בית שני איז געווארן אויפגעשטעלט און דאָס לאַנד איז ווידער געווארן באַזעצט דורך יידן. אָבער די המשכדיקייט פון געטלעכן חסד, וואָס ציט זיך פון דעם צוזאָג צו אַברהמען דורך משהן ביז צו די נביאים אַחרונים, — די דאָזיקע המשכדיקייט איז געווארן צעשטערט און איבערגעריסן. די אינטימע נאָענטקייט צווישן פֿאָלק און זיין גאָט איז געווארן איבערגעריסן און אויף איר אָרט זענען געקומען די באַגערן, אַז עס זאָלן באַנייט ווערן די פרי־ערדיקע צייטן. עס האָט אויפגעהערט די נבואה וואָס פֿאַרקערפּערט אין זיך די אומפּאַרמיטלטע נאָענט־קייט צו גאָט. אַנשטאָט די נביאים, וואָס רעדן אין נאָמען פון געטלעכן אויטאָריטעט, זענען געקומען מנהיגים און לערערס וואָס רעדן אין נאָמען פון מענטשלעכן אויטאָריטעט.

דער דאָזיקער שטאַרקער שינוי אין דער באַציונג צווישן דעם פֿאָלק און זיין גאָט האָט על־פי הכרח געבראַכט מיט זיך אַ פֿאַראַלעלן שינוי אין זיין באַציונג צו העברעיש ווי אַ פאַרבינדער צווישן דעם פֿאָלק און זיין גאָט. ווען עס איז געווארן פאַרשמעלערט דער תחום פון דער מעכטיקער און קוואַליקער רעליגיעזער התעוררות און די פאַרבינדונג צווישן דעם פֿאָלק און זיין גאָט איז געווארן מער קאָמפּליצירט און פאַרוויקלט, — איז על־פי מוז אויך געווארן איינגעשרומפן דער תחום פון הערשאַפט פון דער העברעישער שפּראַך. זי האָט אויפגעהערט צו זיין אַ רעדשפּראַך וואָס דריקט אויס די קאָנקרעטע ווירקלעכקייט און זי איז אַריבער צום תחום פון באַגער און האָפענונג, וואָס גאָרן איבערצומאַכן די ווירקלעכקייט און ווילן „אומקערן די קרוין צו איר פרי־ערדיקער פראַכט". דאָס יידישע פֿאָלק איז געווארן צווישפּראַכיק. העברעיש איז געווארן אַ הייליק לשון פון תפילה און רעליגיעזן טראַכטן. די פרעמדע לשונות האָבן באַוועלטיקט דאָס וואָכעדיקע לעבן און פון דאָנעזן זענען זיי אַלץ מער און מער אַריינגעדרונגען אין די תחומען פון רעליגיע און גייסטיקן לעבן.

דער איבערגאַנג פון העברעיש צו אַרמיש אין דער תקופה פון שיבת־ציון איז פאַרגעקומען אין אַ צייט, ווען העברעיש האָט נאָך געלעבט אין מויל פון אַ סך פֿאָלקסמענטשן. עס וואָלט נישט געווען שווער ממשיך צו זיין דעם פאָדעם פון רעדן העברעיש און צופּאַסן דעם פאַרטיקן שפּראַך־מאַטעריאַל צו די נויטן פון דער נייער ווירקלעכקייט. אָבער ניצן העברעיש אויף דעם אופן וואָלט געמיינט אַריינטראָגן אַ ריס צווישן שפּראַך-מאַטעריאַל און דעם שפּראַכגייסט, וואָס האָט רעווואָלטירט קעגן דעם צופּאַסן זיך צו דער נייער ווירקלעכקייט; דאָס וואָלט געגעבן דעם מאַטעריאַל גאָר אַן אַנדער פּאַרעם און וואָלט גורם געווען, אַז די שפּראַך

זאָל ווערן אויסגעטריקנט און זאָל אַנווערן יעדע עכטע פאַרבינדונג מיטן מקור־דיקן העברעיש.

אויף דעם וועג זענען געגאַנגען די רוימער און די גריכן. נאָך דער קלאַסישער תקופה פון זייערע שפּראַכן זיי אַסימילירט זייער אייגענעם לשון מיט שפּראַכן פון פרעמדע פעלקער. צוזאַמען מיטן אַסימילירן זייער לשון זענען זיי אַליין אויך געוואָרן אַסימילירט. אָבער דער וווּנדערלעכער געשיכטלעכער חוש פון יידישן פֿאָלק האָט אים אונטערגעזאָגט נישט צו גיין אויף דעם וועג און נישט צו שאַפן קיין ריס צווישן שפּראַכגייסט און דעם שפּראַך־מאַטעריאַל. דאָס יידישע פאָלק האָט בעסער געוואָלט זיין אָנגעוויזן אויף פרעמדע שפּראַכן און איבערלאָזן דעם בנין פון העברעיש אַזוי ווי ער איז. דער ערשטער בית־המקדש איז חרוב געוואָרן דורך פרעמדע, אָבער דער מקדש פון העברעיש איז געבליבן אויף זיין פונדאַמענט. די העברעישע שפּראַך איז געבליבן געטריי צו איר מקורדיקן ציל: צו דינען ווי אַ בריק צווישן דעם יידן און זיין גאָט. בלויז ביים דאַוונען און לערנען איז מען אַריבער די שוועל פון אָט דעם מקדש. בלויז די, וואָס האָבן געשאַפן די גרויסע רעליגיעזע פּיוטים, האָבן זיך אָנגעהאַלטן אין די ציגל פון אָט דעם מקדש כדי אויפצובויען פון זיי שיכטן, וואָס אין זיי איז פאַראַן אַ המשך פון דער שאַפונג פון דער תקופה פון בית ראשון.

די העברעישע שפּראַך האָט נישט אָנגעווויזן נאָר געווונען פון אָט דער שותפות צווישן איר און די פרעמדע לשונות. תמיד זענען זיי פאַרבליבן די שיפחות און זי די גבירטע. פון די גרויסע פעסטונגען אין די הייליקע ספרים, די טרעגערס פון מעכטיקע געטלעכע אימפּעראַטיוון, האָט די העברעישע שפּראַך געהערשט אויף די פרעמדע לשונות און אויף די יידישע שפּראַכן וואָס זענען נישט העברעיש און זיי האָבן געטאָן פאַרבעט פאַר איר. עס איז לייכטזיניק צו קוקן אויף דער טאָג־טעגלעכער שפּראַך ווי אויף אַ באַשטימערין פון גורל, פון פאָלק. עס איז נאָך אַ גרעסערע לייכטזיניקייט צו דערלאָזן דעם געדאַנק, אַז עס האָט זיך געמינערט דער כוח און דער מעמד פון דער העברעישער שפּראַך מחמת דעם, וואָס זי איז געוואָרן אַרויס־געשטויסן פון סעקולערן לעבן און איז געוואָרן אַ לשון פון תפילה און האָפענונג.

וועגן די העברעישע שפּראַך איז געוואָרן געהאָלפן פון אַ פרעמדער שפּראַך, האָט זי תמיד אין אָט דעם לשון אַרייגעגאָסן איר אייגענעם ווילן און גייסט. מחמת דעם האָט די השפּעה פון פרעמדע שפּראַכן אויף העברעיש תמיד זיך אויסגעדריקט בלויז אויף די פּעריפעריעס פון העברעיש. די פרעמדע שפּראַכן, וואָס האָבן אַרויס־געהאָלפן העברעיש, האָבן געטאָן דאָס וואָס העברעיש האָט אויף זיי אַרויפגעלייגט צו טאָן. אין דער מאָס, וואָס די העברעישע שפּראַך איז געוואָרן באַוויזקט פון די פרעמדע לשונות, איז זי פון זיי געוואָרן געהאָלפן כדי אַרויסצוקריגן דאָס וואָס איז געוווּנטשן פאַר איר.

דער מקדש פון העברעיש האָט זיך אויפגעהאַלטן אין משך פון דורות ווען דער שפּראַכגייסט און דער שפּראַך־מאַטעריאַל זענען געווען געקניפּט און געבונדן. ביז עס איז געקומען די תקופה פון השכלה, ווָאס האָט אויפגעפּראַלט די ריגלען פון אָט דעם מקדש און האָט מפקיר געווען דעם שפּראַך־מאַטעריאַל פון העברעיש פאַר כלערליי באַנוצן און צוועקן. אין דער זעלביקער צייט האָט זיך איבערגעריסן די שליטה פון העברעיש אויף די פרעמדע לשונות און זיי האָבן אָנגעהויבן אַרײַנ־צוגיסן אינעם מאָדערנעם העברעיש פון זייער גייסט און צו דיקטירן העברעיש אַלץ מער און מער זייער ווילן.

2

ווען די העברעישע שפּראַך האָט אויפגעהערט צו זיין אַ רעדשפּראַך איז איר געווָאָרן שווערער צו זיין אַ ליטעראַטור־שפּראַך. די אַרמישע שפּראַך איז פאַר דעם געשריבענעם העברעיש געווָאָרן אַ לעבנס־שותפטע און אָן איר הילף וואָלט געווָאָרן איבערגעריסן דאָס העברעישע שאַפן.די משנה, מחמת איר עצם נאַטור, האָט נישט געקענט געשריבן ווערן אין תנכישן העברעיש אי מחמת דעם ווָאָס דאָס דאָזיקע העברעיש האָט נישט געפּאַסט אויסצודריקן דעם גייסט פון משנה, ווָאָס איז אַנ־דערש פונעם גייסט פון תנך, אי מחמת דעם ווָאָס אין תנכישן העברעיש האָט געפעלט דער גרויסער אוצר פון ווערטער פונעם טאָג־טעגלעכן לעבן — ווערטער ווָאָס אַרמיש איז מיט זיי געבענטשט. דער זכות פון אַרמיש, ווי אַ גורם ווָאָס האָט מיגלעך געמאַכט דעם המשך פון העברעישן שאַפן, איז נישט קלענער פונעם זכות פון העברעיש, ווי דאָס ווערט קלאָר פון ביאַליקס רייד אין זיין פּריצער דערמאָנטן עסיי „הספר העברי".

דאָס וואָכעדיקע (אונטערגעשטראָכן פון ביאַליקן) לשון פון יִדן אין משך פון טויזנט יאָר אוו מער איז דאָך געווען אַרמיש. ווי אַ גוטע און געטרייע אָם איז זי געשטאַנען לעבן דער גבירטע, די „יורדת", אין דער צייט פון איר נויט און האָט איר אַוועקגעגעבן די לעצטע פרוטות פון איר אָרעמען פּעקל; געדענקט די הילף ווָאָס איז געקומען פּאַר העברעיש דורך דער השפּעה פון אַרמיש אין די צייטן פון משנה און תלמוד.

און אויך ביי נאָכט האָט נישט געשלאָפן איר האַרץ און עס איז נישט אויסגעלאָשן געווָאָרן איר ליכט: דער קלאָסישער ספר פון דער קבלה, אָט דער נאָכט־חזיון פונעם יִדישן פאָלק, איז געווָאָרן געשאַפן אין איר לשון און איר גייסט... די פּשטות, די פּינקטלעכקייט, די שפּא־

רשודיקייט און נאָך אַ סך זאַכן האָט העברעיש באַקומען פון אַרמיש נאָך אין די צייטן פון זייער ערשטער דערנענטערונג, אין די צייטן פון משנה, און פון דאָן ביז היינט גייט אַרמיש און פאַרריכט די פּגימות אין די גלידער פון העברעיש. עס איז נישט פאַראַן קיין בעסערער רעזערוואָאַר אויסצובריייטערן העברעיש ווי דאָס איז אַרמיש.

די שותפות צווישן העברעיש און אַרמיש איז די ערשטע וואָס אין איר פאַר-נעמט אַ פרעמדע שפּראַך, אַרמיש, דאָס אָרט פון אַ רעדשפּראַך. העברעיש פאַרנעמט דאָס אָרט פון אַן אייבערשטן גאָרן. ביאַליקס רייד (די פּשטות, די פּינקטלעכקייט, די שפּאָרעוודיקייט און נאָך אַ סך זאַכן וואָס העברעיש האָט באַקומען פון אַראַמיש) באַווייזן דעם גרויסן כוח פון אַרמיש. פון ריין שפּראַכיקן שטאַנדפּונקט שטייט אַרמיש העכער פאַר העברעיש. די העכערקייט פון העברעיש לגבי אַרמיש איז נישט אין שפּראַכיקן תחום נאָר אין מעכטיקן רעליגיעזן גייסט, וואָס איז פאַרבאָרגן אין העברעיש. מיט דער הילף פון אָט דעם גייסט האָט די העברעישע שפּראַך פאַרוואַנדלט אַרמיש אין אַן אינסטרומענט וואָס דינט אירע נויטן און צילן. אָט די גייסטיקע העכערקייט פון העברעיש טאָר אָבער אונדז נישט דערפירן צו דער מסקנא, אַז אויך פון שטאַנדפּונקט פון לשון איז העברעיש פון אַ גרעסערן ווערט ווי אַרמיש אַדער אַנדערע שפּראַכן, וואָס העברעיש איז פון זיי געווארן געהאָלפן, די דאָזיקע טעותדיקע אָפּשאַצונג וועגן שפּראַכיקן כוח פון העברעיש, וואָס קומט פון אַ שפּע ליבע און פאַרערונג צו אונדזער אַמאָליקן לשון, פאַרמאָגט אין זיך פאַטאָלע סכנות.

אַרמיש איז אַריינגעקומען אינעם יידישן תחום ווי אַ רעדשפּראַך און פון דאָרט איז זי אַלץ מער און מער אַריינגעקומען אין תחום פון געדאַנק. אין דער תקופה פון בית שני האָבן די יידישע פאָלקסמאַסן גערעדט און געטראַכט אויף אַרמיש, אָבער די געבילדעטע און חכמים, מחמת דעם וואָס זיי זענען געווען שטאַרק אַריינ-געטאָן אין דער תורה, האָבן געטראַכט אויף העברעיש און אַרמיש צו גלייך. זיי האָבן אָט די צוויי שפּראַכשטראָמען אַדורכגעמישט אייניק מיטן אַנדערן. ווי אַ רעזולטאַט פון דעם האָט אַרמיש באַקומען דעם חותם פון די העברעישע השפּעות און העברעיש האָט אינגעזאַפּט אַרמישע עלעמענטן. די טענדענץ פון די שפּראַכ-שטראָמען איז געווען אַ קלאָרע: דער חלק פון אַרמישן קוואָל איז געוואָרן אַלץ גרעסער און דער חלק פון העברעישן קוואָל איז געוואָרן אַלץ מער אייגעשרומפן.

נאָך דער משנה, וואָס איז געשריבן אויף העברעיש און איז אָנגעזאַפּט מיט אַרמישע השפּעות, איז געקומען דער תלמוד ירושלמי, וואָס איז אים איז געוואָרן פאַרשטאַרקט די השפּעה פון אַרמיש אויפן חשבון פון העברעיש. נאָך דעם איז געקומען תלמוד בבלי וואָס איז געשריבן אויף אַרמיש. דער יידישער געדאַנק איז

געווארן אַלץ מער און מער אַריבערגעטראָגן פון העברעיש אויף אַרמיש. אַרמיש איז געוואָרן אַ שפראַך פון חשיבות פאַר זיך אַליין און ממילא איז זי אויך געוואָרן אַ שרייבשפראַך.

אַן אַכצן הונדערט יאָר טיילן אונדז אָפּ פון דער צייט פון אָפּשליסן די משנה. דאָס איז זייער אַ לאַנגע תקופה און זי איז כמעט געגנג פאַרן לעבן פון צוויי געווויינלעכע פעלקער, וואָס קומען איינס נאָכן צווייטן. איז משך פון אָט דער תקופה זענען בסך־הכל געווען עטלעכע הונדערט יאָר, וואָס אין זיי איז אויפגעקומען אַ העברעיש ליטעראַריש שאַפן, וואָס איז נישט בולט רעליגיעז. איין מאָל האָט דאָס דאָזיקע שאַפן זיך באַווייזן אין דער קלאַסישער קולטור פון די שפּאַנישע יידן, אַ טויזנט יאָר נאָכן אָפּשליסן די משנה; אַ צווייט מאָל, נאָך אַ הפסקה פון פיר הונדערט יאָר — אין דער קלאַסישער יידישער קולטור אין מזרח־אייראָפּע. די דאָזיקע פאַר־בייגייענדיקייט פון דעם שאַפן אויף העברעיש איז אין אַ שרייבער סתירה צו דער נאָכאַנאַנדיקייט און המשכדיקייט וואָס כאַראַקטעריזירן דאָס יידישע פאָלק.

נאָך מער: אויב מיר וועלן צוגעבן אַז ביאַליק האָלט נישט פון דער סעקולערער פאָרמע אין שפּאַניע און ער באַטראַכט פאַר וויכטיק בלויז די רעליגיעזע פאָרמע פון דער שפּאַנישער תקופה, וועלן אונדז קלאָר אַז די סעקולערע העברעיש לי־טעראַטור, וואָס איז געוואָרן געשאַפן צום טייל אין מזרח־אייראָפּע און צום טייל אין ארץ־ישראל, איז די איינציקע פון אָט דער קאַטעגאָריע זינט עס זענען געוואָרן געשריבן יענע טיילן פון תנך, וואָס די דאָזיקע ליטעראַטור דינט פאַר זיי ווי אַ המשך. אַ טיפער און ברייטער צייט־תהום ליגט צווישן אָט דער ליטעראַטור און דעם לעצטן גליד וואָס איז געקומען פאַר איר, — אַ תהום וואָס האָט נישט זיין גלייכן אין קיין שום ליטעראַטור און אין קיין שום שפראַך. די מאָדערנע העברעיש־שע ליטעראַטור שטייט אונטערן צייכן פון אָט דעם גרויסן שפּרונג פון איין זייט פונעם צייט־תהום צו דער צווייטער זייט. די דאָזיקע ליטעראַטור גייט אַרום איבערן אויבערפלאַך פון תהום ווי איר וואָלט פעלן זיכערקייט אין זיך; זי איז ווי פול מיט שרעק, טאָמער וועט זי ווידער ווערן פאַרזונקען אין יענער צייט־סטיכיע, וואָס אויף איר האָט זיך איר איינגעגעבן אויפצובויען איר איצטיקע דינע בריק.

אין דער גלות־תקופה האָט אונדזער פאָלק נישט אויפגעהערט אַרויסצוברענגען קלאָסישע רעליגיעז־פילאָסאָפישע שאַפונגען אין אַ פרעמדן לשון. דאָס באַווייזט אַז נאָכן אָפּשליסן דעם תנך האָט דאָס יידישע פאָלק נישט געלייגט קיין אַכט אויף דעם שפראַכיקן לבוש פון זיינע שאַפונגען. פונקט אַזוי ווי אונדזער פאָלק איז צוגעבונדן צום העברעיש פון תנך, אַזוי האָט אַר זיך באַטראַכט פאַר פּטור פון אַלע שפראַכיקע התחייבותן אין די תקופות נאָכן חורבן בית ראשון. דאָס יידישע פאָלק איז נישט אַן עם הספרים, נאָר אַן עם הספר, פון דעם איין בוך פון תנך, און פריער פאַר אַלץ פון דער תורה און פון דעם ספר תהילים.

אין תנך זענען אים וויכטיק יעדער אות און יעדער תג. אָבער אין אַלע אַנדערע יידישע רעליגיעזע שאַפונגען איז דאָס יידישע פאָלק נישט מקפיד אויף די אותיות און תגין און עס אַרט אים בכלל נישט אויף וואָסער שפראַך זיי זענען געשריבן. דער העברעיִשער לבוש פאַר זיך אַליין איז קיין מאָל נישט געווען וויכטיק פאַר יידן. דער פרווו, וואָס ווערט איצט געמאַכט און וואָס איז אויסן צוצושרייבן קדושה צו יעדער שאַפונג, וואָס איז געשריבן אויף העברעיש, — אָט דער פרווו איז אין שרייקער סתירה צום גייסט פון יידישקייט. דער פונק וואָס טלוּעט ביי יידן צו דעם „ספר", דער ווילן אַריינצודרינגען אין די סאַמע טיפענישן פון ספר האָט זיי געשטויסן זיך צו באַנוצן מיט פרעמדע לשונות, וואָס זענען שפראַכיק שטאַרק. די דאָזיקע שפראַכן האָבן מיגלעך געמאַכט פאַר יידן צו פאַרשטיין זייער תורה און זי אויסצוטייטשן אין אַ בעסערער פאָרעם ווי אויף דער העברעיִשער שפראַך, וואָס לויט איר עצם נאַטור פאַסט זי נישט פאַר אַזאַ צוועק.

3

דער פאַקט, וואָס אין משך פון דער גאַנצער גלות־תקופה זענען געווען בלויז עטלעכע הונדערט יאָר, ווען עס איז אויפגעקומען אַ העברעיִש ליטעראַריש שאַפן וואָס איז נישט בולט־רעליגיעז, איז נישט קיין צופאַל. עס זענען נייטיק געווען אַ ריי ספּעציפישע תנאים, איינמאָליקע אין משך פון אַ לאַנגער תקופה, כדי אומצוקערן צו דער העברעיִשער שפראַך איר כוח ווי אַ לשון פון געהויבענער ליטעראַטור. די דאָזיקע תנאים זענען מקוים געווארן בלויז אין דער שפּאַנישער גאָלדענער תקופה און אין דער מזרח־איראָפּעיִשער קלאַסישער תקופה.

דער ערשטער פון אָט די תנאים איז: אַ מעכטיקע פרעמדע גרונטשפראַך, וואָס עקסיסטירט אין מויל פון אַ גרויסן און קולטורריַיכן יידישן קיבוץ אין משך פון אַ ריי דורות, ביז דער דאָזיקער קיבוץ באַהערשט אָט די גרונטשפראַך. ווייל בלויז דאָס שטיין אויפן באַזיס פון אָט דער שפראַך, די יניקה פון אירע קוואַלן און דאָס דורכדרינגען פון שפראַכזאַפט אין די אָדערן פון העברעיש, — בלויז זיי זענען מסוגל אַריבערצוואַרפן אַ בריק איבערן צייט־תהום און מיגלעך צו מאַכן די באַנייונג פון העברעיִשן ליטעראַרישן שאַפן. דער צווייטער תנאי פאַר דער באַנייונג פון העברעיש שאַפן איז דאָס עקסיסטירן פון אַ גרופּע אויסגעצייכנטע שפראַך־טעכניקערס, לעקסיקאָגראָפן, איבערזעצערס, ווערטער־באַנייערס וואָס זענען זיך מתעסק מיט אָט דער אַרבעט וואָס איר באַטייט איז: דאָס אַריבערפירן קראַפט פון די אָדערן פון פרעמדן לשון אין די אָדערז פון העברעיש.

אָט די שפראַך־טעכניקערס, אַ דאַנק זייער שטאַרקער פאָזיציע אין דער

פרעמדער גרונטשפּראַך און מחמת זייער אויסגעצייכנטן קענען העברעיש, זענען עס די וואָס פירן אַריבער די שפּראַכזאַפּטן פון דער פרעמדער כלי אין דער העב־רעישער כלי; פאַרבינדן מיט באַלקנס און זיילן די צווייי לשונות און שטעלן אַוועק העברעיש ווי אַ העכערן גאָרן, וואָס שטייט אָנגעשפּאַרט אויפן אונטערשטן גאָרן פון דער פרעמדער גרונטשפּראַך. אָט די צווייי תנאים זענען געווען מיגלעך אין דער קלאַסישער תקופה אין שפּאַניע, אַ פּיר הונדערט יאָר נאָך דעם ווי די אַראַ־בישע אויסשפּרייטונגען האָבן דערגרייכט זייער הויכפּונקט; וועז די יידן זענען געווען פאַרבונדן מיט דער אַראַבישער שפּראַך אין משך פון לכל הפּחות פּינף־זעקס דורות און האָבן אין איר שוין געשאַפן אויסגעצייכנטע יידישע און אַלגע־מיינע שאַפונגען.

די דאָזיקע פאַרוואַרצלונג פון אַראַביש אין יידישן ישוב אין שפּאַניע איז געווען דער ערשטער תנאי פאַר באַניינען דאָס העברעיש שריפטלעכע שאַפן. דער צווייטער תנאי איז געווען דערפילט דורך די בני תבון, די אויסגעצייכנטע איבערזעצערס און שפּראַך־טעכניקערס, וואָס האָבן איבערגעזעצט פון אַראַביש אויף העברעיש אַ לאַנגע שורה קלאַסישע יידישע שאַפונגען. מיט זייערע אויפטוען האָבן זיי אָפּגעטאָן אַ שפּראַכיקע בויאַרבעט: זיי האָבן דער העברעישער ווי אַ העכערן גאָרן אויף דעם אַראַבישן יסוד.

די דאָזיקע צוויי תנאים זענען אַ סך שפּעטער מקוים געווארן אין מזרח־אייראָפּע. נאָך אַ שורה דורות האָט זיך דאָרט אין די מיילער פון די יידישע פאָלקס־מאַסן אויסגעקריסטאַליזירט די יידישע שפּראַך ביז זי איז געווארן אַ מעכטיקער שפּראַך־אינסטרומענט. די שפּראַכיקע נאָענטקייט צווישן העברעיש און אַראַביש איז אַ סך ענגער ווי די וואָס איז פאַרן צווישן העברעיש און יידיש. אָבער מחמת דעם וואָס יידיש איז אַ יידיש לשון, איז די נשמהדיקע און גייסטיקע נאָענטקייט צווישן יידיש און העברעיש גאָר נישט דער ערך גרעסער ווי צווישן העברעיש און אַראַביש. אָט די אייגנשאַפט האָט פאַרוואַנדלט יידיש אין אַ וווּנדערלעכער גרונטשפּראַך פאַר העברעיש, מער פון אַלע גרונטשפּראַכן וואָס העברעיש איז פון זיי פון צייט צו צייט געווארן געהאָלפן. און דאָ שטעקט איינע פון די סיבות וואָס דער אויפבלי פון העברעיש אין מזרח־אייראָפּע פאַרטונקלט דעם אויפבלי פון העברעיש אין שפּאַניע.

זינט מענדעלע מוכר־ספרים האָט אָנגעהויבן איבערצוזעצן זיינע שאַפונגען פון יידיש אויף העברעיש, איז דורך דעם געווארן דערפילט פאַר דער העברעישער שפּראַך אין מזרח־אייראָפּע אויך דער צווייטער תנאי, וואָס איז איר נייטיק געווען כדי עס זאָל אויפקומען אַ לשון פון אַ רייכן און קאָלירפולן ליטעראַרישן שאַפן. דורכן איבערזעצן זיינע שאַפונגען פון יידיש אויף העברעיש האָט מענדעלע אויפ־

געטאָן פֿאַר העברעיש אויף דער ערד פון מזרח־אייראָפּע דאָס זעלביקע, וואָס די בני תבון האָבן אויפגעטאָן פֿאַר העברעיש אויף דער ערד פון שפּאַניע. מענדעלע איז געווען דער בעסטער פון די איבערזעצערס, אָבער ער איז נישט געווען דער אייניציקער.

אין מזרח-אייראָפּע איז אויפגעקומען אַ קאָלעקטיוו איבערזעצערס און שפּראַך־טעכניקערס, פֿונקט אַזוי ווי די משפּחה בני תבון איז אויך געווען אַ קאָלעקטיוו. די וויכטיקע פֿאַרשטייערס פון דער העברעישער ליטעראַטור האָבן געזען אינעם איבערזעצן שפּראַכיקע שליחות. פרישמאַן, ביאַליק, טשערניכאָווסקי און שלאָנסקי זענען אין איין און דער זעלביקער צייט די גרויסע שרייבערס און די גרויסע איבערזעצערס. עס איז נישט נייטיק צו דערמאָנען די צענדלינגער אויסגעצייכנטע איבערזעצערס, וואָס זיי זענען נישט קיין וויכטיקע שרייבערס, און די הונדערטער סתם־איבערזעצערס וואָס זיי אַלע טוען פֿאַר העברעיש אַ לעבנסוויכטיקע אַרבעט פון בויען די שפּראַך. אַזוינע גרויסע העברעישע פֿאָעטן ווי ביאַליק און טשערניכאָווסקי האָבן נישט אומזיסט זיך געגומען צום איבערזעצן. זיי האָבן געוווסט אַז זיי זענען מחויב זיך עוסק צו זיין מיטן איבערזעצן כדי צו ברענגען פֿאַר העברעיש שפּראַך־פֿאַרמעגנס, וואָס זענען געגומען פון פרעמדע לשונות, ווייל זיי, די העברעישע שפּראַך, שאָפט נישט אָט די פֿאַרמעגנס אין איר אייגענעם ווייניגאָרטן און עס איז נייטיק זיי צו ברענגען פון פרעמדע פעלדער.

די איבערזעצערס, אָנהייבנדיק פון מענדעלען און ענדיקנדיק מיט שלאָנסקין און רטושן, זענען די וואָס שטייען ביי דער מזרח־וואָנט פון מאַדערנעם העברעיש. אין דעם פֿרט איז נישט פֿאַרגעקומען קיין שינוי פון די צייטן פון בני תבון ביז איצט. די הערשאַפט פון דער איבערזעצונג און פונעם איבערזעצער אינעם העברעיש פון נאָך דער משנה איז אַ שניידיקער באָוויז פֿאַר דער שוואַכקייט און קינסטלעכקייט פון אָט דעם לשון אויף ווי ווייט עס גייט די רייד וועגן שאַפונגען, וואָס טראָגן נישט קיין בולטן תפילהדיקן כאַראַקטער.

קאַפּיטל צוויי

ביאַליק, אחד העם און דאָס מאָדערנע העברעיש

1

מיר האָבן פיינט זיך מודה צו זיין אין אַ שוואַכקייט. און ווינציקער פאַר אַלץ איז אַ מענטש גרייט זיך מודה צו זיין אין אַ שוואַכקייט פון אַ גייסטיקן פאַרמעגן, וואָס איז אים ליב און טייער. אַ גרויסע מחנה שרייבערס, לערערס, געלערנטע און שפּראַכקענערס האָבן אַוועקגעגעבן זייערע בעסטע כוחות פאַר דער העברעישער שפּראַך. דעריבער איז זיי שווער זיך מודה צו זיין אין איר שוואַכקייט. דעריבער איז זיי שווער זיך מודה צו זיין אַז דער כוח פון אָט דער שפּראַך נאָך דער תקופה פון משנה, און אויך אין דער משנה־תקופה, איז צו איר געקומען נישט פון איר אַליין נאָר פון פרעמדע מקורים. עס איז שווער געווען פאַר די ליבהאָבערס פון העברעיש זיך מודה צו זיין, אַז דער אויפבלי פון דער העברעישער ליטעראַטור אין שפּאַניע איז אַ קאָנסעקווענץ פון דער גרויסער שאָפונג, וואָס יידן האָבן געשאַפן אויף אַראַביש; אַז דער מקור פונעם אויפבלי פון העברעיש אין מזרח־איראָפּע שטעקט אינעם אויפבלי פון דער יידישער שפּראַך און איר ליטעראַטור.

די איבערזעצונג אין איר אָפּענער פאָרעם (ווי די כתבים פון מענדעלען וואָס ער אַליין האָט זיי איבערגעזעצט פון יידיש אויף העברעיש); די איבערזעצונג וואָס מען איז נישט אויסן זי בולט צו מאַכן (ווי די איבערזעצונג פון ביאַליקן וואָס האָט אַליין איבערגעזעצט „עיר ההרגה", און „אריה בעל־גוף" פון יידיש); די איבערזעצונג וואָס דער שרייבער פאַרבאָרגט אָדער וואָס איז פאַרבאָרגן פונעם שרייבער גופא (וואָס אומבאַוווסטזיניק פאַרלאָזט ער דעם שמאָלן שטעג פון העברעיש און גייט אַריבער צום ברייטן וועג פון יידיש) — אָט די אַלע מינים איבערזעצונגען לייגן אַרויף זייער שטעמפּל אויף דער נייער העברעישער ליטעראַטור. די קענערס פון אָט דער ליטעראַטור וואָלטן דאַרפן באַשטימען, וואָס די מאָדערנע העברעישע שפּראַך פאַרמאָגט אייגנס אין תחום פון ליטעראַרישן שאַפן און וואָס זי איז שולדיק צו אַנדערע. די דאָזיקע פעסטשטעלונג איז אַ לעבנסוויכטיקע פאַר איטלעכן וואָס

האָט אַ חלק אין העברעיש, פונקט אַזוי ווי פאַר אַ באַלעבאָס פון אַ געשעפט איז וויכטיק צו וויסן, וואָס פאַר אַ חלק פון זיין פאַרמעגן געהערט צו אים אַליין און ווי גרויס זענען די חובות וואָס ער קומט אַנדערע.

פאַר די קעפּ פון דער העברעישער ליטעראַטור און פאַר אירע וואַרטזאָגערס איז זייער שווער געווען צו מאַכן אָט דעם חשבון, ווייל דאָס וואָלט זיי געבראַכט צו מסקנות, וואָס זענען זיי נישט געווען ניכא. מחמת דעם האָבן זיי פון פאַרויס אָפּגעשטופּט פון זיך אָט די מסקנות. צוויי ליטעראַרישע גדולים פונעם קלאַסישן דור, ביאַליק און אחד העם, האָבן זיך אונטערגענומען צו געבן זייער תשובה וועגן גורל און וועג פון דער העברעישער שפּראַך און וואָס קען מען פאַרויסזען פאַר איר ליטעראַטור. ביידע האָבן אַרויסגעזאָגט מיינונגען וואָס גיבן נישט קיין ענדגילטיקע תשובה, אָבער ביאַליקס מיינונג איז נעענטער צום אמת ווי אחד העמס. אין זיין עסיי „חבלי לשון" זאָגט ביאַליק:

> און צי דאַרף מען נישט צום סוף אָנערקענען, אַז דאָס הויפּט־אומגליק פון דער העברעישער שפּראַך איז נישט „דער רעזולטאַט" — איר פאַקטישע אָדער געדוכטע אַרעמקייט, דאָס פעלן פון פאָטענצן אָדער דער דוחק אין ווערטער, די קנאַפּקייט פון קונים און לייענערס וכדומה, — נאָר „די סיבה" אַליין. און די סיבה אַליין איז: וואָס זי (די העברעישע שפּראַך) ווערט נישט געריעדט דורך דער מערהייט פון פאָלק און וואָס דאָס פאָלק לעבט נישט און שאָפט נישט אין איר זיין אַלזייטיק לעבן און די אַלע אינעווייניקסטע און אויסווייניקסטע ווערטן אין זייער פולן היקף.

אין אָט דעם צוגאַנג פון ביאַליקן האָט זיך פאַרלאָפן אַן אינטערעסאַנטע אַנטוויקלונג. זיין עסיי „חבלי לשון" פאַרענדיקט ער מיטן זאַץ:

> איר פולער תיקון (פאַר דער העברעישער שפּראַך) ווערט נישט קומען אַן איר פולן אויפלעב אין רעדן, דערביבער דאַרפן אַלע מעשים, וואָס וועלן ווערן געטאָן לטובת איר, זיין באַווירקט פון אָט דעם רעיון און געווענדט צו אָט דעם ציל.

אָבער אין זיין עסיי „תרבות ופּוליטיקה", וואָס ער האָט געשריבן אין אַ סך אַ שפּעטערדיקער תקופה (טבת תרע"ט), נאָך דעם ווי דער פּאָעט האָט געזען דעם מעכאַניסטיש־באַרבאַרישן צוגאַנג פון די באַנייערס פון רעדן העברעיש, איז קענטיק אַ שטיקל ספק לגבי די וועגן פון פאַרווירקלעכונג. אין אָט דעם עסיי, וואָס איז געקומען ווי אַן אָפּרוף אויף די דערקלערונגען פון אוסישקינען, באַהאַנדלט ער דעם ענין ספרדישע הברה, וואָס מע האָט אָנגענומען אין ארץ־ישראל און וואָס

ער, ביאַליק, איז נישט געווען באַגייסטערט פון דעם און איז אַפילו געווען קעגן. ביאַליק זאָגט:

די פראַגע פון דעם מין (ד״ה די פראַגע פון הברה) וועט נישט ווערן פאַרענטפערט נישט דורכן פויסט, נישט דורך באַמבאַסטישע רייד און נישט דורך אַ הייפל „אַנפירערס פון גענעראַל־שטאַב״ (אַזוי רופט אָן אוסישקין די מענטשן פון ארץ־ישראל), נאָר דורך טויזנטער אַנדערע תנאים און פאַקטאָרן און מיטן כוח פון שטאַרקע אייזערנע געוועלן, שטאַרקער אַפילו פונעם „ווילנס־כוח״ פון די הויפט־אַנפירערס, אַ זאַך וואָס איז באַוווסט פאַר יעדערן וואָס באַגערט צו וויסן — אַחוץ צו אונדזערע מנהיגים.

די פראַגע וועגן דעם וואָס פאַר אַ הברה עס זאָל זיין, די אַשכנזישע אָדער ספרדישע, — וואָס דאָס איז בלויז אַ קליינער טייל אין דער גאַנצער פרשה פון באַלעבן די שפראַך — איז ביי ביאַליקן אַ גרויסער און שטאַרקער ענין, וואָס מע טאָר בשום אופן אים נישט פאַרענטפערן דורך מעכאַנישע באַשלוסן, נאָר ער איז אַפהענגיק אין „טויזנטער אַנדערע תנאים און פאַקטאָרן״, וואָס זענען פאַרבונדן מיטן קולטורעלן און גייסטיקן לעבן. און איצט קומען ביאַליקס נביאישע ווערטער, וואָס מיט זיי מאַכט ער זיין ענדגילטיקן חשבון מיט די שפראַך־באַנייערס און מיט זייערע באַראַריש־מעכאַניסטישע שיטות:

דער עקספערימענט פון אויפלעבן אַ שפראַך אינעם מויל, מעג עס אַפילו אַנהאַלטן דרייסיק אַדער הונדערט יאָר, אויב עס זענען דערביי נישטאָ די זכותן און כוחות פון קולטור, געשיכטע, דערציונג און אַ סך אַנדערע תנאים וואָס העלפן אים, איז עס נישט מער ווי אַ שאָטן וואָס פאַרגרויט און ווי אַ חלום וואָס פליט אַוועק — אַ מין עספעראַנטאָ און נישט „קיין קאַנקרעטער פענאָמען״ און נישט קיין „פאַקט פון לעבן״, ווי אוסישקין זעט עס אין זיין חלום. איין ווינט קען אויבערקערן די גאַנצע „שיסל״ און עס וועלן זי נישט ראַטעווען קיין שום פאַליטישע חשבונות און קאַמבינאַציעס.

מיט אַנדערע ווערטער: ביאַליק שטעלט פעסט אַז דער בנין פון רעדן העברעיש האָלט זיך איין גאַנצן אויף הינערשע פיסלעך, אויב עס וועלן אין אים נישט מקוים ווערן „טויזנטער [גייסטיקע] תנאים און פאַקטאָרן״. אָבער די דאָזיקע „טויזנטער תנאים און פאַקטאָרן״ קענען ווערן פאַרווירקלעכט בלויז אין געראָם פון אַ פרייער און נאַטירלעכער אַנטוויקלונג. די באַנייונג פון רעדן העברעיש אויף אַ מעכאַניס־טישן און געצוווּנגענעם אופן שאַפט פון זיך אַליין אַן אַראָפהענגענדיקן באַרג־שפּוּע,

זואָס די כוחות אין אים זענען פיינדלעך צו אַ נאַטירלעכער שאַפונג אין וואָס אין אים ווען קיין מאָל נישט מקוים ווערן די נייטיקע האַרמאָניע פאַר אַ נאַטירלעכער שפּראַך־אַנטוויקלונג. אַזוי איז ביאַליק אַריינגעפאַלן אין אַ שאַרפער סתירה. ער מאָנט די באַנייונג פון רעדן העברעיש ווי דעם ערשטן תנאי פאַר אַ פולן שפּראַך־אויפלעב. פון דער אַנדערער זייט וויזט ער אָבער נישט ווי אַזוי צו פאַרזיכערן די נאַטירלעכע תנאים פאַר דעם באַנייען אָט די „טויזנטער תנאים און פאַקטאָרן" וואָס אָן זיי הענגט דאָס רעדן העברעיש אויף גאָרנישט און עס ווען זיך ענדיקן ווי אַ „פאַרבייגייענדיקער שאָטן".

אין אָט דעם עסיי זיינעם ברענגט ביאַליק אויף אייגער אַ זייט אונטן מיט פּעטיט די וויטערדיקע באַלערנדיקע הערה:

> עס איז כדאי דאָ צו דערמאָנען לדורות אַז מיט אַ זעקס יאָר צוריק איז דער ראש פון די שעפערס פון אונדזער שפּראַך און איר אויפלעבער, מענדעלע מוכר־ספרים, — דורך דער פּען פון אוסישקינען — געפּסלט געוואָרן צו זיין אַן ערן־מיטגליד פון „חובבי שפת עבר" אין אָדעס. אין אַ קורצער צייט אַרום איז דאָס אייגענע אויך געשען — דורך דער פּען פון בן יהודהן — אין „ועד הלשון" אין ירושלים.

די דאָזיקע הערה אין פּעטיט וואָלט, דוכט זיך, געדאַרפט געדרוקט ווערן מיט קידוש־לבנה־אותיות. די באַנייערס פון העברעיש, די חובבי־ציון און די אַלע וואָס זענען זיי נאָכגעגאַנגען, זענען שולדיק זייער גרויסן חוב פריִער פאַר אַלעם צו מענדעלע מוכר־ספרים, וואָס האָט נישט בלויז אַוועקגעלייגט דעם יסוד פאַר דער מאָדערנער העברעישער פּראָזע, נאָר וואָס האָט דורך זיין סאַרקאַסטישן אָפּ־שפּאָטן פון די יידן פונעם מזרח־אייראָפּעישן שטעטל געגעבן אַ מעכטיק געווער אין די הענט פון די אַלע, וואָס האָבן געזוכט מזלזל צו זיין די היסטאָרישע ווערטן פון אָט דער יידישקייט. אָבער אַפילו דאָס איז נישט געווען גענוג אַז מענדעלע זאָל קענען זיין אַן ערן־מיטגליד אין „ועד הלשון". זיין שרייבן אויף יידיש איז דאָס געווען די סיבה, וואָס צוליב איר האָט מען אים געפּסלט. און די פּסלערס זענען עס געווען: דער שפּראַך־טעכניקער בן יהודה און דער עסקן אוסישקין. זיי האָבן עס באַשטימט וואָס פאַר אַן אָרט עס דאַרף פאַרנעמען דער גרויסער ליטעראַרישער שעפער אַפילו אין אָט דעם קולטור־תחום, וואָס זיין נאָמען איז ועד הלשון; און עס איז געבליבן אַזוי ווי זיי האָבן געפּסקנט.

די דאָזיקע מעשה דערמאָנט אַן ענלעכע מעשה, וואָס איז מיט פופציק יאָר שפּעטער געשען מיט אַן אַנדער גרויסן שרייבער, ב. פאַסטערנאַקן, דעם מחבר פון „ד"ר זשיוואַגאָ", וואָס אויך ער איז באַשמוצט געוואָרן און זיין מיטגלידערשאַפט אין פאַראיין פון רוסישע שרייבער איז געוואָרן בטל. דאָס פּסלען מענדעלען אילו־

סטרירט אויף וויפל דער מעכאַניסטישער גייסט הערשט אין נייעם העברעיש; אויף
וויי וועלכע שעפערס פון אַט דעם גייסט, דער שפּראַך־טעכניקער און דער עסקן,
האָבן פאַרוואַנדלט דעם שרייבער אין אַ נעבעכדיקן באַדינער, וואָס אַפילו אין זיין
אייגענעם תחום געפינט זיך נישט אין זיינע הענט דער באַשלוס וועגן זיין מעמד.

אָט די אַנטוויקלונג איז נישט קיין צופעליקע. אַזאַ איז לויט זיין טבע דער
קינסטלעך מעכאַניסטישער אופן פון נייעם העברעיש, וואָס לאָזט הערשן איבער
זיך די טעכניקערס און די עסקנים און וואָס טרעט אויפן אויטאָריטעט און אויפן
כבוד פון שרייבערס, מעגן זיי אַפילו זיין ליטעראַרישע גדולים. וואָס איז שייך בן
יהודהן און אוסישקינען אַנטפּלעקן זיי זיך אַליין דורך די דאָזיקע מעשים זייערע,
מיט זייער באַרבאַרישער באַצונג צו די ווערטן, וואָס עס האָבן געשאַפן מזרח־
אייראָפעיש יידן. אין דעם פּרט זענען זיי די געטרייע פאָרגייערס פון די „כנענים"
און פונעם זשורנאַל „העולם הזה".

ביאַליק דער ריז האָט געגעבן זיין הסכמה צו די שפּראַכיקע לאָזונגען, וואָס
האָבן געהערשט אין זיין דור און אין זיין עזעלשאַפט, אָבער ער האָט דאָך אַרויס־
געהויבן די ריזיקע שווערקייטן, וואָס זענען פאַרבונדן מיטן באַנייען דאָס רעדן
העברעיש. ער איז ווייטער געווען אַ שותף צום שרייבער־פאַראיין, איז געפאָרן אויף
קאָנגרעסן און איז געווען דער ראש המדברים אויף שרייבער־צוזאַמענקומענישן.
אָבער ער איז קיין מאָל נישט צעשמאָלצן געוואָרן פון נחת אין נוסח „פרייט זיך
מיינע קינדער" מיט אַלץ וואָס געשעט אין ארץ־ישראל בכלל און אין שפּראַכיקן
תחום בפרט. זיינע ספקות בנוגע דעם כוח פון רעדן העברעיש האָט ער אויסגעדריקט
אין אַ צאָל שאַרפזיניקע, באַפליגלטע ווערטלעך וואָס טייל פון זיי האָבן זיך אייג־
געוואָרצלט אין ישראלדיקן פאָלקלאָר.

אַן עקשנותדיקער קלאַנג דערציילט, אַז זיין פּאָעזיע איז אַנטשטומט געוואָרן
אויף דער ערד פון ארץ־ישראל, ווייל ער האָט נישט געקאָנט ניצן ווייטער די
אשכנזישע הברה, וואָס מען האָט אויפגעגעבן, און ער האָט רעוואָלטירט קעגן דעם
אונטערגעבן זיך צו דער ספרדישער הברה. כאָטש ער איז אין די לעצטע יאָרן גע־
שטאַנען אין סאַמע מיטן פון דער פאַרלאַגעריי אין דער לעבעדיקער העברעישער
שפּראַך — הן אין רעדן העברעיש און הן אין איר ליטעראַטור — איז ער נישט
געווען באַגייסטערט פון דעם וואָס עס טוט זיך אַרום אים. ער האָט גאָר געזען
זיין גרונט־אויפגאַבע אין „כינוס", ד"ה דאָס צונויפנעמען אין איין אָרט אַפּגע־
קליבענע ליטעראַרישע ווערטן, וואָס זענען געזומען פון די פאַרגאַנגענע דורות
און זענען באַשטימט פאַר די דורות פון דער צוקונפט.

די נייע העברעישע פּאָעזיע איז אויסגעוואַקסן נישט דער ערך העכער ווי די
פּראָזע. צווישן די באַרגשפּיצן פון אָט דער פּאָעזיע פאַרנעמט ביאַליק דאָס העכסטע
אָרט. לאָמיר נאָך צוגעבן צו דער קרוין פון אַן אָפּגעזונדערטן פּאָעט, צו ביאַליקן,

די קרוין פון אַ מעכטיקן קולטורעלן און שפּראַכיקן פאַרבינדגליד, וואָס פון איין זייט בינדט ער אונדז צונויף מיט דער פאַרגאַנגענער תקופה און פון דער אַנדער־רער זייט גיט ער איבער דעם נייעם דור דאָס גייסטיקע האָב און גוטס פון די מזרח־אייראָפּעישע יידן.

פון די דריי גרויסע פאָעטן — ביאַליק, שניאור און טשערניכאָווסקי — האָבן די ערשטע צוויי אין גאַנצן געשטעקט אין דער וועלט פון יידיש. דער דריטער, טשערניכאָווסקי, וואָס איז געבוירן געוואָרן אויפן געאָגראַפישן ברעג פון דער יידיש־יידישקייט, איז אויך אין גייסטיקן זינען געשטאַנען מיט אין פוס מחוץ פון אָט דער וועלט. זיין מוטערשפּראַך איז געווען רוסיש און דאָס איז אייגע פון די סיבות פאַרוואָס ער איז געווען אַנדערש פון די איבעריקע פאָעטישע גדולים פון זיין תקופה.

שניאור האָט געשריבן העברעיש און יידיש. ער האָט געהאַט זיין הצלחה ווי אַ פאָעט אויף העברעיש, וואָס איז מער צוגעפאַסט אויסצודריקן די פאָעטישע דערהויבנקייט און שיינקייט. זיין הצלחה אין פראָזע האָט ער אָבער אויף דער יידישער שפּראַך, וואָס איר לבוש, רייך אין ניואַנסן, פאַסט זיך זייער צו אָט דער ליטעראַרישער פאָרעם.

ביאַליק האָט ליב געהאַט יידיש און האָט אַ צאָל לידער אויף יידיש. זיי זענען אַרויסגעגעבן אין אַ באַזונדערן באַנד. ער איז געשטאַנען צווישן יידיש און העברעיש. זיין איבערוואָג לטובת העברעיש האָט פאַר דער מאַדערנער העברעישער שפּראַך געבראַכט איר ליטעראַרישע הויפּט־הצלחה און צוזאַמען דערמיט אויך איר געזעלשאַפטלעך־פאָליטישע הצלחה. דער פאַקט וואָס אָט דער ריז האָט אַרויס־געוואָגט ספקות וועגן דער נאַטירלעכקייט פון רעדן העברעיש און דאָס, וואָס ער האָט זיך ממש אָפּגעוואָרפן פון בן יהודהן און פון זיינע דרכים, אָט דער פאַקט באַ־ווייזט צום בולטסטן ווי שוואַך און פראָבלעמאַטיש עס זענען די יסודות פון רעדן העברעיש.

אַנדערש איז דער געדאַנקען־גאַנג פון אחד־העמן. דאָס איז דער דרך פון פאָזיטיוויזם, וואָס זוכט צו געבן אַ לאָגישע דערקלערונג וועגן דער שפּראַכיקער אַנטוויקלונג און וועגן דעם מעמד פון העברעיש. אין דער צייט ווען ביאַליק זאָגט, אַז ער זעט נישט איין קיין לאָגיק אין דעם ענין, דערקלערט אחד־העם, אַז ער זעט יאָ איין די לאָגיק, אָבער דווקא צוליב זיין זיכערקייט אין זיך ווערט ער געשטרויכלט.

צום סוף פונעם ערשטן טייל פון זיין עסיי „לשאלת הלשון" לאָזט אחד העם הערן איבערראַשנדיקע קלוגע רייד וועגן דעם אַלגעמיינעם אַנטוויקלונג־וועג פון שפּראַך:

אַלע שפּראַכן זענען געבוירן געוואָרן אַרעמע און האָבן שפּעטער זיך אויסגעבריטערט אַ דאַנק דעם אויסבריטערן זיך פון טראַכטן ביים פּאַלק. אָבער אין קיין איינער פון זיי איז די אויסבריטערונג נישט גע־וואָרן געמאַכט דורך באַזונדערע פּאַכלייט פּאַר דעם, אַפילו נישט דורך גראַמאַטיקערס און שפּראַכפּאָרשערס, נאָר דורך גרויסע שרייבערס און דענקערס. כאָטש זייערע ידיעות אין שפּראַך־ענינים זענען על־פּי רוב געווען קליינע און זיי האָבן בכלל נישט געזאָרגט וועגן אַט דער אויס־בריטערונג פּאַר זיך אַליין, האָט אָבער דער ענין, וואָס זיי האָבן מיט אים זיך עוסק געווען, זיי געבראַכט אויסצוגעפינען נייע ווערטער, אויסדרוקן און שאַפונגען, — אַלץ בלויז פּאַר זייערע נויטן, כדי בעסער צו דערקלערן זייער געדאַנק און בעסער צו מאַלן זייערע בילדער.

זיין עסיי האָט אחד העם פּאַרענדיקט מיטן באַרימטן לאָזונג: „האַלט הויך דעם געדאַנק און ער וועט האַלטן הויך דאָס לשון!" אוז דאָס אַלץ איז געווארן געזאָגט אַרויסגייענדיק פון דער אַלגעמיינער הנחה, אַז אַ ליטעראַרישע שפּראַך בריטערט זיך אויס פון זיך אַליין, אַן אַ פּאַרבינדונג מיט דעם רעדן; אַז איר אויסבריטערונג קומט אין זכות פון די שרייבערס און דענקערס וואָס פּאַרפולקומען זי דורך אומ־וועגן, דורך דעם עצם גאַנג פון זייער שאַפן.

אחד העם קערט זיך אָפּ פון אָט דער קאָנצעפּציע אינעם זעלביקן עסיי, אינעם ערשטן טייל, וווּ ער מאַכט אַ מין רעזומע וועגן די אַנטוויקלונג־וועגן פון העברעיש אַנהייבנדיק פון דער שפּאַנישער תקופה ביז היינט:

פון סעדיה גאון ביז ר׳ יהודה הלוי איז די העברעישע שפּראַך באמת נישט געווען בכלל צוגעפּאַסט אויסצודריקן אין איר טעאָרע־טישע ענינים, וואָס זענען פול מיט אַבסטראַקטע באַגריפן און פּאַדערן אַ גמדאַנקיקן משא־ומתן. דעריבער האָבן דעמאָלט סיי־רוב געלערנטע געמוזט שרייבן אַזוינע ביכער אויף אַראַביש.

מיר זענען פּאַרחידושט וואָס עס איז אַרויסגעלאָזן די גרונט־הנחה וואָס זאָגט, אַז אַ ליטעראַרישע שפּראַך בריטערט זיך אויס פון זיך אַליין מיטן כוח פון די געלערנטע און די שרייבערס פון דער שיינער ליטעראַטור וואָס שרייבן אויף איר. צי איז דען געווען העכער פון זייער כוח, פון סעדיה גאון און יהודה הלוי, „צו האַלטן הויך" זייער געדאַנק כדי זייער לשון זאָל געהאַלטן ווערן הויך? און אויב שוין די האָבן נישט געוווסט ווי אַזוי „הויך צו האַלטן", טאָ ווער־זשע ווייס יאָ? סיידן עס איז פּאַראַן, לויט דער דערקלערונג פון אחד העמען אַליין אין יענעם עסיי, אַן אַנדער סיבה, וואָס צוליב איר האָבן סעדיה גאון, יהודה הלוי און אַפילו דער רמב״ם

געשריבן זייערע געדאַנקיקע ספרים אויף אַראַביש אָדער נישט אויף העברעיש. אחד העם איז אונדז מגלה די דאָזיקע סיבה. וועָן ער רעדט אין יענעם עסיי וועגן דער שאַפונג פון דער העברעישער געדאַנקיקער פּראָזע אין דער שפּאַנישער תקופה:

ביז עס זענען געקומען די געלערנטע פון פּראָוואַנס און האָבן אויפּגעמונטערט די איבערזעצערס פון בני תבון איבערצוזעצן אויף העברעיש די ספרים פון חכמי ישראל, וואָס פאַרנעמען זיך מיט גייסטיקע און מאַראַלישע ענינים וואָס זענען נאָענט צו יעדן יידישן מענטש.

„ביז עס זענען געקומען". הייסט עס, אַז די ישועה איז געקומען נישט פון פּאָעטן אָדער דענקערס, ווי זי קומט אויף אַ נאָרמאַלן וועג אין אַנדערע לשונות, נאָר זי איז געקומען דווקא פון איבערזעצערס און פון שפּראַך-טעכניקערס. אחד העם איז ממשיך און שילדערט פאַר אונדז אַ שפּראָקיק בילד פון דער צייט פון די בני תבון. צו אונדזער באַדויערן איז עס נאָך אַקטועל אויך היינט, ווי עס וואָלט קיין נייע זאַך נישט פּאַסירט.

די דאָזיקע איבערזעצונגען זענען געווען זייער שוועָרע. זייער שפּראַך איז געווען פרעמד און זייער וויסט פונעם אַלטן העברעיש. דער ערע ערשטע לייענערס האָבן אַוודאי אין זיי גאָרנישט פאַרשטאַנען אָן אַ פּירוש מצד דעם איבערזעצער אַליין. און באמת האָט ר״ש אבן תבון געפונען פאַר נייטיק צוצוגעבן צו דער איבערזעצונג פון „מורה נבוכים" אַ „פאַרטייטשונג פון פרעמדווערטער", וואָס די לייענערס וועלן זיי נישט פאַרשטיין צוליב דער קורצקייט פון אונדזער לשון.

אַ וווּנדערלעכער און אַקטועלער רעיון ביז היינט! עס איז אַ שאָד וואָס מיר האָבן נישט צוגעגעבן אַ „פאַרטייטשונג פון פרעמדווערטער" אויך צו דער העברעישער איבערזעצונג פון „ד״ר זשיוואַגאָ" און אפשר נאָך צו אַנדערע איבערזעצונגען. אין די צייטן פון אבן תבון זיינע מיטצייטלערס נישט פאַרשטאַנען אַ סך איבערזעצונגען און אויך אין אונדזערע טעג פאַרשטייען מיר נישט. פשוט מע פאַרשטייט נישט. און נישט בלויז איבערגעזעצטע ביכער בלייבן נישט פאַרשטאַנען, נאָר אויך ווערטער אין אַרטיקלען.

וועָן מיר לייענען, למשל, וועגן „ניירות ערך אלה ואלה שהם 'נסחרים' בבורסה", אָדער וועגן „בנינים העומדים קהולים" פאַרשטייען מיר דאָך פשוט נישט וועגן וואָס עס רעדט זיך, ביז מיר דערמאָנען זיך אין די פּאַראַלעלע אויסדרוקן אין פרעמדע לשונות און איבערזעצן פאַר זיך אַליין דאָס העברעישע וואָרט דורך דעם וואָס מיר קערן אום אָט דאָס וואָרט צו זיין פרעמדשפּראַכיקן מקור. אָבער וויי איז

צו דעם וואָס קען בלויז דאָס מאָדערנע העברעיש. ער איז אַ פאַרפאַלענער; ער וועט נישט פאַרשטיין אַ העלפט ווערטער און אויסדרוקן אין איבערזעצונגען, וואָס זייער לשון איז רייך אָדער איז זאָכלעך־טעכניש.

ווי אין די צייטן פון די בני תבון, מיט אַכט הונדערט יאָר צוריק, שאַפט מען אָדער עס ווערן געשאַפן אויך איצט נייע אויסדרוקן און נייע ווערטער. אָבער דאָס ווערט געטאָן אַיידער מיר האָבן זוכה געווען צו דער אמתער באַנייונג וואָס מיר ווארטן אויף איר: צו אַ שפראַך וואָס איז פאַרשטענדלעך פאַר אונדז אויך אָן דעם מע זאָל דאַרפן ברעכן דעם קאָפּ ביים דעשיפרירן די אומענדלעכע חידושים. די שולד דאַרף מען פאַר קיין פאַל נישט אַרויפוואַרפן אויף די איבערזעצערס, וואָס ס׳רוב פון זיי טוען אויף ממש ווונדער. דער פעלער איז אין דער עצם פאַלשער הנחה אַז מע קען פאַרוואַנדלען העברעיש אין אַ טאָג־טעגלעכן מאָדערנעם לשון. לאָמיר אָבער הערן דעם המשך פון אחד העמס רייד וועגן די וועטער־חידושים פון די בני תבון:

> . . . און צווישן אָט די פרעמדע ווערטער געפינען מיר כמות און איכות, עצם און מקרה, חומר און צורה, סיבה און מסובה — ווערטער וואָס זענען פאַר אונדז איצט אַ רוטין און וואָס אָן זיי איז בכלל נישט מיגלעך צו דערקלערן אַ וואָסער נישט איז אַבסטראַקטן געדאַנק. אָבער די תשוקה פון די לייענערס צום תוכן פון די ספרים האָט זיי געהאָלפן גובר זיין אָלע שפראַכיקע שטערונגען און סוף־כל־סוף האָבן זיי זיך איינגעווינט מיט אָט דער שפראַך און האָבן אַנגעהויבן זי צו פאַרשטיין אויך אָן פאַרטיטשונגען. אַ דאַנק אָט דער גווויניהייט האָבן די פרעמדע ווערטער זיך אינגעבירגערט. די נייע שפראַך האָט זיך אויסגעברייטערט אין הסכם מיט די נייע נויטן און זי איז גשוואַרן באַווופּט ביי אָלע יידן... און פון דאָו אָן האָבן אונדזערע געלערנטע אויפגעהערט כמעט אין גאַנצן צו שרייבן זייערע ספרים אויף פרעמדע לשונות. דער רמב״ן, ר״י אלבו, דון יצחק און הונדערטער אַנדערע... שרייבן אַלץ אויף העברעיש, כמעט נישט־געצוווּנגענערהייט...

די סיבה איז, פאַרשטייט זיך, אַן אַנדערע. די בני תבון, די אָפּגעהיטע שפראַך־טעכניקערס, האָבן דורך זייערע איבערזעצונגען דערנענטערט אַראַביש צו העברעיש. זיי האָבן אַריינגעגעבן אין העברעיש די קראַפט פון אַראַביש און האָבן אַוועקגע־שטעלט העברעיש ווי אַן אייבערשטן גאָרן אויפן אַראַבישן יסוד. זיי האָבן אומ־געקערט די העברעישע איבערזעצונג צום אַראַבישן מקור און אויף דעם וועג אויסגעפונען ווי אַזוי צו פאַרשטיין דאָס איבערגעזעצטע.

פונקט אַזוי ווי מיר זענען זיך איצט נוהג מיט אַזוינע אויסדרוקן ווי א שטייגער

„ניירות ערך נסחרים" אַדער „בנינים קהולים", וואָס מיר איבערזעצן אויף צוריק אין זייער ענגלישן מקור: marketable shares ; crowded buildings. אַדער ווי מיר זענען זיך נוהג מיטן אויסדרוק פון מאַדערנעם העברעיש „מסתובב עם הבחורה", וואָס מיר קערן אום צו זיין מקור אויף ייִדיש: „דרייט זיך אַרום מיט אַ מיידל". די פאַרטייטשונג פון אָט דעם אויסדרוק איז, אַז עס גייט אַרום אַ בחור מיט אַ מיידל און קיינער פון זיי וויס נישט ווהין אָט דאָס אַרומגיין וועט זיי דערפירן. ווייל אויב מיר קערן נישט אום די העברעיש ווערטער „מסתובב עם הבחורה" צו זייער מקור אויף ייִדיש, האָבן זיי נישט קיין אַנדער זינען ווי זיך אַרומדרייען מיט אַ מיידל אויף אַ קאַרוסעל אַדער אויף אַן אַנדער מעכאַנישער זאַך, וואָס באַוועגט זיך אין אַ קרייז.

דער קליגסטער פון אַלע מענטשן האָט געפסקנט אַז „גוט איז חכמה מיט אַ נחלה". אויך ווען מאַדערנעם העברעיש קען מען זאָגן, אַז דאָס קענען אָט די שפּראַך איז גוט מיטן קענען ייִדיש און ענגליש; און עס איז געווינטשן אויך מיטן קענען רוסיש און דייטש, כדי צו פאַרשטיין די איבערזעצונגען פון אָט די שפּראַכן. די ווערטער, וואָס ווערן אַריינגעבראַכט פון ענגליש אין העברעיש אויפן וועג פון ווערטערלעכן איבערזעצן, זענען אַזוי פיל און אַזוי וויכטיק אַז אין נאַך עטלעכע יאָר אַרום וועט איינער פון די גרונט־תנאים צו קענען דאָס מאַדערנע העברעיש זיין — דאָס גוט קענען ענגליש. ווער עס וועט דאָן וועלן זיך אויסלערנען דאָס מאַדערנע העברעיש, וועט דאַרפן אָפּגעבן אַ סך פון זיין צייט אויף צו לערנען ענגליש. און דאָס איז, פאַרשטייט זיך, נישט די שולד פון די איבערזעצערס און די שפּראַך־באַנייערס, וואָס טוען אויף ווונדער, נאָר אַ רעזולטאַט פון דער ווירק־לעכקייט, וואָס העברעיש קען נישט דינען ווי אַ מאַדערנע גרונטשפּראַך.

אָבער לאָמיר זיך אומקערן צו אונדזער ענין. די שוואַכקייט פון דער סטרוק־טור, וואָס עס האָבן אויפגעשטעלט די בני תבון, האָט זיך אַנטפּלעקט וועו עס האָבן אָנגעהויבן צו פאַרשווינדן די ספּעציפישע באַדינגונגען פונעם ייִדישן אויפבלי אין שפּאַניע. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אויף וויפל עס איז געווארן פאַרפעס־טיקט די פאַזיציע פון די קריסטלעכע קיניגן אויף דער שפּאַנישער ערד און די אַראַבער האָבן געגומען ווערן אַרויסגעשטויסן, אויף אַזוי פיל איז אויך געווארן אָפּגעשוואַכט דעם צובונד פון אַ סך ייִדן צו אַראַביש. אין דער זעלביקער צייט איז געווארן צעטרייסלט די העברעישע שפּראַך, וואָס האָט זיך אָנגעשפּאַרט אויף אַראַ־ביש נאָך דעם ווי איר באַזיס האָט זיך אַרויסגעגליטשט פון אונטער איר. עס איז אויסגעקומען ווי אַראַביש האָט אויסגעלייגן פון איר שפּראַך־אוצר צו העברעיש, און וועו עס איז געקומען די צייט פאַר דער אַראַבישער שפּראַך צו פאַרלאָזן דעם פירענעישן האַלבאינדזל איז זי געקומען אוו האָט איינגעמאַנט פון העברעיש איר הלוואה.

דער יידישער רענעסאַנס איז תמיד געווען געבונדן מיט אַראַביש און דאָס איז נאָך מער קענטיק אַפילו אין זיין קורצן און שפּעטערדיקן אויפבלי אויף דער ערד פון איטאַליע. נישט בלויז עמנואל הרומי (1270—1335) און קלונימוס בן קלונימוס (1286—1340) זענען געווען בקי אין דער אַראַבישער שפּראַך און איר ליטעראַטור, נאָר אויך דער געלערנטער אליהו דילמדינו איז פאַדוע (1460 — 1497), וואָס האָט איבערגעזעצט אויף לאַטיין שריפטן פון יידישע און אַראַבישע פילאָסאָפן.

דאָס איבערריסן דעם בונד מיט אַראַביש און דאָס וואָס די יידישע צענטערס האָבן זיך אַריבערגעטראָגן קיין מערב האָט גורם געווען אַ גיכן אונטערגאַנג פון שפּאַנישן רענעסאַנס און אַ פאַראַרמונג פון העברעישן שאַפן, אויף ווי וויים דאָס איז נישט קיין בפירוש רבנישע שאַפונג. צו אָט דער פאַראַרמונג האָבן גורם געווען נישט בלויז רדיפות און גירושים נאָר — אין אַן איבערוועגנדיקער מאָס — דאָס פעלן פון אַ גרונטשפּראַך, וואָס די העברעישע שפּראַך זאָל אויף איר זיך קענען אָנשפּאַרן ווי זי האָט פריער זיך אָנגעשפּאַרט אויף אַרמיש און שפּעטער אויף אַראַביש.

אחד העם פאַרפעלט אָנצוווייזן די דאָזיקע סיבה און ער הענגט ווידער אָן די שולד פון דער ירידה, וואָס האָט אָנגעהאַלטן זינט דעם אונטערגאַנג פון שפּאַנישן רענעסאַנס ביז צו דער השכלה־תקופה אין מזרח־אייראָפּע, בלויז אויף דעם נישט „הויך האַלטן" דעם געדאַנק און אויף דער ארעמקייט פון גייסטיקן לעבן.

אָבער דאָס דאָזיקע לעבן (פון העברעישן) איז מיטל־עלטער (עס ווערט געמיינט די תקופה צווישן אונטערגאַנג פון שפּאַנישן צענטער און דער צייט פון השכלה) איז געווען אַ לעבן פון שטיין אויף אַן ארט און נישט פון אָנטוויקלונג. יידן זענען געווען פאַרשפּאַרט הינטער די וועגט פון געטא און האָבן כמעט פולשטענדיק זיך דערוויטערט פון דער אָלגעמיינער קולטור. אין דער צייט וועט מחוץ דער געטא האָבן גערושעט די זיידן פון קולטור, האָט אונדזער פאָלק וויטער זיך דערנערט פון אָלטן אוצר... און אָלע זיינע נייע ספּרים האָבן נישט גע־ברַאַכט קיין נייס... און וויל עס זענען נישט געווען קיין נייע געדאַנ־קען, וואָס בעטן פאַר זיך אַ לבוש אין אָט דער שפּראַך, איז אויך נישט געווען נייטיק אויסצובריטערן די שפּראַך און ממשיך צו זיין איר אָנטוויקלונג. דעריבער האָט די שפּראַך נישט געקענט וויטער זיך אָנטוויקלען און זי איז געוואָרן פאַרגליווערט צוזאַמען מיט דעם גע־דאַנק... אין דעם מצב וואָס עס האָבן זי איבערגעלאָזן די ערשטע גע־

לערנטע, אַדער נאָך ריכטיקער, זי האָט אַראָפּגענידערט נאָך אַ סך טרעפ אויף צוריק...

דער שינוי, וואָס איז געשען נאָך דעם, איז געקומען פונעם אויפקום פון אַ מעכטיקער גרונטשפּראַך פּאַר העברעיש. דאָס איז געווען יידיש, וואָס האָט זיך אויסגעקריסטאַליזירט אין 19טן יאָרהונדערט און האָט דערגרייכט צו אַ וווּנדער־לעכן אויפבלי איז 20סטן יאָרהונדערט. אויך דאָס מאָל, ווי אין שפּאַניע, איז דער אויפבלי פון דער העברעישער שפּראַך און ליטעראַטור געווען אַ קאָנסעקווענץ פון דעם אויפבלי פון דער גרונטשפּראַך און איר קולטור — די יידישע שפּראַך און די יידישע קולטור.

אחד העם וויל עס נישט זען. אין אָט דעם עסיי איז ער זיך סותר צווישן מאָל. איין מאָל וועט ער נעמט אַוועק פון אַזוינע גדולים ווי סעדיה גאון און יהודה הלוי די פּעיקייט פון „הויך האַלטן" דעם געדאַנק. דעם צווייטן מאָל איז ער זיך סותר וועט ער באַצייכנט נישט, אַז דער מקור פון דער אויסברייטערונג פון העברעיש אין דער שפּאַנישער תקופה, וואָס איז געווארן געמאַכט דורך די בני תבון — נישט קיין דענקערס אָדער קינסטלערס פון דער שיינער ליטעראַטור נאָר איבערזעצערס — איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס די העברעישע שפּראַך האָט געצויגן איר קראַפט נישט פון זיך אַליין נאָר פון דער אַראַבישער גרונטשפּראַך, וואָס אויף איר האָט זי זיך אָנגעשפּאַרט.

די דאָזיקע סתירות, וואָס אחד העם איז זיך אַליין סותר, קומען פון אַ קלאָרער סיבה: ער וויל נישט אָנערקענען דעם חוב וואָס העברעיש קומט דער גרונטשפּראַך און ער פּאַררעכנט אַלע דערגרייכונגען פון דער העברעישער שפּראַך אויף איר אייגענעם חשבון. אין אָנהייב פונעם קאַפּיטל האָבן מיר געברַאכט די מיינונג פון ביאַליקן וועגן דעם מעמד פון העברעיש, אַ מיינונג וואָס זעט די סיבה פון דער שוואַכקייט פון העברעיש נישט אין דער שוואַכקייט פון דעם געדאַנק נאָר אין אויפהערן רעדן העברעיש. ביאַליקס מיינונג איז נעענטער צום אמת. אָבער דאָס מאָדערנע העברעיש איז געווארן באַווירקט פון ביידע קלאַסיקערס מיט אַ מאָל: פון ביאַליקן — ווען מע האָט אָנגעהויבן צו רעדן העברעיש און עס זענען געווארן געמאַכט שטאַרקע אָנשטרענגונגען צו באַהערשן אָט דאָס לשון; פון אחד העמען — מיט דעם נישט וועלן אָנערקענען דעם אומגעהייערן חוב, וואָס העברעיש קומט יידיש, און מיט דער טענה פון דער מאָדערנער העברעישער שפּראַך, אַז אַלע אירע אויפטוען האָט זי דערגרייכט אַליין.

קאַפּיטל דריי

די וואַרצלען פונעם מאָדערנעם העברעיש

1

די באַנייונג פון העברעיש אין דער שפּאַניש־תקופה ווי אַ שפּראַך פון געדאַנק איז געקומען אויסצובריטערן דעם השפּעה־תחום פון יידישע ווערטן און זיי צו פאַרהיטן פון אונטערגאַנג, וואָס האָט אויף זיי געלויערט צוליב דעם מיגלעכן אונטערגאַנג פון אַראַביש. אין גאַנצן אַנדערש איז געווען דער ציל, וואָס איז געלעגן אינעם יסוד פון דער באַנייונג פון העברעיש אין דער השכלה־תקופה. די השכלה־שרייבערס האָבן נישט געהאַט אין זינען אויסצובריטערן דעם השפּעה־תחום פון יידישע ווערטן אָדער זיי פאַרזיכערן אַריכת־ימים. זייער ציל איז געווען אַריינצובריינגען אין דער יידישקייט, מיט דער הילף פון דער העברעישער שפּראַך, פאַרמעגנס פון פרעמדע פעלקער, דער עיקר ווערטן וואָס זענען געווארן פאַרהער־לעכט און פאַרהיילקט דורך דער פראַנצייזישער רעוואָלוציע. דער דאָזיקער ציל איז געווען אַ פולשטענדיקע אָפּווייכונג פונעם דרך, וואָס די העברעישע שפּראַך איז אויף אים געגאַנגען ביז דעמאָלט. זי האָט תמיד געשטרעבט אַריינצובריינגען און צו פאַרטיפן יידישע ווערטן אין יידישן פאָלק גופא און אויך ביי אַנדערע פעל־קער. אַזוי איז אויפגעקומען די גרויסע אינעווייניקסטע סתירה, וואָס ווערט אָנגע־האַלטן אין דער מאָדערנער העברעישער שפּראַך און וואָס פאַרפאָלגט זי עד היום.

דעם דאָזיקן ציל פון אַריינברענגען אייראָפּעישע, ראַציאָנאַליסטיש־סעקולערע ווערטן, אַנשטאָט יידישע ווערטן, האָבן שרייבערס פון דער השכלה־תקופה געקענט דערגרייכן נישט זייענדיק געבונדן מיט העברעיש. זיי האָבן געקענט שרייבן זייערע רייד אויף יידיש. כאָטש די דאָזיקע שפּראַך איז נאָך דעמאָלט נישט געווען קיין ליטעראַריש לשון איז זי דאָך געווען אַ סך פולקומער און העכער פונעם העברעיש פון די משכילים. אָבער נישט אומזיסט האָבן ס׳רוב השכלה־שרייבערס אויסגעמיטן

ייִדיש. זיי האָבן פיינט געהאַט די ייִדישע פֿאָלקסמאַסן און אין דער זעלביקער מאָס אויך די ייִדישע שפּראַך.

די השכלה־שרייבערס האָבן נישט געהאַט בדעה צו געווינען די מאַסן פֿאַר זייערע מיינונגען. זיי האָבן קיין מאָל נישט געוואָלט ווערן די מנהיגים פון פֿאָלק אַנשטאָט די רבנים און אדמו״רים. זיי האָבן געוואָלט שאַפֿן אַן אָפּגעקליבענע עדה פון שיינגייסטער און מפונקים וואָס מאַכן שבת פֿאַר זיך. מחמת דעם האָבן זיי אויסגעקליבן העברעיש, וואָס האָט געמאַכט אַן אונטערשייד צווישן זיי און די מאַסן.

העברעיש איז געקומען שאַפֿן אַ בריק, וואָס האָט שפּעטער זיך אַרויסגעווויזן פֿאַר אילוזאָריש, צווישן דעם מענטשן פון השכלה און דער קלאַסישער תנך־תקופה. העברעיש איז פֿאַר די משכילים געווען דאָס אייגענע, וואָס לאַטיין איז אַ לאַנגע צייט געווען פֿאַר די העכערע שיכטן פון די אייראָפּעיש פעלקער ד״ה אַ שפּראַך וואָס שאַפֿט אַ מחיצה צווישן זיי און די פֿאָלקסמאַסן און וואָס מאַכט מיגלעך פֿאַר זיי צו זיין אַן אָפּגעזונדערטער קלאַס, וואָס זיין גורל איז אַנדערש ווי דער פון די מאַסן.

העברעיש איז שווער ווי אַן אויסדריק־אינסטרומענט אָפּילו פֿאַר אַ סאַברע, וואָס איז אויסגעוואָקסן און האָט באַקומען זיין דערציונג אויף העברעיש. על אַחת כמה וכמה איז עס געווען שווער פֿאַר אַ שרייבער פון דער השכלה־תקופה. די העב־רעישע שפּראַך האָט אים פֿאַרשאַפֿט שטאַרקע יסורים און אַלץ וואָס ער האָט גע־שריבן האָט ער נישט געשריבן אויף העברעיש, נאָר ער האָט עס איבערגעזעצט פון ייִדיש דורך שוועריקייטן און ליידן. אָבער איין שטאַרקע מעלה האָט דער משכיל געפונען אין דער העברעישער שפּראַך: זי איז געווען זיין שפּראַך און פון זיינס גלייכן און נישט פון די ייִדישע מאַסן, וואָס רינגלען אים אַרום און וואָס ער האָט זיי פיינט. עס איז מעגלעך געוואָרן פֿאַרן משכיל צו גיין פֿאַזע די ייִדישע מאַסן אָבער נישט מיט זיי און נישט בראש פון זיי.

די דאָזיקע אייגנשאַפֿט פון פרעמדקייט און שינאה צו די ייִדישע מאַסן באַגלייט די העברעישע ליטעראַטור ביז היינט, ווי עס האָט ריכטיק אָנגעוויזן א. קריב אין זיין קריטישן עסיי. מענדעלע מוכר־ספֿרים, דער שעפּער פון דער העברעישער פֿראָזע, וואָס שליסט אָפּ די תקופה פון השכלה און עפנט די תקופה פון חיבת ציון, שילדערט דאָס ייִדישע פֿאָלק אין אַ קרומען שפּיגל פון אַראָפֿרייסנדיקער סאַטירע. צווישן די ייִדישע מאַסן, וואָס ער האָט געזען אַרום זיך, האָט מענדעלע נישט גע־פונען קיין געזונטע און האַרציקע טיפּן, נאָר בלויז משונהדיקע און צעקרימטע געשטאַלטן, מענטשן־שטויב און מענטשן־מתים.

ד. פֿרישמאַן, דער גרונטלייגער פון דער העברעישער קריטיק, זעט די ייִדישע פֿאָלקסמאַסן אין אַ נעגאַטיוו ליכט. ער פֿאַרמאָגט אַ קאָמיש געפֿיל פון מינערקייט

לגבי אַלץ וואָס וואַקסט אויף פרעמדע פעלדער. אַלץ וואָס פאַרמאַגט אויף זיך דעם חותם פון היסטאָרישער יידישקייט, איז כמעט פון פאַרויס פסול פאַר פרישמאַנען. פון דער אַנדערער זייט איז אַלץ, וואָס קומט פון מערב־איראָפּע, לכתחילה פול ווי אַ מילגרוים מיט מעלות. די דאָזיקע אייגנשאַפט פון שינאה צו די יידישע מאַסן איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם רוב פון דער העברעישער ליטעראַטור אין דער תקופה פון השכלה און חיבת ציון.

עס איז כדאי אָנצוווייזן אַז די דריי גרויסע פּאָעטן — ביאַליק, טשערניכאָווסקי און שניאור — האָבן נישט פאַרמאָגט אָט די אייגנשאַפט. דער גרעסטער טייל פון דער העברעישער פּראָזע שילדערט נעגאַטיוו יידישע טיפּן, קרענקלעכע און צע־קרימטע. די דאָזיקע אָנדערשקייט פון דער פּאָעזיע לגבי דער פּראָזע איז אָוודאי פאַרבונדן מיט דעם, וואָס פון שפּראַכיקן שטאַנדפונקט איז דאָס העברעישע ליד מער אַ נאַטירלעכער אויסדרוק ווי די העברעישע פּראָזע. ווייל אָט די פּראָזע איז אין איר יסוד נישט נאַטירלעך, גיט זי זיך דער עיקר אָפ מיט שילדערן נעגאַ־טיוע און צעקרימטע יידישע טיפּן.

אָבער נישט בלויז דער שפּראַכיקער מאָמענט האָט גורם געווען אַז די העב־רעישע פּראָזע האָט זיך דער עיקר אָפּגעגעבן מיט שילדערן נעגאַטיווע טיפּן, נאָר דאָ איז פאַראַן אַ פאָליטיש־היסטאָריאָסאָפישער אַספּעקט וואָס ליגט אין איר יסוד. די דאָזיקע פּראָזע האָט נעגירט יעטווידע פאָזיטיווקייט אין יידישן לעבן, ווי זי האָט עס געזען. אין דער זעלביקער צייט איז זי אָבער געווען אָנמעכטיק צו געבן אַ נייעם פאָזיטיוון תוכן אָנשטאָט דעם אַלטן. די קריטיק פון דער העברעישער ליטעראַטור אויפן לעבן פון די יידישע מאַסן איז נישט געווען קיין קריטיק לשם תיקון, נאָר קריטיק לשמה, צו פאַרגרעסערן און פאַרשטאַרקן דאָס אָנזען פון דער ליטעראַטור, וואָס איז געווארן אַ ציל פאַר זיך אַליין.

די נייע העברעישע ליטעראַטור האָט נישט געבראַכט מיט זיך קיין טרייסט און קיין שטאַרקונג פאַר די יידישע מאַסן. דעריבער איז פון איר אַוועקגענומען געווארן דער יסוד פון דער פאָליטישער תביעה, וואָס דאַרף באַגלייטן איטלעכע ליטעראַטור פון אַ פאָלק וואָס קעמפט פאַר זיין קיום. און מיט רעכט ווייזט אַן א. קריב אַז די ציוניסטישע ענינים זענען אין דער העברעישער ליטעראַטור געדרוקט מיט פּעטיט. די פאָליטישע וועגצייכנס פונעם יידישן פאָלק זענען געשריבן נישט אויף העברעיש און זייער אינספּיראַציע איז נישט געקומען פונעם מקור פון דער העברעישער ליטעראַטור, נאָר פון אַ גאַנץ אַנדער מקור.

משה העס איז געווען אַ דייטשער שרייבער. ל. פינסקערס „אויטאָעמאַנציפּאַציע" איז געשריבן אויף דייטש. „די יידישע מדינה" און דאָס טאָגבוך פון הערצלען זענען אויך געשריבן אויף דייטש. זשאַבאָטינסקי איז געווען אַ רוסישער שרייבער און זיין אויפטו אויף העברעיש איז דער עיקר געווען פון אַן איבערזעצער, רעדנער און

לינגוויסט. אַברהם שטערן האָט געשעפט זיין אינספּיראַציע פון דער פּוילישער מיסטיק און פון אַלטע העברעישע מקורים. בלויז א. ד. גאָרדאָן און י. ח. ברענער זענען געווען שרייבערס, טרעגערס פון אַ פּאָליטישער תביעה. זייער מאַנונג איז אַבער געווען געוועלדט צו אַ באַגרענעצטן קרייז און זי האָט פון די יידישע מאַסן אַוועקגענומען יעדן אויסקוק אויף רעטונג.

דאָס מאַדערנע העברעיש איז בדרך־כלל געווען אַ מכשיר, וואָס קומט גיכן קאָלט וואַסער און אָפּשפּאָטן פון דער גרויסער יידישער וויזיע, וואָס איז אויפגעקומען אויף אַ פּרעמד לשון. אחד העם מיט זיין פיינעם העברעישן סטיל איז אָנגעפּאָלן אויף הערצלען. שפּעטער האָט דאָס מאַדערנע העברעיש — מיט די פּעדערס פון ס׳רוב העברעישע פּובליציסטן — געקעמפט קעגן זשאַבאָטינסקיס געדאַנקען, וואָס זענען געווארן אויסגעדריקט אויף רוסיש. צווישן די העברעישע שרייבערס איז נישט אויפגעקומען אָפילו קיין אייגנער, וואָס איז אין דער זעלביקער צייט געווען אי אַ שרייבער, אי אַ פּאָליטישער פירער, ווי אַ שטייגער הערצל איז עס געווען אין ציוניזם, זאַנגוויל אין דער טעריטאָריאַליסטישער באַוועגונג, זשאַבאָטינסקי אין רעוויזיאָניזם אָדער ווי עס זענען ביי די אומות העולם געווען שרייבערס־מנהיגים, אַ סך פון זיי יידן.

צווישן די גרויסע העברעישע שרייבערס וואָס לעבן מיט אונדז איז אורי צבי גרינבערג דער אייגנציקער, וואָס האָט אָפּגעצייכנט פאַר זיך אַ קלאָרע פּאָליטישע באַשטימונג. זיין לעבן און שאַפן שטראָמען אינעם ליטעראַריש־פּאָליטישן וועג וואָס פאַר זיך דעפינירט. ש. י. עגנון איז אַ יוצא־דופן מיט זיין אויסגעהאַלטנקייט און מוטיקער יידישקייט. די איבעריקע העברעישע שרייבערס, מיט קליינע אויסנאַמען, זענען אין פּאָליטישן זינען מטושטש, אומבאַשטימט און עס פעלט זיי שטויסקראַפט.

די תביעה פונעם העברעישן שרייבער צו דער געזעלשאַפט איז בדרך־כלל נישט פון איינעם אַזאַ, וואָס וויל שטיין בראש פונעם ציבור און אים פירן, נאָר פון איינעם וואָס מאַנט אונטערשטיצונג פון דער געזעלשאַפט פאַרן שרייבער גופא און פאַר די כלערליי ליטעראַרישע אינסטיטוציעס, וואָס דער קיום פון דער ליטעראַטור און די פּרנסה פונעם שרייבער זענען פון זיי אָפּהענגיק. די מזרח־וואַנט אין דער ישראלדיקער געזעלשאַפט איז נישט רעזערווירט פאַר שרייבערס נאָר פאַר די פּאַרטיי־עסקנים און פּאַרטיי־מיוחסים. דער העברעישער שרייבער שטייט אין אַ ווינקל. אַ סך פון זיי האָבן פּאָסטנס אינעם פּראָפּאַגאַנדע־אַפּאַראַט פון די פּאַרטייען און זיי האָבן פאַרלוירן זייער אומאָפּהענגיקייט און זייער עכטקייט.

דער דאָזיקער מעמד פונעם העברעישן שרייבער און זיין ספּעציפישע וואָג אין דער געזעלשאַפט זענען נישט געקומען צו אים, חלילה, צוליב זיין קליינעם טאַלענט. די העברעישע ליטעראַטור האָט אַרויסגעגעבן פון זיך אַ שורה גרויסע

טאַלענטן, וואָס איטלעכע ליטעראַטור וואָלט זיך געבענטשט מיט זיי. און אויב דער פּאָליטישער צושטייער פונעם העברעישן שרייבער איז נעבעכדיק און זיין געזעל־שאַפטלעכער מעמד איז געפּאַלן, קומט עס נישט צוליב זיינע קליינע מיגלעכקייטן נאָר פונעם עצם פּאַקט וואָס ער שרייבט אויף העברעיש. דער העברעישער שעפּער דאַרף דורך זיין שרייבן אויך „שאַפן די כלים", ווי ביאַליק דעפינירט עס, ד"ה שאַפן די עצם שפּראַך. און דאָס איז דאָך אַ צווייפּאַכיקער און דרייפּאַכיקער אָנשטרענג, וואָס אין אַ סך פּאַלן קומט ער אויפן חשבון פון שאַפן און קיין מאָל איז ער נישט זוכה מצד דעם לייענער צו אַן אָפּשאַץ וואָס ער פאַרדינט.

נאָך מער: דאָס שרייבן אויף העברעיש איז מחייב דעם שרייבער צו גיין אויפן טענדעציעזן וועג פון דער העברעישער ליטעראַטור און צו פאַרמשפּטן אויף נעגי־רונג דאָס יידישע לעבן אין גלות. דער העברעישער שרייבער ברענגט אָבער נישט קיין נייע וווערטן אַנשטאָט די אַלטע וואָס ער פאַרנייַנט. דאָס שרייבן אויף אַ שפּראַך, וואָס איז נישט פאַרשטענדלעך פאַרן רוב יידן, האָט דערווייטערט דעם העברעישן שרייבער פון די יידישע מאַסן און האָט פאַרשטאָפּט פאַר אים אַ סך שאַפונגקוואַלן.

צו אָט דעם שטאַנדפונקט פון אַן אַלגעמיינעם כאַראַקטער זענען צוגעקומען אויך פערזענלעכע מאָמענטן. דורך דעם וואָס דער העברעישער שרייבער האָט זיך אָפּגעגעבן דעם העברעישן שאַפן, האָט ער ממילא גוזר געווען אויף זיך אַליין צו זיין אַ שעפּער פאַר וויניק מענטשן. דאָס גילט אָפּילו איצט אין מדינת ישראל מחמת דעם וואָס העברעיש איז אַ שווערע שפּראַך און בלויז אַ מיעוט מענטשן באַהערשן זי פולשטענדיק. נאָך מער האָט אָזאַ שווערקייט עקסיסטירט אין גלות מזרח־אייראָפּע.

אָבער וועז דער שרייבער האָט אַריינגעלייגט אין זיין שאַפן זיין גאַנצן כוח און ער האָט זוכה געווען צו זען ברכה און הצלחה אין זיין שרייבן, האָט ער געוואָלט — ווייל ער איז דאָך נישט מער ווי אַ בשר ודם — געניסן פון אַ בריטן לייענער־קרייז און פון לויב און פּרסום. ער האָט פאַרגעסן אַז אויף אָט דעם גאַנצן גוטס האָט ער פון פאַרויס מוותר געווען, וועז ער האָט זיך אָפּגעגעבן דעם העברעישן שאַפן. ער האָט געמאַנט פון דער העברעישער געזעלשאַפט כבוד, אָפּשאַץ און אָפּילו ממש פּרנסה. און וועז דאָס איז אים נישט געגעבן געווארן, האָט אין אים נאָך מער זיך געשטאַרקט זיין פאַרביטערונג. ער האָט אויסגעבראַכן אין גרימצאָרן און זיין קריטיק אויפן יידישן פאָלק איז געווארן נאָך מער שאַרף און נעגירנדיק. אין די דאָזיקע רעזולטאַטן איז שולדיק די ווירקלעכקייט. זיי, די רעזולטאַטן, שטעקן אין דער עצם טענדענץ פון סעקולערן שרייבן אויף אַ שפּראַך, וואָס דאָס פאָלק רעדט נישט אויף איר און עס לעבט נישט אין איר זיין לעבן וואָס איז מחוץ דעם בית־מדרש.

2

די הנחה פון בן יהודהן, אַז עס איז מיגלעך צו פאַרוואַנדלען העברעיש אין אַ רעדשפּראַך דורך דעם וואָס אַ צאָל עקשנים וועלן אויף זיך אַליין גוזר זיין צו רעדן בלויז העברעיש, האַלט נישט אויס קיין וויסנשאַפטלעכע און לאָגישע קריטיק. אויב מע זאָל יאָ אַנענעמען די דאָזיקע הנחה, דעמאָלט איז דאָך פאַקטיש נישטאָ אין דער וועלט קיין שום נישט־געריידטע שפּראַך, וואָס עס איז נישט מיגלעך זי לעבעדיק צו מאַכן דורכן רעדן אויף איר. עס איז געווען, למשל, אַז אַ צאָל מענטשן זאָלן אַנהייבן צו רעדן צווישן זיך אַלט־גריכיש אָדער אַלט־לאַטיין אַז די דאָזיקע ווונדערלעכע שפּראַכן זאָלן אויפשטיין צום לעבן. אַפילו אַלט־עגיפּטיש און אַלט־אַשוריש וואָלט מען קענען — לויט בן יהודהן — אויפלעבן אויב מע וואָלט פּאַר זיי געפּינען גואלים, וואָס וועלן זיך שוועריק צו רעדן בלויז אויף די לשונות.

צוליב זיין ראַציאָנאַליסטישן וועלטבאַגעם האָט בן יהודה נישט איינגעזען די מיסטישע אַספּעקטן, וואָס זענען כאַראַקטעריסטיש פאַר אַ לשון, און דעם שפּראַכיק־מיסטישן גייסט וואָס הערשט אין שפּראַכיקן וועלט־מאַטעריאַל און וואָס גיט אים צו פון מאָל צו מאָל אַן אַנדער געשטאַלט. דער שפּראַכיקער וועלט־מאַטעריאַל ליגט תמיד הפקר, אָנגעווארפן פאַרן לינגוויסט און לעקסיקאָגראַף, אָבער דער מיסטישער גייסט פון אַ שפּראַך איז מחוץ זייער שליטה. פאַר דעם, וואָס קומט אויפלעבן אַ שפּראַך און זי אומקערן צו איר קלאַסישן מצב, איז נישט גענוג אַז ער זאָל גורם זיין אַן אינטענסיוון מעטאָמאָרפאָז אין איר שפּראַך־מאַטעריאַל. ער דאַרף אויך אויפלעבן און באַנייען די כוחות פון גייסטיקע איבערלעבענישן וואָס זענען געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר דער שפּראַך אין איר קלאַסישער תקופה; די גייסטיקע איבערלעבענישן וואָס פון זיי איז די שפּראַך אָפהענגיק און פון זיי ציט זי איר יניקה.

אָבער די גייסטיקע איבערלעבענישן פון דער תקופה פון בית ראשון קענען מיר נישט אויפלעבן. און אויב עס איז פאַראַן עמעצער וואָס איז מסוגל אַרויסצוברענגען פון זיי איינצלנע פונקען, קען עס זיין בלויז אַ משורר מיט אַ שטאַרקן רעליגיעזן צובונד און בשום אופן נישט אַ ראַציאָנאַליסט ווי אליעזר בן יהודה. בן יהודה איז נישט געקומען אויפצולעבן די קלאַסישע העברעישע שפּראַך, אַ זאַך וואָס איז איבער די כוחות פון אַ מענטשן, נאָר צו באַשאַפן אַ נייע שפּראַך, וואָס נעמט פאַר זיך דעם וועלט־מאַטעריאַל פונעם אוצר פון אַלט־העברעיש. בן יהודהס רעדן העברעיש איז בשום אופן נישט געווען מסוגל אין וואָסער עס איז מאָס צו דערנענטערן זיין העברעיש צום גייסט פון דעם אַמאָליקן לשון. דאָס האָט בלויז פאַרגרעסערט אין זייער אַ קענטיקער מאָס די הערשאַפט פון בן יהודהן איבער דעם העברעישן שפּראַך־מאַטעריאַל, וואָס איז געווען הפקר פאַר יעדער איינעם וואָס וויל טרעטן אויף אים.

וואָס עס האָט געטאָן בן יהודה, האָבן געקענט טאָן אַ סך גרינגער די יידן פון דער תקופה פון בית שני, פרי׳ער פאַר אַלעם די יידן פון דער תקופה פון עזרא און נחמיה, איידער דאָס רעדן העברע׳ש איז געוואָרן אַרויסגעריסן פון זייערע מיילער. זיי האָבן געקענט רעדן העברע׳ש און אין דער פאַרעם אויפהיטן דאָס לשון ווי אַ רעדשפּראַך. אָבער זייער אינטוי׳ציע האָט זיי אונטערגעזאָגט, אַז דער שפּראַך־מאַטעריאַל איז געבונדן מיט מיסטיש־גייסטיקע איבערלעבענישן; אַז דאָס באַנוצן בלויז דעם שפּראַך־מאַטעריאַל וואָרצלט אויס די שפּראַך, נעמט פון איר אַוועק איר נשמה און פאַרוואַנדלט זי אין אַן אָנדער לשון. די יידן פון בית שני האָבן נישט געוואָלט אַריינברענגען קיין ריס צווישן דעם שפּראַך־מאַטעריאַל און דעם גייסט פון דער שפּראַך. זיי האָבן ליבערשט געוואָלט ניצן העברע׳ש אין אַ צימצומדיקער מאָס, פאַר רעליגיעזע הצטרכותן, וווּ דער גייסט און דער וועלטער־מאַטעריאַל זענען געבונדן אינער מיטן אָנדערן. פאַר די סעקולערע הצטרכותן האָבן זיי זיך באַנוצט מיט אַרמיש. זיי האָבן געווווסט אַז די שפּראַך־צעשפּאַלטונג, וואָס וועט צעשיידן דעם מאַטעריאַל באַוונדער און דעם גייסט באַוונדער, וועט אויך צעשפּאַלטן די אומה.

די דאָזיקע געפיל׳ן זענען געווען פרעמד פאַר בן יהודהן, וואָס זיין צוגאַנג צו שפּראַך איז געווען אַ מאַטעריאַליסטיש־מעכאַניסטישער. פאַר אים איז שפּראַך געווען בלויז אַ קופּע ווערטער, און דער וואָס הערשט איבער זיי הערשט אין דעם זכות אויך איבער דעם גייסט פון לשון. אין זיין מעכאַניסטישער פאַרשיכורטקייט האָט בן יהודה נישט באַמערקט, אַז מיט זיין קומען אויפלעבן די העברע׳ש שפּראַך איז ער נישט געשטאַנען בלויז אויפן באָדן פון העברע׳ש, ווי ער האָט געוואָלט שטיין, נאָר ער האָט געצויגן זיין יניקה פון יידיש וואָס איז געווען זיין מוטערשפּראַך. כאָטש ער האָט זיך אַ נדר געטאָן צו רעדן בלויז העברע׳ש און ער האָט שטאַרק פיינט געהאַט יידיש, איז פון דעסט וועגן יידיש געבליבן טיף אין זיין נשמה און פון יידיש האָט ער געצויגן זיין שפּראַכיקן כוח ווען ער איז געקומען אויפלעבן העברע׳ש. דעם דאָזיקן כוח זיינעם, וואָס איז געווען פאַרבאָרגן אין יידיש, האָט בן יהודה נישט איבערגעלאָזן ווי אַ ירושה פאַר זיינע קינדער און תלמידים. אָט דער פאַקט האָט געהאַט ווייטגייענדיקע קאָנסעקווענצן.

סיי אחד העם און סיי ביאַליק האָבן זיך באַצויגן מיט גרויסע ספקות צו דער אַרבעט פון בן יהודהן. זיי זענען געווען שפּראַך־קינסטלערס און האָבן געווווסט, אַז בלויז גרויסע קינסטלערס האָבן דעם זכות און דאָס רעכט אַרייַנצוגיין אין קודש־קדשים פון דער שפּראַך און איר געבן אַן אַנדער אויסזען. זיי האָבן געהאַט אַ חשש און זענען אויך געווען אייגעהאַלטן בנוגע די טעכניש־מעכאַנישע געגנ פון בן יהודהן. זיי האָבן אַלאַרמירט קעגן דער „פאַבריק פון ווערטער" און קינסטלעכער „אויסברייטערונג". אָבער אין אָט דעם געראַנגל צווישן זיי און בן יהודהן האָט ער אויסגעפירט.

אין געזעלשאַפטלעך־פּאָליטישן זינען איז די העברעישע ליטעראַטור געקומען צו אַ בלינד געסל. עס איז אוממיגלעך געווען פאַר איר אָן אַן איבעררייס צו מאָלן געמאָלענע מעל און צו טאָפּטשען זיך אויף אַן אָרט. זי איז געשטאַנען פאַר דער נייטיקייט אַליין אויפצוטאָן אַ וויכטיקע פּאָליטישע אַרבעט און אויפהערן צו זיין בלויז אַ נאָכשלעפּערין נאָכן וואָגן פון די חובבי ציון. זי האָט זיך אָפּגעזאָגט אָנצונעמען די מיינונג פון אחד העמען, אַז די אָרעמקייט פונעם כוח פון דער שפּראַך שטאַמט פון דעם וואָס אירע שרייבערס האָבן נישט „הויך געהאַלטן זייער געדאַנק". זי האָט אָנגענומען די מסקנא פון ביאַליקן וואָס זעט די שוואַכקייט אין „אויס־וואַרצלען פונעם מויל די העברעישע שפּראַך".

בן יהודה איז געקומען אַרויסצוזיען די העברעישע ליטעראַטור פון עמק הבכא דורך דעם וואָס ער האָט איר אויסגעשטרעקט די פינקלדיקע קרוין פון רעדן העברעיש. די העברעישע ליטעראַטור האָט נישט געהאַט קיין ברירה און האָט אָנגענומען די קרוין, כאָטש זי האָט געהאַט אַ חשש וועגן דער קוואַליטעט פון דער מתנה, וואָס עס טראָגט איר אונטער דער פלייסיקער שפּראַך־טעכניקער.

דער נצחון פון בן יהודהן איבער ביאַליקן און אחד העמען איז געווען פון גרויס וויכטיקייט. עס האָט אָפּגעטראָטן אין אַ זייט דער איינשטעל וואָס זאָגט, אַז אַ שפּראַך בריייטערט זיך אויס בלויז אין אַזאַ מאָס אויף וויפל גרויסע קינסטלערס און דיכטערס באַרייכערן דעם וווירטער־אוצר. אַנשטאָט דעם איז געווארן אָנגענומען דער מעכאַניש־פּראַקטישער צוגאַנג פון בן יהודהן וואָס האָט געטענהט, אַז אַ וואָרט וואָס פעלט אויס דאַרף ווערן געשאַפן אין וואַרשטאָט פון לעקסיקאָגראַף און דערנאָך אַרויסגעלאָזט ווערן אויפן מאַרק פון רעדן כדי אויסצופּרוווון זיין מזל, פונקט אַזוי ווי מע לאָזט אַרויס אויפן מאַרק יעדער אַנדער פּראָדוקט. און עס איז נישט געווען קיין אַנדער וועג פאַר די העברעיש־רעדערס ווי אָנצונעמען דעם צוגאַנג פון בן יהודהן. נאָך דעם ווי מע האָט באַשלאָסן צו רעדן העברעיש וואָס עס זאָל נישט זיין, האָט מען דאָך ממילא געמוזט באַשאַפן איטלעך וואָרט וואָס פעלט אין דער שפּראַך.

בן יהודה האָט זיך פאַרנומען נישט בלויז מיט העברעישער לינגוויסטיק און מיט אַוואַנסירן דאָס רעדן העברעיש, נאָר ער איז געווען טעטיק אויך אויף אַנדערע שטחים. ער האָט געהאַט געזעלשאַפטלעכע צילן און האָט אַרויסגעגעבן צייטונגען. אָבער זיין טעטיקייט מחוץ דעם לינגוויסטישן שטח האָט נישט איבערגעלאָזן קיין שום שפּורן און האָט נישט געגעבן קיין שום צושטייער. זייַנע צייטונגען האָבן אין אַ גרויסער מאָס זיך פאַרנומען מיט מינערוואַרטיקע סיכסוכים פון ירושלימער ישוב. נישט געקוקט אויף זיין ריזיקן אָנשטרענג האָט בן יהודהן זיך נישט איינגעגעבן צו קאָנצענטרירן אַרום זיך אַ גרופּע תלמידים יורשים, וואָס זאָלן ממשיך זיין זיין טעטיקייט.

זיין זון דער בכור, איתמר בן אב"י, וואָס האָט זיך אָפּגעגעבן מיטן ממשיך זיין די אַרבעט פון זיין פאָטער, איז בכלל נישט געווען קיין מענטש פון נאַטירלעכן שטייגער, ווי דאָס וואָלט געפאַסט פאַרן „ערשטן העברעיִשן קינד", נאָר ער איז געווען אַ מענטש פון טעאַטראַלע און אויסנעמיקע מאַנירן. לויט זיין כאַראַקטער איז ער געווען נעענטער צו אַ לעוואַנטינער ווי צו אַ ייִד פון דער תנך־תקופה. כאָטש ער איז געווען אַ פּעיִקער און ערלעכער מענטש האָט ער נישט געגעבן קיין קאָנטיקן צושטייער צום לינגוויסטישן און געזעלשאַפטלעכן שטח. די קרענקלעכע גירייקייט אויסצוטראַכטן נייע ווערטער און די באָמבאַסטיש־דעקלאַמאַטאָרישע שפּראַך זענען פאַר אים געווען אַ שטער און זיי האָבן פון צייט צו צייט אַרויסגערופן שפּאָט מצד די ערנסטע קרייזן אין ישוב.

די פּערזענלעכקייט פון איתמר בן אב"י האָט צו נישט געמאַכט די נאַיִווע האָפענונג פון זיין פאָטער, אַז דאָס אומקערן זיך צום רעדן העברעיִש הייסט ממילא דאָס אומקערן זיך צו די ווערטן פון דער תנך־ייִדישקייט. מיטן נאָמען פון איתמר בן אב"י זענען פאַרבונדן אַ צאָל אויסטערלישע אָפּנייגן, ווי אַ שטייגער דער פאַרלייג אייַנצופירן אין העברעיִש די לאַטיינישע אותיות און אויך דער פאַרלייג צו פאַרטיילן ארץ־ישראל אין אַראַבישע און ייִדישע קאַנטאָנען. אין אָט די און אין ענלעכע פאַר־לייגן איז גאָרנישט נישטאָ פונעם תנך־גייסט, אָבער זיי זענען כאַראַקטעריסטיש פאַרן גייסט פון לעוואַנטינער.

בן יהודה האָט דאָך נישט אויפגעלעבט די אַלטע העברעיִשע שפּראַך, נאָר ער האָט פון איר ווערטער־אוצר געשאַפן אַ נייע העברעיִשע שפּראַך — אַ לעוואַנטיניש העברעיִש — וואָס זיין זון איתמר האָט פון איר געצויגן די יניקה און האָט זי רעפּ־רעזענטירט מיט זיין פּערזענלעכקייט. אַ המשך פון דעם איז דער באָמבאַסטיש־דעקלאַמאַטאָרישאַפּאַרנאַגראַפישער שזורנאַל „העולם הזה". אויב די סביבה פון בן יהודהן וואָלט געווען דער איינציקער מקור וואָס שפּייזט דאָס רעדן העברעיִש, וואָלט דעמאָלט אָט דאָס רעדן אונטערגעגאַנגען נאָך אין דור. אָבער עס זענען צו אים צוגעשטאַנען קעמפערס און ממשיכים, וואָס זענען געקומען פונעם פעטן היסטאָרישן באָדן פון די מזרח־אייראָפּעיִשע ייִדן וואָס רעדן ייִדיש. זיי זענען עס געווען די וואָס האָבן מיגלעך געמאַכט די גרויסע נצחונות פון רעדן העברעיִש.

3

די ארץ־ישראלדיקע אַרבעטער־באַוועגונג איז אויפגעוואַקסן אונטער דער השפּעה פון דער נייער העברעיִשער ליטעראַטור. אין דער זעלביקער צייט איז אָט די באַוועגונג אויך געקומען ווי אַ רעוואָלט קעגן דעם זען די ליטעראַטור ווי דעם

אייגציקן תוכן און קעגן אַזאַ רעדן און שרייבן וואָס איז פּערזענלעך צו קיין זאַך נישט מחייב. ליטעראַטור, וואָס ווערט אַ ציל פאַר זיך אַליין, ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ סאַזשעלקע וואָס אירע שטייקע וואַסערן מאַכן אָרעם אי דעם שרייבער, אי דעם לייענער. על־פּי הכרח קומט דעמאָלט אַ מאַמענט וען אַ טייל לייענערס ווערט דערווידער אַזאַ מצב און זיי מאַכן פּערזענלעכע מסקנות, וואָס דער גרעסטער טייל שרייבערס ציטערן פאַר זיי.

אין איר רעוואָלט קעגן דעם זען די ליטעראַטור ווי דעם אייגציקן תוכן איז די אַרבעטער־באַוועגונג אַרויף אויף אַ נייעם וועג. אין דער זעלביקער צייט האָט אָט די באַוועגונג ממשיך געווען די טראַדיציע פון דער העברעישער ליטעראַטור דערמיט וואָס איר וועג איז געווען פון אַ מיעוט, וואָס זוכט פריער פאַר אַלץ אַ באַשייד פאַר זיך אַליין און נישט פאַרן גאַנצן פאָלק.

די ראשונים פון אָט דער אַרבעטער־באַוועגונג זענען אַוועק קיין ארץ־ישראל נישט צוליבן גלויבן אַז זיי זענען בכוח צו ברענגען די גאולה פאַר די יידישע מאַסן פון מזרח־אייראָפּע, נאָר ווייל זיי האָבן געוואָלט זיך אַליין איבערצייגן אין דעם אַז זיי זענען קאַנסעקווענט. זיי האָבן געוואָלט זיך ראַטעווען פון דער סכנה פון דעגענעראַציע וואָס לאָקערט אויף זיי, אויב זיי ווילן ווייטער פאָרבלייבן אין גלות נאָך דעם ווי זיי זענען געקומען צו דער מסקנא, אַז זייער אָרט איז אין ארץ־ישראל. בערל כצנלסון, דער גרעסטער און חשובסטער צווישן די וואָס האָבן געפורעמט דאָס געשטאַלט פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, שטעלט פעסט וועגן די דאָזיקע ענינים אין דער פאָרעם פון אַ ווידוי אין זיין קונטרס „דרכי לארץ“:

> די דאָזיקע באַגעגענישן אין וויליגע מיט העברעישע שרייבער־קרייזן און אָט דער שמועס מיטן בונדישן לערער — האָבן באַשטימט מיין גורל. אין אָט ענעם טאָג איז שוין געוואָרן אָנגענומען מיין לעצטער באַשלוס — אי וועגן העברעיש, אי וועגן ארץ־ישראל. איך זאָג נאָך אַ מאָל: נישט צוליב אמונה אין ציוניזם, נאָר בלויז צוליב באַליידיקונג, צוליב עקשנות, צוליב נישט וועלן זיין אַ שותף צו אָט דעם דור, וואָס האָט אַפּילו נישט קיין כוח צו שטאַרבן בכבודיק.

די ווערטער רעדן פאַר זיך אַליין. „נישט צוליב אמונה אין ציוניזם, נאָר בלויז צוליב באַליידיקונג, עקשנות...“ ב. כצנלסון האָט געוואָלט ראַטעווען זיך אַליין אין בעסערן און דערהויבענעם זינען פון ווארט. זיינע פאַרמעסטן צו געפינען אַ וועג צו אַ גרויסער רעטונג־באַוועגונג — אין זיין גייסט — פאַרן יידישן פאָלק, וואָס וועגן דעם דערציילט ער אין זיין קונטרס, זענען אַוועק מיטן רויך. ער האָט זיך אַנטוישט אין אַ סך פון די וואָס ער האָט זיי געגלייבט און וואָס ער איז געוואָרן

באַווירקט פון זייערע רייד. אים איז דעריבער גאָרנישט געבליבן אָחוץ ראַטעווען זיך אַליין, לכל הפחות זיך אַליין, דורך דעם וואָס ער וועט עולה זיין קיין ארץ־ישראל און וועט דאָרטן זיין אַ יידישער אַרבעטער. עס וואָלט געווען לייכטזיניק צו פֿרובירן שרייבן די געשיכטע אויף אַ רעטראַקטיוון אופן און אַרויפצוואַרפן די שולד אויף ב. כצנלסונען און זיינע חברים, וואָס האָבן עולה געווען קיין ארץ־ישראל צוליב די מאָטיוון, וואָס ב. כצנלסון רעכנט זיי אויס. זיי האָבן פריער פאַר אַלץ געוואָלט ראַטעווען זיך אַליין, אין בעסערן און דערהויבענעם זינען פון וואָרט, און זיי זענען נישט געווען קיין טרעגערס פון אידעען וועגן אַ מאַסן־רעטונג.

גרויס זענען געווען די שוועריקייטן, וואָס זענען דעמאָלט געשטאַנען אין וועג פון אַ יידישער מאַסן־עליה קיין ארץ־ישראל. דער גאַנצער ענין האָט אויס־געזען פאַנטאַסטיש. דאָס לאַנד איז געווען וויסט און האָט געהערט צו אַ פונאַנדער־פאַלנדיקער אימפּעריע, וואָס האָט געקוקט מיט חשד אויף דער יידישער אַריינ־דרינגונג. אין דעם מצב האָבן אַפילו די בעסטע מענטשן, די מענטשן פון דער צווייטער עליה, נישט געזען קיין אַנדער מיגלעכקייט ווי ראַטעווען זיך אַליין דורך אַ מיעוט. אָבער פונקט אַזוי ווי עס איז נישטאָ קיין ארט פאַר רעטראַקטיוועַ פאַלשע באַשולדיקונגען, אַזוי איז אויך נישטאָ קיין ארט פאַר רעטראַקטיוועַ פאַלשע קרוי־נען. אונדזער חוב איז צו באַצייכענען דעם אמת ווי ער איז.

אַזאַ צוגאַנג האָט געהאָט אַ וויכטיגייענדיקע השפּעה אויף דער שפּעטערדיקער אַנטוויקלונג. די קליינע צאָל מענטשן, וואָס האָבן געוואָלט ראַטעווען זיך אַליין, האָבן געדאַרפט זיך פאַרטיידיקן נישט בלויז קעגן די פלאַגענישן פון דער נאַטור פון אַ וויסט לאַנד און קעגן די שטערונגען מצד דעם טערקישן רעזשים, נאָר — און אפשר פריער פאַר אַלעם — קעגן דעם נסיון צו פאַרלאָזן דאָס קליינע און פּראָב־לעמאַטישע טייכל, וואָס איז פאַרטראָגן געוואָרן קיין ארץ־ישראל, און זיך אומקערן אין גלות צום גרויסן ים פון דער מזרח־אייראָפּעישער יידישקייט. דאָס הייפּל יידישע אַרבעטער האָט געדאַרפט זיך אַרומרינגלען מיט אַ וואַנט פון שוץ און איזאָלירונג, וואָס טיילט אָפּ פון גלות און באַשטימט פאַר זיי באַזונדערע לעבנס־פאָרמען. יעדער איינער, וואָס געפינט זיך צווישן אָט די פּאָרמען, ווערט אַזוי צוגעקלעפּט צו זיי אַז ער קען פון זיי זיך נישט אָפּרייסן. אַזוי איז אויך געקומען צו אַן אַנטשיידונג צווישן די שפּראַכן, העברעיש און יידיש. ב. כצנלסון האָט מכריע געווען פאַר העברעיש. און אָט זענען זיינע רייד:

אין די ערשטע טעג איז מיר אויך געווען אַ שווערער ענין מיט העברעיש. מיין גאַנץ לעבן האָב איך נישט גערעדט קיין העברעיש. אדרבא, איך האָב געקוקט אויפן רעדן העברעיש ווי אויף אַ נישט־נאַטירלעכער זאַך. אויף אַזוי פיל אַז איך האָב געהאַט אַ לערער, אַ

מענטש וואָס איז מיר געווען זייער טייער, און איך האָב אים גורם געווען אַ טַך צער: ער האָט צו מיר געזאָגט העברעיש און איך האָב צו אים געזאָגט ייִדיש, ווייל איך האָב געטראַכט אַז דאָס דאָזיקע העברעיש איז נישט קיין רעדשפראַך. וועלן איך בין געקומען קיין ארץ־ישׂראל האָב איך נישט געקענט אויפבויען אַ נאַטירלעכן זאַץ אויף העברעיש און רעדן אויף אַ פרעמדער שפראַך האָב איך נישט געוואָלט. איך האָב באַשלאָסן נישט צו ברענגען פאַרן מויל קיין וואָרט אויף אַ פרעמד לשון. אין משך פון צען טעג האָב איך בכלל נישט גערעדט. וועלן איך האָב געמוזט ענטפערן וואָס נישט איז, האָב איך געזען צו ענטפערן מיט אַ פסוק וואָס איז נאָענט צום ענין.

צוויי און צוואַנציק און אַ האַלב יאָר איז אַלט געווען ב. כצנלסון, וועלן ער איז געקומען קיין ארץ־ישׂראל. זיין וועלטבאַנעם איז געווען אויסגעקריסטאַליזירט און ער האָט געבראַכט מיט זיך אַ באַגאַזש רעיונות און מסקנות, וואָס ער איז צו זיי געבליבן געטרייַ ביזן טאָג פון זיין טויט. אַלע זיינע גייסטיקע אוצרות האָט ער אַנגעזאַמלט אויף ייִדיש און צום רעדן העברעיש האָט ער תמיד זיך געהאַט באַצויגן מיט ספקות. פאַר וואָס איז אים אוממיגלעך געווען ממשיך צו זיין אויף דער ייִדישער שפראַך, וואָס ער האָט אַנגעהויבן אין איר? עס קען דאָך נישט זיין קיין ספק אין דעם, אַז אַ מענטש פון צוויי און צוואַנציק און אַ האַלב יאָר, וואָס אַלע זיינע וויכטיקסטע שטאַנדפונקטן זענען שוין דעפינירט און אויסגעקריסטאַליזירט און אָט די קריסטאַליזירונג איז צו אים געקומען אויף ייִדיש, — אַזאַ אייגער וועט קיין מאָל זיך נישט באַפרייַען פון דער הערשאַפט פון אָט דעם לשון איבער זיין נשמה. אַלע, וואָס ער וועט רעדן און שרייבן אויף אַ צווייט לשון, וועט זיין נישט מער ווי אַן איבערזעצונג פון ייִדיש. דער דאָזיקער אמת איז אַוודאי נישט געווען פאַרהוילן פון ב. כצנלסונען. זיין הכרעה לטובת העברעיש איז נישט געווען צוליב שפראַכיקע טעמים, נאָר צוליב אַפּצוימענדיק־פאַליטישע מאָטיוון.

די אַרבעטער־באַוועגונג אין ארץ־ישׂראל איז געווען אַפהענגיק פון אַ פעסטער ראַם, וואָס זאָל מאַכן אַ צווישנשייד צווישן איר און דעם גרויסן ייִדישן ים אין מזרח־אייראָפּע. כדי זי זאָל נישט ווערן ליקווידירט דורך אַן אַנטלויפן פון ארץ־ישׂראל צוריק אין גלות אַריין, האָט זי געמוזט צוגרייטן אַ סכום פאַרשייַדענע אַפּצוימענדיקע מכשירים, וואָס זענען ספּעציפיש בלויז פאַר איר אַליין — מכשירים אין פּרט פון קאָלאָניזאַציע, אָרגאַניזאַציע און אַפּילו שפראַך. די העברעיש שפראַך האָט פאַרמאָגט אַ גרויסן ווערט ווי אַן אַפּצוימענדיקער מכשיר און די אַרבעטער־באַוועגונג האָט זי אויסגעקליבן צוליב די זעלביקע טעמים פון זיך אַפּזונדערן, וואָס צוליב זיי האָט אויך די השכלה־באַוועגונג זי אויסגעקליבן. פונקט אַזוי ווי

דִי מאָדערנע העברעיִשע שפּראַך האָט געשאַפֿן אַ מחיצה צווישן דעם שרייבער פֿון דער השכלה־תקופה און די יִידישע מאַסן, אַזוי האָט זי, אַ סך שפּעטער, אויך געשאַפֿן אַ מחיצה צווישן דעם יִידישן ישוב אין ארץ־ישׂראל און די יִידישע מאַסן אין די תפוצות. די דאָזיקע פונקציע פון אָפּזונדערונג האָט געשטעקט אין איר תוך.

העברעיִש האָט תמיד געדינט דער אַרבעטער־באַוועגונג — און אויך די אַנדערע ציוניסטיש־חלוצישע באַוועגונגען — ווי אַ שטאַרקער מכשיר פאַר אָפּצוימונג. ווען דער מיטגליד פון אָט די באַוועגונגען טרעט אַריין, אין דער ראַם פון דער העברעיִשער שפּראַך, ווערט ער אויטאָמאַטיש אָפּגעריסן פון זיין סביבה און פון די השפּעות, וואָס האָבן אויף אים פריִער געווירקט. ער הייבט אָן אויף גיך איינזאָפֿן די ווערטן פון דער באַוועגונג אין דעם העברעיִשן לבוש. די חסידים פון העברעיִש האָבן געווּוסט דעם סוד פונעם אָפּצוים־כוח פון דער שפּראַך. זיי האָבן אָבער באַטאָנט אַז די מאָדערנע העברעיִשע שפּראַך איז אַ ווערט פאַר זיך אַליין און דורך דעם, וואָס אַ מענטש באַנוצט זיך מיט איר און נישט מיט יִידיש, טוט ער אַ נאַציאָנאַלע מצווה און דינט דער נאַציאָנאַלער זאַך.

די העברעיִשע שפּראַך איז געוואָרן דערהויבן צו דער מדרגה פון אַ געזץ, אין פולער סתירה צו דער טראַדיציע פון יִידישן פֿאָלק, וואָס מיט זיין גאַנצער ליבשאַפט פאַר העברעיִש האָט עס קיין מאָל נישט אָנערקענט, אַז ליטעראַרישע שאַפונגען ווערן געהייליקט אין זכות פון דעם וואָס זיי זענען געשריבן אויף העברעיִש, אָדער זיי ווערן אָן פון זייער הייליקייט ווייל זיי זענען געשריבן אויף אַן אַנדער שפּראַך. קיין מאָל איז אַ יִידן נישט אַרויף אויפן זינען צו פאַרמינערן דעם ווערט פון ספּרים ווי למשל „אמונות ודעות“ פון סעדיה גאון אָדער „מורה נבוכים“ פון רמב״ם, בלויז דערפאַר וואָס זיי זענען געשריבן אויף אַראַביש. נישט די שפּראַך, וואָס אויף איר איז געשריבן דער ספּר, איז געווען וויכטיק פאַר יִידן, נאָר דער תוכן פונעם ספּר. ביז עס איז געקומען דער צוגאַנג פון אָפּצוימונג, אין אַ גרויסער מאָס צוליב דער השפּעה פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, און עס איז געוואָרן באַשטימט אַז דער העברעיִשער לבוש פונעם ספּר טראָגט אין זיך אַ צוגאָבוערט.

בלויז אין דער לעצטער צייט, אונטער דער השפּעה פון מינערווערטיקע חיבורים און פסולע כתבים, וואָס גייען אַרויס אויף העברעיִש, באַפרייען מיר זיך פון אָט דעם צוגאַנג פון אָפּצוימונג און הייבן אָן צו פאַרשטיין, אַז דער העברעיִשער לבוש פונעם ספּר איז גאָרנישט משנה; אַז ביכער אין יִידישן גייסט, געשריבן אויף פרעמדע שפּראַכן, זענען נישט דער ערך וויכטיקער פון ביכער אין אַ גוטן גייסט, אָדער אַ פסולן גייסט, וואָס זענען געשריבן אויף העברעיִש. פון דעסט וועגן איז נאָך ביז היינט שטאַרק די פאַרערונג פון אָפּצוימונג, וואָס העברעיִש געניסט פון איר צוזאַמען מיט אַנדערע אייגנגעזעסענע ישׂראלדיקע אָפּצוימונגען, מעגן זיי זיין פאַרטייען אָדער קאָלאָניזיר־באַוועגונגען.

די אַרבעטער־באַוועגונג האָט מיגלעך געמאַכט פאַר דער העברעישער שפּראַך איר ענדגילטיקן נצחון. פאַר בן יהודהן איז העברעיש געווען דער גאַנצער תוכן. זיין לעבן איז געווען אַ דראַמע צוליב דער שפּראַך. פאַר דער אַרבעטער־באַוועגונג איז אָבער די שפּראַך געווען אַ מכשיר וואָס איז געווארן אַוועקגעלאָזן אין גאַנג דורך אַ סך אַ גרעסערער דראַמע, אַ דראַמע אַ נאַציאָנאַלע און אַ קאָלאָניזאַטאָרישׂ־סאָציאַלע. אין בן יהודהס זכות איז די העברעישע רעדשפּראַך געווארן אַ טייל פון דער געשיכטע פון לשון. די אַרבעטער־באַוועגונג האָט אָבער געמאַכט געשיכטע אין אַלע שטחים, און העברעיש איז איר געווען אַ שותף ווי אַ לשון. דאָס דאָזיקע באַנוצן די שפּראַך איז געווען נישט דער ערך נאַטירלעכער ווי בן יהודהס. אָבער די אָבות פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, פונקט ווי בן יהודה, האָבן זיך געפלייסט צו פאַרגעסן אַז זייער גרונטשפּראַך איז ייִדיש און אַז העברעיש איז פאַר זיי — קיינער זייער ווילן — אַ הילפשפּראַך; אַלץ וואָס ווערט אויסגעדריקט אויף העברעיש ווערט אויסגעשטראַלט פון ייִדיש.

דער שווערער טעות, וואָס האָט אין דעם געשטעקט, האָט זיך געמוסען אַנט־פּלעקן ווען די קינדער, וואָס האָבן נישט געקענט קיין ייִדיש, האָבן אָנגעהויבן צו ירשענען דאָס אָרט פון די אַוועקגייענדיקע עלטערן. די ציין פון די קינדער זענען געווארן הפּליק פון עסן אָט די נישט־צייטיקע פרוכט פון די עלטערן, וואָס האָבן אין זייער פאַרשיכורטקייט זיך אויסבאַהאַלטן פון זייער אייגענעם שפּראַכיקן אמת. אָבער ווען דעם אין די קומענדיקע קאָפּיטלען.

דער פאַקט, וואָס די מענטשן פון דער צווייטער עליה האָבן פריער פאַר אַלץ געוואָלט ראַטעווען זיך אַליין, אינעם דערהויבענעם זינען פון ווארט, האָט זיי נישט באַפרייט פון דעם מוז צו באַשטימען אַ טעאָרעטיש־עטישן אוז אויך אַ פּראַקטיש־אַרגאַניזאַטאָרישן צוגאַנג צום ייִדישן פּאָלק, דער עיקר צו די ייִדישע פּאָלקסמאַסן אין מזרח־אייראָפּע. דער טעאָרעטיש־עטישער איינשטעל פון דער אַרבעטער־באַוועגונג איז געווארן באַשטימט אין ליכט פון י. ח. ברענערס איבער־צייגונגען, וואָס זענען אַדורכגעאַפּט מיט אַ קרענקלעכער שינאת־חינם צו די ייִדישע פּאָלקסמאַסן און צו זייער כאַראַקטער ווי די געשיכטע האָט אים געשטאַלטיקט.

אַן אידעאָלאָגיש־עטישער איינשטעל איז אָבער נישט געווען געגנוג. די אַרבע־טער־באַוועגונג איז נישט געזעסן אויף אַן אינדזל פון ראָבינזאָן קרוזאָ, נאָר אין אַ צענטראַל אָרט אין לעבן פון ייִדישן פּאָלק. נאָך מער: אירע מענטשן האָבן זיך איבערגעצייגט אַז זיי וועלן נישט קענען ראַטעווען אפילו זיך אַליין אָן דער אַקטי־ווער און פּערמאַנענטער הילף פונעם ייִדישן פּאָלק, וואָס שיקט זיי אַ חלוצישן צוגאַב־כוח; וואָס גיט זיי פּאָליטישע הילף און באַזאָרגט זיי מיט אַלע נייטיקע געלט־מיטלען פאַר דער קאָלאָניזיר־אַרבעט.

ווען די אַרבעטער־באַוועגונג וואָלט אָפן געזאָגט צו די מזרח־אייראָפּעישע

ייִדישע מאַסן, וואָס זי קלערט וועגן זיי, וואָלט זי דאַן איבערגעריסן דעם בונד צווישן איר און זיי און זי וואָלט מיט אירע אייגענע הענט אָפּגעשניטן דעם צווייג וואָס אויף אים זיצט זי. דעריבער איז דער פּראַקטיש־אָרגאַניזאַטאָרישער צוגאַנג פון דער אַרבעטער־באַוועגונג כלפּי דעם ייִדישן פּאָלק געווען אַנדערש פון איר אידעאָלאָגיש־עטישן איינשטעל. אין איר פּראַקטישן צוגאַנג האָט די אַרבעטער־באַוועגונג זיך אַרויסגעשטעלט פּאַר אַן עדה געטרייַע זין, וואָס האָבן שטאַרק ליב די ייִדישע מאַסן; אַז זיי האָבן בדעה פּריִער פּאַר אַלעם צו ראַטעווען דאָס גאַנצע פּאָלק און נישט אידעאָלאָגיש ראַטעווען זיך אַליין; אַז ווי אַן עדה געטרייַע זין איז דאָס פּאָלק זיי שולדיק אַ גרויסן חוב און עס דאַרף זיי העלפן דורכן געבן אָרגאַניזאַטאָריש־פּאָליטישע הילף און געלט־ביישטייַערונגען וואָס דאַרפן שטראָמען אַן אויפהער.

די דאָזיקע טאָפּלקייט אינעם צוגאַנג פון דער אַרבעטער־באַוועגונג צום ייִדישן פּאָלק האָט געפונען פּאַר זיך אַן אויסדרוק אויך אין דער שפּראַכיקער טאָפּלקייט. וועגן איר ליבע צום ייִדישן פּאָלק האָט די אַרבעטער־באַוועגונג מכריז געווען דורכן רעדן צו די ייִדישע מאַסן אויף ייִדיש אָדער אויף דייטש און ענגליש וואָס זענען פּאַרייִדישט. אָבער די רייד פון לעסטערונג און טאַדלונג מצד דער אַרבעטער־באַוועגונג וועגן די ייִדישע מאַסן זענען געווען גערירבן און געזאָגט אויף העברעיִש, וואָס איז געווען אַן אינעווייניקסטע און אינטימע שפּראַך.

קיין מאָל איז אין דער ארץ־ישראלדיקער אַרבעטער־באַוועגונג נישט געווען קיין ענדגילטיקע קלאָרקייט אין איר באַציִונג צום ייִדישן פּאָלק. קיין מאָל איז איר נישט קלאָר געווען דער פונקט, וואָס פון אים און ווייטער הערט אויף דער מזרח־אייראָפּעישער ייִד צו זיין „א ייִדל", וואָס מע דאַרף אים אַוועקמאַכן מיט דער האַנט, אַרונטערריסן און צונישט מאַכן; און וען וועט ער אַ מענטש וואָס איז ראוי מע זאָל אים אָפּשאַצן און געבן הילף. אָט דאָס פּעלן פון קלאָרקייט האָט געווירקט אויך אויפן אינעווייניקסטן גאַנג פון דער אַרבעטער־באַוועגונג. קיין מאָל איז אין איר ענדגילטיק נישט געווארן באַשטימט אין וואָס פּאַר אַ מאָס איז זי אַ באַוועגונג פון די וואָס ווילן אַליין זיך ראַטעווען מיט דער הילף פון פּאָלק — זייער אָפּט אויפן חשבון פון מפקיר זיין די אינטערעסן פון פּאָלק — און איז וואָס פּאַר אַ מאָס זי איז אַ באַוועגונג, וואָס ראַטעוועט דאָס פּאָלק דורך מפקיר זיין זיך אַליין.

דאָס פּאַרטושן אָט די תחומען, די דאָזיקע צעמישענישן פון פּריִאָריטעטן, וואָס עקסיסטירן נישט אין קיין שום נאַציאָנאַלער אָדער סאָציאַליסטיש־נאַציאָנאַלער באַוועגונג, קוואָלט ארויס אין אַ גרויסער מאָס פון דער השפּעה פון דער מאָדערנער העברעיִשער שפּראַך, וואָס לויט איר עצם נאַטור איז זי געקומען אויפשטעלן אַ מחיצה צווישן אַ קליינער גרופּע אויסדערווייטע עליטע־מענטשן און די ייִדישע פּאָלקסמאַסן.

קאַפּיטל פּיר

ייִדיש און דאָס מאָדערנע העברעיש אין מדינת ישראל

1

די צענטראַלע אידעאָלאָגישע ווערטן, וואָס ליגן אינעם יסוד פון דער מדינה, זענען געקומען אין אַ פּרעמדן לבוש: פּינסקערס „אויטאָעמאַנציפּאַציע" און די ציוניסטישע שריפטן פון הערצלען זענען אויף דייטש; ס׳רוב אַרבעטן פון נאָרדוין זענען אויף דייטש; זשאַבאָטינסקיס אַרטיקלען, וואָס האָבן געלייגט דעם יסוד פאַר דער רעוויזיאָניסטישער באַוועגונג, זענען געשריבן אויף רוסיש. אָבער אַלע העכערע בוישיכטן און גאָרנס, וואָס זענען געוואָרן אויפגעבויט אויף אָט די אידעאָלאָגישע יסודות אין אַ פּרעמדן לבוש, זענען געקומען פון די מקורים פון ייִדיש אוו פון ייִדן וואָס האָבן געריידט ייִדיש.

די אַרבעטער־באַוועגונג איז אַ באַוועגונג פון ייִדיש־רעדערס און אירע באַגערן זענען געוואָרן אַריינגעוועבט אין ייִדיש אויף דער ערד פון מזרח־אייראָפּע. דער קיבוץ און די קבוצה, די הסתדרות, די אַרבעטער־פּאַרטייען און אַלע זייערע מוסדות און אויפּטוען — דאָס אַלץ קוואָלט אַרויס פון ייִדיש און איז פאַרוואָרצלט אין רעליגיעז־סאָציאַלע באַגערן, אין אַ גרויסער מאָס חסידישע באַגערן, פון די מזרח־אייראָפּעישע ייִדן. זשאַבאָטינסקי האָט אָנגעהויבן מצליח צו זיין ווי דער פירער פון דער רעוויזיאָניסטישער באַוועגונג, ווען ער האָט אָנגעהויבן צו שרייבן אויף ייִדיש אין דער וואַרשעווער פּרעסע און רעדן ייִדיש צו די ייִדישע מאַסן פון פּוילן און אַנדערע מזרח־אייראָפּעישע לענדער. אָט די אַרבעט זיינע אויף ייִדיש האָט געלייגט דעם יסוד פאַר די אונטערערדישע באַוועגונגען פון אצ״ל און לח״י.

אין ארץ־ישראל פון דער טערקישער תקופה און פון דער מאַנדאַט־צייט זענען

געווען טעטיק אַ סך יידן, וואָס זענען נישט געווען קיין יידיש־רעדערס. אין דער מאַנדאַט־תקופה איז אין ארץ־ישראל געווען אַ גרויסער ספרדיש־אַריענטאַלישער שיכט, וואָס איז אין זייַן מערהייט באַשטאַנען פון אָפּגעשטאַנענע עלעמענטן. שפּעטער איז געקומען אַ גרויסער שיכט דייטשע יידן, וואָס זענען געשטאַנען אויף אַ הויכן ניוואָ פון בילדונג און טעכניש וויסן. אָבער נישט די אַריענטאַלישע און נישט די דייטשע יידן האָבן געשאַפן פּאָליטישע און סאָציאַלע פּאַרמען. בלויז די יידישע־יידן זענען עס די וואָס פּירן אַן מיטן ישוב. די אָנפּירערס און גרינדערס פון די פּאַרטייען, פון אונטערערד, פון די חלוצישע און קיבוצישע באַוועגונגען זענען תמיד געווען יידיש־רעדערס. די יידן, וואָס זענען נישט קיין יידיש־רעדערס, ווי אַ שטייגער די סאָבערס, די מערב־יידן און די יידן פון די מוסולמענישע לענדער, זענען תמיד נאָכגעגאַנגען און גייען אויך איצט נאָך די יידיש־יידן, ווי תלמידים גייען נאָך זייער רבין.

דער דאָזיקער חידושדיקער פאַקט באַווייזט אַז דער פאַדעם פון קיום פונעם יידישן פאָלק איז געקניפּט און געבונדן מיט יידיש, וואָס מאַכט מיגלעך פאַר יידן צו פארשטיין איינער דעם צווייטן ווי יידן אין דער בעסטער פּאָרעם; צוגויפשליסן זיך צוזאַמען אין דער צוגעבונדסטער פּאָרעם און צו אַרבעטן אין דער וועלטלעכער אייניקייט פון פּאַרשטאַנד אין אינסטינקט. דער דאָזיקער לעבנסוויכטיקער אמת האָט ווידער אַ מאָל זיך באַשטעטיקט אין דער תקופה פון דער מדינה, ווען עס זענען פון די מוסולמענישע לענדער געקומען קיין ארץ־ישראל אַ זעקס הונדערט טויזנט עולים, ס׳רוב פון זיי פריי פון יעדער אַסימילאַציע און טיף פאַרוואָרצלט אין זייער יידישקייט.

די דאָזיקע יידן האָבן נישט געשאַפן קיין שום פּאָליטישע און סאָציאַלע פּאָרמען און האָבן זיך אַריינגעגאָסן אין די פּאָרמען, וואָס עס האָבן געשאַפן די יידישע־רעדערס. עס איז אָפּילו נישטאָ קיין שום האָפענונג אַז די יידן פון די מוסולמענישע לענדער וועלן אין אַ צייט וואָס מע קען פאָרויסזען אויפשטעלן פּאָליטישע פּאָרמען, וואָס וועלן זיין מסוגל אין וואָסער עס איז מאָס צו קאָנקורירן מיט די געזעלשאַפטלעכע מכשירים, וואָס עס האָט געשאַפן דער מעכטיקער נאַציאָנאַל־סאָציאַלער געניוס פון די יידיש־רעדערס.

נאָך מער: נישט געקוקט אויף דער גרויסער גייסטיקער און אָרגאַניזאַטאָרישער אינוועסטירונג, וואָס די אַרבעטער־באַוועגונג האָט אַריינגעלייגט אין העברעיש, זענען בייַ איר נישט אויפגעקומען קיין שום ווערטן, אָחוץ מיליטעריש, וואָס מע קען זיי דעפינירן ווי אַזוינע וואָס זענען אַרויסגעוואָקסן פונעם מאָדערנעם העברעיש און זענען געקומען ווי אַ צווייטער גאָרן אויף די ווערטן, וואָס זענען אַרויסגעוואָקסן פון יידיש. אָלץ, וואָס די אַרבעטער־באַוועגונג האָט געשאַפן, איז געווען ענג גע־בונדן מיט די קערנער פון בענקשאַפט, וואָס זי האָט מיט זיך געבראַכט פון מזרח־

איראָפּע. קיין בענקשאַפט־קוואַלן, וואָס זייער מקור איז אינעם מאַדערנעם העברעיש, זענען בכּלל איר נישט אויפגעקומען.

אין יאָר 1936, וועלן עס האָבן אויסגעבראָכן די אַראַבישע פּאָגראָמען, וואָס האָבן אַוועקגעשטעלט דעם ישוב פּנים אל פּנים מיט דער אַראַבישער שינאה איז איר פּולער האַרבקייט, האָט די אַרבעטער־באַוועגונג, שטייענדיק פּאַר אָט דעם בייזן שטורעם, נישט געהאַט קיין שום תשובה, וואָס זאָל אין וואָסער עס איז מאָס צופּאַסן די ייִדישע נויטן צו דער ברוטאַלער און טרויעריקער ווירקלעכקייט פון קאַמפן צווישן פּעלקער און שבטים אין מיטעלן מזרח. ווי אַ היילמיטל קעגן די פּאָגראָמען פון 1936 האָט ב. כצנלסון אַרויסגעשטעלט דעם קאָמיש לאָזונג פון איינגעהאַלטנ־קייט („הבלגה"). נאָך מער: אין די קומענדיקע יאָרן, וועלן עס האָבן זיך אָנגעוואָרקט פּאַר ייִדן אין איראָפּע און אין ארץ־ישראל גרויסע און מעכטיקע אַנטשיידונגען, האָט ב. כצנלסון נישט געפונען קיין וויכטיקערן ציל צו פּאַרענדיקן זיין לעבנסווערק ווי אויפשטעלן דעם פּאַרלאָג „עם עובד". דורך דעם פּלאָן זיינעם האָט ער זיך אַסאָציִירט מיט ביאַליקן און אחד העמען, וואָס האָבן געחלומט, איטלעכער פון זיי אויף אַ באַזונדערן אופן, וועגן גרויסע ליטעראַרישע פּאַרמעסטן אַנשטאָט אַ נאַציאָ־נאַל־פּאָליטישן באַשייד, וואָס זיי האָבן נישט געגלייבט אין אים.

לויטן שטאַרקן כוח פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, וואָס האָט איינגעזאָפּט אין זיך אין משך פון צענדלינגער יאָרן דעם בעסטן מענטשן־מאַטעריאַל פון ציוניזם האָט מען געקענט האָפן, אַז פון איר וועלן אויפשטייַן די אַקטיוויסטישע שטרעמונ־גען, וואָס וועלן פּאַרמאָגן פּאָליטישן המשך, וואָס איז נייטיק פּאַר דער קאָלאָניזיר־אַרבעט; אַז זיי וועלן אָט די אַרבעט ראַטעווען פון די סכנות וואָס לאָקערן אויף איר. אָבער די דאָזיקע האָפענונג האָט זיך נישט באַרעכטיקט. די אַקטיוויסטישע שטרעמונגען, אין געשטאַלט פון רעוויזיאָניזם און אונטערערד, זענען וויידער אויס־געוואָקסן פונעם ייִדיש־באָדן. די אַרבעטער־באַוועגונג איז נאָכגעגאַנגען אין זייערע פּוסטריט און אין דער זעלביקער צייט האָט זי פּלייסיק געשריבן רעטראַקטיוועַ געשיכטלעכע שילדערונגען וואָס ווילן איבערמאַכן דעם אמת.

אין 1948 האָט די אַרבעטער־באַוועגונג, אין איר גרויסער מערהייט, נישט פּאַרמאָגט קיין וויזיע, קיין באַגער, אין שייכות מיט די גרויסע מיגלעכקייטן וואָס זענען פּאַר איר אויפגעקומען מיטן אַוועקגיין פון די ענגלענדער. בלויז די מוטיקייט און גרויסקייט פון איין מענטשן, ד. בן־גוריון, האָט געראַטעוועט דעם ישוב פון פּאַרטיליקונג און עס איז אויפגעקומען די מדינה. דער פּאַקט, וואָס די גאַנצע אַרבעטער־באַוועגונג (און אַפילו מפא"י גופא נישט אין גאַנצן) האָט זיך אָנגעכאַפּט אינסטינקטיוו, ווי איין מענטש, אָן דעם שעת־הכושר צו גרינדן די מדינה, אַ זאַך וואָס איז געשען פון נאָוועמבער 1947 ביז מיי 1948 — אָט דער פּאַקט זאָגט עדות וועגן דער שטוינענדיקער ארעמקייט פון די קוואַלן פון וויזיע און באַגער.

אין די גורלדיקע חדשים פון 1948 איז אין דער אַרבעטער־באַוועגונג געווען זוייניקער באַגער ווי דאָס האָט פאַרמאָגט דאָס הייפל חלוצים, וואָס האָבן מיט פערציק יאָר פריִער געמאַכט דעם עקספּערימענט — למראית־עין האָט אים געפּעלט יעדע האָפענונג מצליח צו זיין — צו גרינדן אין אַ וויסט טערקיש לאַנד אַ ציוניסטישן ישוב פון יידישע אַרבעטער. אָט די שטוינענדיקע אַרעמקייט פון די קוואַלן פון וויזיע אין דער אַרבעטער־באַוועגונג איז שטאַרק געבונדן מיט איר אָפּרייסן זיך פון יידיש און מיט דער דעגענעראַטאַרישער השפּעה פון מאַדערנעם העברעיִש.

2

עס איז אָנגענומען צו טראַכטן, אַז דאָס מאַדערנע העברעיִש האָט דערגרייכט אַ פולשטענדיקע שפּראַכיקע שליטה אין לעבן פון דער מדינה און אַז די אַנדערע שפּראַכן (שפּות לועזיות) וואָס גייען אום אין ישראל זענען פרעמדע ווּוקסן, וואָס זיי וועלן נעלם ווערן אין משך פון אַ קורצער צייט. די דאָזיקע מיינונג איז אָבער אַ טעותדיקע. די שליטה פון העברעיִש איז בלויז אויפן אייבערשטן הייטל, קודם־כל דאָס הייטל פון דעם אָפּאַראַט וואָס האָט צו טאָן מיטן געזעלשאַפטלעכן גערעם. ווי נאָר מיר לאָזן זיך אַראָפּ טיפער, פאַרקלענערט זיך די שליטה פון העברעיִש און עס ווערט שטאַרקער די השפּעה פון אַנדערע לשונות, פריִער פאַר אַלץ יידיש.

דער שוואַכער פונקט פון דער מאַדערנער העברעיִשער שפּראַך באַשטייט אין דעם, וואָס אירע אייגענע שפּראַכיקע פאַרמעגנס זענען קליינע און אָרעמע, און זיי אַלע טובלען זיך אין אַ שפּע פון שפּראַכיקע ווערטן, וואָס זי האָט גענומען פון פרעמדע מקורים. די העברעיִשע ליטעראַטור — דער גרונטפאַרמעג פון מאַדערנעם העברעיִש — איז נישט געשריבן אויף העברעיִש נאָר אין איר איבערוועגנדיקער מערהייט איז זי איבערגעזעצט פון יידיש אין דער אָדער אין יענער פאָרעם.

דאָס רעדן אויף העברעיִש איז על־פּי רוב אַ זשאַרגאָן פון יידיש גערעדט מיט העברעיִשע ווערטער. מיר זאָגן: „קברו את הענין בועדה“ (מע האָט דעם ענין באַגראָבן אין אַ קאָמיסיע), „הוא מסתובב בלי עבודה“ (ער דרייט זיך אַרום אָן אַרבעט), „אֲני משתגע מהנודניק הזה“ (איך ווער משוגע פון אָט דעם נודניק) וכדומה. אָט די אַלע אויסדרוקן זענען גענומען פון יידיש. ווען מיר זאָגן „חברי מפא“י“ באַצייכענען מיר בלויז די אויסדערוויילטע און די דערהויבענע פון דער פּאַרטיי, וואָס ווענן זיי איז קלאָר אַז בלויז צוליב אידעאָלאָגישע טעמים געהערן זיי צו איר. אַלע איבעריקע זענען נאָר „מפא“יניקים“, און אויך „אהדותניקים“, אָדער „חרות־ניקים“. און ווער האָט עס די געדולד צו זאָגן: „חבר מושב“, אָדער „בעל מוסך“. מיר גייען מיטן ווענן פון יידיש און זאָגן: מושבניק, גאַראַזשניק.

אין העברעיש פעלט אין גאַנצן האַרציקער הומאָר און דאָ ליגט די סיבה פון דער שטאַרקער פאָפולאַריטעט פונעם ווארט „שוויץ", וואָס סאַברעס באַנוצן עס אין פאַרשיידענע פאַרמען. דער סאַברע איז בשום אופן נישט מרוצה מוותר צו זיין אויף דעם צערטל־סופיקס פון ייִדיש און דעריבער זאָגט דער בחור צו זיין געליבטער „שושנ׳לה" (שושנהלע) און זי זאָגט אים „חיימ׳קה" (חיימקע). די מאַמעס און די טאַטעס זאָגן זיך אָפּ מוותר צו זיין אויף „יצחק׳לה" און „רבק׳לה". אַ געראָטן וואָרט אין מאָדערנעם העברעיש איז „כדאיניק". דאָ איז צו אַ העברעישן שורש צוגעגעבן אַ ייִדישער סופיקס.

ווען מיר באַנוצן די העברעישע שפּראַך פאַר סעקולערע ענינים, בפרט ביים רעדן, האָבן מיר אין אונדזער מויל בלויז די העברעישע וועדער־מאַטעריאַל וואָס מיר האָבן געלערנט. אָבער דער גייסט, וואָס באַלעבט אָט די וועדער און באַהעפט זיי אין איין גאַנצקייט מיט דער ווירקלעכקייט וואָס רינגלט אונדז אַרום — אָט דער גייסט פעלט אונדז אין גאַנצן. גאָר די לינגוויסטן און לעק־סיקאָגראָפן אין דער וועלט קענען אונדז נישט געבן דעם דאָזיקן גייסט. ביי אַזאַ מצב שטייען מיר פאַר דער ברירה: אויסזוכן מליצות פונעם תנך־לשון אָדער באַנוצן העברעישע וועדער אינעם גייסט פון אַן אַנדער שפּראַך.

די דינאַמיק פון לעבן צווינגט אויף אונדז אַרויף דעם צווייטן וועג, ווייל דער ערשטער דרך מיינט אַ גיין אויף שפּראַך־שטאַלצן; עס איז אַ פּסיכאָלאָגישער און גייסטיקער זעלבסטמאָרד. אין דער סיטואַציע קומט די ייִדישע שפּראַך, דער מעכ־טיקער שפּראַכיקער כוח אין אַלץ וואָס איז נוגע אַ וואַכעדיק לשון, און מיט לייכט־קייט באַצווינגט זי מיט איר גייסט די העברעיש־רעדערס, וואָס האָבן אין זייער מויל בלויז שפּראַך־מאַטעריאַל, בלויז וועדער. דאָס רעדן ייִדיש מיט העברעישע וועדער גייט איבער בירושה נישט בלויז צו די סאַברעס, נאָר עס וועדט איבער־געגעבן אויך צו די אַריענטאַלישע ייִדן, וואָס נעמען אויף מיט גיריקייט ייִדישע וועדער. דאָס סאַמע חידושדיקע, פון שטאַנדפונקט פון דער שליטה פון ייִדיש איבער דעם רעדן העברעיש, איז דער עקשנותדיקער ווילן פון די קליינע סאַברעס צו זאָגן דווקא אין גייסט פון ייִדיש: „אבא שלי", „אמא שלי" אַנשטאָט די העברעישע פאַרמען: „אבי", „אמי".

פונקט אַזוי ווי די ייִדישע שפּראַך הערשט איבער די עיקרדיקע ליטעראַרישע וועדטן פון מאָדערנעם העברעיש און איבער דעם רעדן העברעיש, אַזוי הערשט זי אויך אין דער פאָליטיק פון ישראל. ס׳רוב וויכטיקע באַשלוסן וועדן אָנגענומען ווען די פאָליטיקער און עסקנים, אָפט מאָל אין די שפּעטע נאַכט־שעהן, לאָזן אַרויס פון זייער מויל טיילן פון וועדטער און זאַצן, אָפט מאָל נישט מער ווי רמזים, שפּראַך־וווּנקטן און אַפילו זיפצן, וואָס זענען פאַרשטענדלעך בלויז פאַר דעם וואָס איז פאַרוואָרצלט אין ייִדיש.

אינעם פּראָקאָל פון דער רעגירונג־זיצונג, וואָס אויף איר האָט מען געערעדט זוגען דעם געוועזענעם־מיסחר מיט דייטשלאַנד, וועלכע געבראַכט אַ שמועס צווישן בן־גוריונען און אשכולן, וואָס פון אַ שפּראַכיקן שטאַנדפּונקט איז עס ריין ייִדיש. עס איז נישט קלאָר אויב דאָס זיצן פון די מיניסטאָרן ב. שטריט און הרב טאָלעדאַנאָ אין דער רעגירונג איז אָפּהענגיק פון דעם, אַז זיי זאָלן פּאַרשטיין וואָס עס ווערט געערעדט ביים טיש און אַז זיי זאָלן קענען אַרייַנדרינגען אין דעם וואָס עס ווערט זיך אין די מוחות פון אַנדערע מיניסטאָרן. ווייזט אויס אַז די פונקציעס פון די צוויי מיניסטאָרן, וואָס זענען ספּרדישע עסקנים, זענען נישט פאַרבונדן מיט דעם, צי זיי וועלן יאָ אָדער נישט אַרייַנדרינגען אין דעם וואָס ווערט געערעדט אָדער געטראַכט פון אַנדערע מיניסטאָרן אויף די זיצונגען פון דער רעגירונג. אויב אָבער אָט די צוויי מיניסטאָרן ווילן גוט פאַרשטיין די כוונות פון זייערע קאָלעגן אין דער רעגירונג דאַרפן זיי זיך לערנען ייִדיש.

3

אין שטח פון דערציונג הערשט דאָס מאָדערנע העברעיש אומבאַגרענעצט. אָבער אויך דאָ מערן זיך די דורכבראָכן, וואָס אין גרעסטן טייל זענען זיי פאַרבונדן מיט דער שוואַכקייט פון לשון. דערציִערס און לערערס באַקלאָגן זיך אין דער פּעדאַגאָגישער ליטעראַטור, אַז עס ווערן אַרויסגעגעבן שוואַכע לערנביכער. זיי טענהן אַז הגם די מחברים פון אָט די ביכער זענען לערערס, האָט זיי זיך נישט איינגעגעבן איבערצוגעבן צו די תלמידים אויף אַ קלאָרער שפּראַך דעם לערן־מאַטעריאַל און אַנשטאָט דעם שפּילן זיי זיך אין מליצות וואָס זיי האָבן ליב. דער סוף איז אַז אַנשטאָט אַרייַנצודרינגען טיפער אינעם שייכדיקן לימוד, דאַרפן גאָר די תלמידים פּטרן זייער ענערגיע אויף דער שווערער און קאָמפּליצירטער שפּראַך. אָט די פּראָגע איז אָפילו דערגאַנגען צום בילדונגס־מיניסטעריום וווּ מען האָט באַטראַכט דעם ענין.

ישראלדיקע דערציִערס, וואָס באַזוכן אויסלאַנד, און אויך דערציִערס פון שולן אויף ייִדיש אין אויסלאַנד וואָס באַזוכן ארץ־ישראל, ווייזן אַן אויפן שטויגענדיקן פאַקט אַז אין די ישראלדיקע קלאַסן איז גרויס דער טומל און די געשרייען. צוליב דעם פעלט דאָרט דאָס קאָנצענטרירן זיך אויפן לערנען — אַ זאַך וואָס איז דאָ אין די אויסלענדישע שולן, בפרט אין די שולן אויף ייִדיש. אין די ישראלדיקע שולן קען מען געפינען אין אַ קליינער מאָס יענע ליבע צום לערנען, וואָס איז תמיד געווען כאַראַקטעריסטיש פאַר דער ייִדישער שול אין גלות.

דער דאָזיקער ענין איז נישט קיין צופעליקער און מע קען אים נישט דערקלערן

בלויז מיטן „אימפּולסיוון" כאַראַקטער פון די סאַבערס, ווי אַ סך זענען זיך נוהג. די אומרויקייט און דאָס נישט־קאָנצענטרירן זיך אויפן לערנען אין די ישׂראלדיקע שולן זענען פאַרבונדן מיטן ענין שפּראַך. זיי דרינגען אַרויס פון דעם, וואָס דאָס מאָדערנע העברעיש איז אַ גאַנץ שוואַכער שפּראַך־אינסטרומענט, וואָס מאַכט נישט מיגלעך פאַר די תלמידים — על־כל פּנים פאַרן רוב תלמידים — צו באַהערשן אויף אַן עפּעקטיוון אופן דעם לערן־מאַטעריאַל. אָט דער שטאַרקער דעפּעקט איז גורם אומרויקייט, שטערונגען און פאַרדרוסן, וואָס לאָזן אויבער זייערע שפּור אויפן תלמיד און לערער צוזאַמען.

דאָס איז בלויז איינער פון אַ צאָל דעפּעקטן, וואָס זענען פאַרבונדן מיטן מאָדערנעם העברעיש ווי אַ רעדשפּראַך און לערן־שפּראַך. דער ייִד איז אַ מענטש פון בענקענישן, אַ מענטש פון גרויסע פאַרלאַנגען און באַגערן, וואָס זיי אַלע קוואָלן אַרויס פון זיין רעליגיעזן גלויבן. דאָס טראַדיציאָנעלע ייִדישע לערנען איז געווען אַ מין קלעטערן אויף די שטאַפּלען פונעם גרויסן לייטער פון בענקענישן. דער לערן־מאַטעריאַל האָט געדינט צו העלפן דער ייִדישער נשמה זיך אַרויפצוהייבן אויף די שטאַפּלען פון איר בענקשאַפט. די שפּראַכיקע מחיצה צווישן לשון־קודש און לשון־חול האָט פאַרשטאַרקט דעם רעליגיעזן צובונד און די מיסטישע אַטמאָספער וואָס האָט אַרומגערינגלט דעם לערנער בעת ער האָט געשעפּט די גרויסע אמתן, וואָס זענען געשריבן אויפן קדמון־לשון און זענען אין גאַנצן געהייליקט צו תפילה און בענקשאַפט. לחלוטין אַנדערש איז דער לימוד פון תנך ביי אַ סאַבער וואָס רעדט העברעיש. דאָס באַנוצן העברעיש ווי אַ וואָכעדיקע שפּראַך נעמט אַוועק דעם מיס־טעריעזן פאַרהאַנג פון די דערהויבענע פאַרמעטן פונעם ספר־הספּרים. דער תלמיד האָט דאָ ווידער נישט קיין אַנהאַלט און בענקענישׂ, העכסטנס איז ער נישט מער ווי נייגעריק.

די ראַציאָנאַליסטישע קאָנצעפּציע פון דער העברעישער שול אין אירע עיקר־דיקע קאַטעגאָריעס קערט זיך אום מיטן רוקן צו די גרויסע רעליגיעזע בענקענישן, פון דעם נעמט זיך וואָס דער תנך ווערט פריער פאַר אַלעם געלערנט בלויז ווי אַ הויפן שפּראַך־מאַטעריאַל. לויט דער אינעוויניקסטער לאָגיק פון דער שפּראַכיקער מאַטעריאַליסטישער קאָנצעפּציע, וואָס ליגט אין יסוד פון מאָדערנעם העברעיש, ווערט דער לימוד פון תנך אין ישׂראל פאַרוואַנדלט אין אַ שפּראַך־לימוד, אין אַ לימוד פון תנך־לשון, בעסער גזאָגט פונעם שפּראַך־מאַטעריאַל וואָס געפינט זיך אין תנך. אויך דער לימוד פון העברעישער ליטעראַטור איז פריער פאַר אַלץ אַ לימוד פון לשון. אָבער אין דער מאַס, וואָס עס ווערט פאַרשטאַרקט דעם תלמידס קענען די שפּראַך און עס ווערט פאַרגרעסערט דער אוצר פון שפּראַך־מאַטעריאַל וואָס ער פאַרמאָגט, ווערט אויך פאַרשאַרפט די פראַגע צי עס איז נייטיק פאַרן תלמיד אַזאַ שוועריקייט אין קאָמפּליצירטע שפּראַך. די דאָזיקע שפּראַך דינט נישט

פֿאַר זיך זוי אַ לייטער, וואָס אויף אים זענען אָנגעהאָנגען גרויסע רעליגיעזע בענקענישן, וויי די שפּראַך האָט געדינט פֿאַר זייַנע עלטערן. ביי אים אין האַרצן זענען אָט די בענקענישן נישטאָ. די ראַציאָנאַליסטישע דערציִונג זאָרגט שוין וועגן דעם, וויי אַזוי זיי אויסצוווּאַרצלען.

פון דער אַנדערער זייט איז העברעיִש, וויי אַ וואָכעדיקע שפּראַך, צו אָרעם און צו שוואַך צו באַזאָרגן די באַדערפענישן פון אַ מאָדערנעם מענטשן. אָט דאָ ליגט איינע פון די צענטראַלע סיבות פונעם קריזיס פון דער העברעיִשער דערציִונג, וואָס ווערט שאַרפער ווען דער תלמיד דערגרייכט דעם שטאַפּל פון העכערער בילדונג. בן יהודהס חסידים האָבן אַרויסגעריסן פון העברעיִש די אייגנשאַפֿטן פון אַ לייטער פון בענקענישן וואָס זיין שפּיץ דערגרייכט דעם הימל. זיי האָבן געזוכט צו פֿאַרוואַנדלען העברעיִש אין אַ לייטער, וואָס דינט צו באַזאָרגן די קליינע טאָגטעגלעכע באַדערפענישן. אָבער וויי אַזאַ איז דער לייטער זייער אַ נעבעכדיקער און אַן אומגעלומפּערטער.

4

די אויפטוערס פון מאָדערנעם העברעיִש האָבן געהאָפט, אַז אין ארץ־ישראל וועט פֿאַר דער העברעיִשער ליטעראַטור סוף־כל־סוף אויפוואַקסן דער נאַטירלעכער שרייבער, וואָס שטייט מיט ביידע פיס אויפן באָדן פון לאַנד און אויפן באָדן פון שפּראַך — אַ שרייבער וואָס זעצט נישט איבער זייַנע רייד פון אַ פרעמד לשון; וואָס פֿאַרפֿלאָנטערט זיך נישט מיט מליצות און ברענגט אַרויס זיַנע רייד אויף אַ פשוטן און נאַטירלעכן אופן. אָבער די האָפענונגען זענען נישט מקוים געוואָרן. די שול פון דער סאָבערישער ליטעראַטור שטייט אונטערן צייכן פון דעקאָדענטישע און עקסיסטענציאַליסטישע טענדענצן. זי איז גריבלעריש, עגאָצענטריש און נאַרציזטיש. די קלאַסיקערס פון דעם מאָדערנעם העברעיִש, וואָס זענען געבוירן געוואָרן אויף דער ערד פון מזרח־אייראָפּע, נישט נאָר וואָס זיי שטייגן זיי אויך איבער אין זייער טאָלעַנט די שרייבער סאָבערס, נאָר זיי שטייגן זיי אויך איבער אין זייער נאַטירלעכקייט, מיט זייער אָפּגעבן זיך צו ערדישע טעמעס פון מענטש און פון פייזאָזש. נאָך מער: עס איז קלאָר געוואָרן אַז די העברעיִשע שפּראַך רופט זיך אָפּ צו די, וואָס זענען אַריין אין איר תחום דורכן מיסטישן טויער פון לשון־קודש, גאָר נישט דער ערך מער ווי צו די, וואָס איידער זיי האָבן נאָך געעפּנט דעם תנך האָבן זיי זיך שוין געקריגט און געזידלט אויף העברעיִש.

דער ענין פון דער העברעיִשער שפּראַך שיינט אויף פֿאַר די, וואָס אין זייערע הערצער פולסירן גרויסע רעליגיעזע באַגערן — באַגערן וואָס האָבן פֿאַר זיי אויפֿגעלויכטן ביים אַריינבליקן אין די פּירקאַנטיקע אותיות. ער איז אָבער אַן אכזר און

רעכנט זיך אָפּ מיט די, וואָס איידער זיי האָבן נאָך געעפנט דעם תנך האָבן זיי שוין געדראָשן אויף העברעיש וואכעדיקע רייד. פון דער קריטיק — בפרט דאָרף מען דאָ דערמאָנען די מיינונג פון פּראָפּ׳ ב. קורצווייל — איז צו הערן, אַז אין דער מאָדערנער העברעישער ליטעראַטור זענען קענטיק טענדענצן, וואָס זענען כאַראַקטעריסטיש פאַר די שרייבערס פון דער השכלה־תקופה. מע דאַרף אויף דעם זיך נישט ווונדערן. אי דעם שרייבער דעם משכיל, אי דעם שרייבער דעם סאָברע פעלט אַ פעסטע גרונטשפראַך. די שרייבערס פון דער השכלה־תקופה האָבן נישט געהאַט קיין גרונטשפראַך, ווייל די יידישע שפראַך האָט נאָך נישט געהאַט ענדגילטיק זיך אויסגעקריסטאַליזירט. די העברעישע שרייבערס פעלט אַ גרונט־שפראַך, ווייל זיי קענען בלויז דאָס מאָדערנע העברעיש וואָס איז אַ הילפשפראַך.

די שיידליניע צווישן העברעישע שרייבערס, וואָס יידיש איז געווען זייער מאַמע־לשון, און העברעישע שרייבערס וואָס קענען נישט קיין יידיש, איז אַ ליטע־ראַרישע גרענעץ פון גרויס וויכטיקייט. די דאָזיקע גרענעץ־ליניע איז כמעט דאָס אייגענע ווי דער חילוק צווישן אַ גרופּע שרייבערס, וואָס ס׳רוב פון זיי זענען פון אַ הויכער מדרגה, און אַ גרופּע שרייבערס, וואָס אַלע פון זיי זענען מיטלמעסיקע און עפּיגאָנישע און עס איז צווישן זיי נישטאָ אַפילו קיין איין גרויסער שרייבער. דאָס נישט קענען קיין יידיש איז אין אונדזער צייט געווארן אַ סימן צו דערקענען אַ העברעישן שרייבער וואָס איז נישט צווישן די גרויסע.

זייער כאַראַקטעריסטיש איז דער פאַקט, וואָס אַ טייל שרייבערס פון דער סאָברע־שול פאַרמאָגן נישט קיין קלאָרע שפראַך און מאַטערן זיך מיטן לשון. ביי זיי האָבן זיך פאַרביטן די יוצרות: אַנשטאָט דעם וואָס די שפראַך זאָל זיין אַ מיטל אַרויסצובערענגען ליטעראַרישע שאַפונגען, זענען די ליטעראַרישע שאַפונגען גאָר געווארן אַ מיטל פאַר לינגוויסטישע אויפטוען, ווי דאָס האָט געטראָפן מיט ס. יזהר אין זיין „ימי צקלג". אַנשטאָט דעם מיר זאָלן זוכה זיין צו אַ קלאַסישן ישראלדיקן ראָמאַן געשריבן אויף אַ גרינגער און פליסיקער שפראַך, האָבן מיר באַקומען אַ שאַפונג וווּ דער לעקסיקגראַפישער אַספּעקט איז דאָמינירנדיק.

מיר האָבן שוין געזוג לינגוויסטן און לעקסיקאָגראַפן. אַ גרויסער פּראָזע־שרייבער איז אונדז ווויכטיקער ווי הונדערטער שפּראַך־טעכניקערס. אָבער יזהר האָט אונדז אַנטוישט און אַנשטאָט ליטעראַטור האָט ער אונדז געגעבן לינגוויסטיק און לעקסיקאָגראַפיע. דער דאָזיקער דורכפאַל, און אויך אַ סך אַנדערע דורכפאַלן, איז נישט די שולד פון די סאָברע־שרייבערס. זיי פעלט דער שפראַך־אינסטרומענט וואָס איז נייטיק פאַר אַ שלימותדיקן ליטעראַרישן שאַפן, ווייל די מאָדערנע העב־רעישע שפראַך איז נישט מער ווי אַ הילפשפראַך. דער, וואָס שטייט בלויז אויף איר באָדן, האָט נישט קיין שאַנסן צו שאַפן גרויסע ליטעראַרישע ווערק.

דער כנעניזם איז נישט קיין יוצא־דופנדיקער אַרויסוווּקס אין דער נייער העברעיִשער ליטעראַטור, נאָר אַ המשך, אַ נאַטירלעכע קאָנסעקווענץ. ער איז אַ גלייכער המשך פון די טענדענצן, וואָס האָבן פריִער זיך אַנטפּלעקט אין דער השכלה־תקופה און אין דער קלאַסישער תקופה. פונקט אַזוי ווי די היסטאָרישע יִידישקייט איז געווען פֿאַרהאַסט בִּיים השכלה־שרייבער, און פונקט אַזוי ווי ער אַליין האָט זיך אָפּגעשיידט פון כלל־ישׂראל און האָט זיך אַליין אַוועקגעשטעלט אין אַן אָפּגעזונדערטן תחום, — אַזוי איז אויך דער כנעני אַ שונא פון אַלץ וואָס יִידישקייט האָט פֿאַרמאָגט בִּיז אים, אַרייִנגערעכנט די פֿאַרכנעניש העברעיִשע ליטעראַטור. אין כנעניזם שניידט די העברעיִשע ליטעראַטור דאָס, וואָס זי האָט פריִער געפֿלאַנצט און געזייט. דאָס פיינט האָבן און דאָס מבזה זיין די יִידישע פֿאָלקסמאַסן קערן זיך אום צו איר ווי אַ בומעראַנג אינעם גילגול פון כנעניזם.

ווי זיינע פֿאַרגייערס, די שרייבערס פון דער תקופה פון השכלה און חיבת־ציון, גיט אויך דער כנעני די יִידישע מאַסן אַ גט. אָבער אויך ער — ווי זיי — איז צו פיל פֿחדן און צו פיל אומקאָנסעקווענט, אַז ער זאָל זיי פֿאַרלאָזן אין גאַנצן. ער גייט אַרום לעבן זיי, איז זיי מבזה, אָבער היט זיך נישט אִיבערצורייסן דעם לעצטן פֿאָדעם, וואָס פֿאַרבינדט אים מיט זיי. דער כנעני קוקט אַרויס צו פרעמדע אידעאַלן וואָס זענען מטושטש אין דער זעלביקער מאָס ווי די אידעאַלן פון דער השכלה־תקופה. די כנענים האָבן געשריבן און שרייבן אַ סך, אָבער זיי האָט זיך נאָך נישט אייִנגעגעבן צו דערקלערן וואָס עס מיינט דער אַלטער מיטל־מזרחדיקער מיטאָס, וואָס זיי ווילן אויפלעבן. אויך איז זיי נישט געראָטן צו דערקלערן ווי אַזוי אַ העברעיִש־כנענישע מדינה וועט זיך קענען אייִנגלידערן אין דעם אַראַבישן רוים וואָס רינגלט זי אַרום. זייערע שוואַרצע נביאות־זאָגרייען וועגן דעם אונטערגאַנג, וואָס וועט קומען אויפן יִידישן ישוב צוליב זיין נישט־אייִנגלידערן זיך אינעם מיטל־מזרחדיקן רוים, האָבן זיך אויסגעלאָזן אויף אַ חרפהדיקן אופן.

דער כוח פון די כנענים איז נישט אין נייע, קלאָרע געדאַנקען — אַפילו אויב זיי זענען פרעמד דעם כאַראַקטער פון יִידישקייט — נאָר אין זייער פֿאַטאַלאָגישער שיגאָה צו דער היסטאָרישער יִידישקייט און צו אַלץ וואָס קוואָלט אַרויס פון איר. די סתירה צווישן זיי און זייער סביבה איז אַזוי שאַרף, אַז זיי האָבן געמוזט שאַפן אַ רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג פון וויִדערשפּעניקע, אַרגאַניזירערס פון דעמאָנסטראַציעס און תפיסה־זיצערס. אָבער די וועלט פונעם כנעני איז מער אַ וועלט פון פעדער און פֿאַפּיר ווי אַ וועלט פון דער רעוואָלוציאָנערער דראַמע. ער פֿאַסט זיך צו ווי עס איז צו זיין סביבה, דרינגט אַריִין אין רעדאַקציעס פון צייטונגען און אין אַנדערע ליטעראַרישע אינסטיטוציעס און איז פון דאָרט ממשיך אויף אַרומיקע

און אונטערערדישע וועגן זיין אונטערגראָבערישע אַרבעט קעגן די וווּרצלען פון דער היסטאָרישער יידישקייט.

ער חוזקט אָפּ פּונקט „ירחמיאלן“[1], דעם היסטאָרישן יידן, אָבער תּמיד איז דער כּוונה דער וואָס באַדינט „ירחמיאלן“ און נישט פאַרקערט. דער כּוונה ירחמיאלן ווי אַ שאַרפזיניקער שרייבער, וואָס שפּאָרט אָפּ פון קאָנוועניאָנעלקייטן און אויך ווי אַ קלאָון, ווי אַן „עוזי“. דער כּוונה־קלאָון, „עוזי“, געניסט פון ווייטגייענדיקע פּריווילעגיעס ווי אַלע קלאָונען. אייגע פון זיינע פּריווילעגיעס איז אָפּצוחזוקן פון זיין קאָלעקטיוון האָר, פון „ירחמיאלן“, פּונקט אַזוי ווי עס איז אין מיטלעלטער געווען דערלויבט דעם קלאָון אין די קיניגלעכע הויפן אויסצולאָכן זיין האָר, דעם קעניג. אָבער וועגן „ירחמיאלן“ דאַכט זיך אַז „עוזי“ — דער כּוונישער שרייבער — האָט איבערגעכאַפּט די מאַס מיט זיינע הלצות און חוצפּה, גיט „ירחמיאל“ אַ צייכן און „עוזי“ און זיינע חברים גייען אַראָפּ פון דער סצענע. קיין זעלבשטענדיקע אַחיזה האָט נישט „עוזי“ און ער איז אין גאַנצן אָפּהענגיק פון „ירחמיאלן“.

דאָס געראַנגל פונעם כּוונעי פון אַלע שאַטירונגען הייבט זיך אָן פון דעם, וואָס ער פאָכט אָפּן מיט דער פּאַן פון כּוונעיזם און ענדיקט זיך מיט דעם, וואָס ער דרינגט אַרײַן אין אייגער פון די אַלטע פּאַרטייען און פאַרנעמט אין איר אָן אָרט פון אַ חשובן שרייבער. אין אָט דעם געראַנגל האָלט „ירחמיאל“ תּמיד אָפּ אַ נצחון, ווייל „ירחמיאל“ איז דער מענטש דער דראַמאַטישער מאמין, און דער כּוונעי איז דער מענטש דער סאַרקאַסטישער אויסלאַכער, וואָס ביי אים איז דער עיקר דער אומגלויבן און דאָס אָפשפּאָטן. „ירחמיאל“ ווערט אָפט מאָל אויפגעציטערט פונעם כּוונעי, אָבער ער ווייזט אים אַרויס לייטזעליקייט צוליב דעם פאַרפלייצנדיקן און פינקלדיקן העברעיש וואָס שטראָמט פון זיין פּען.

די מאָדערנע העברעישע שפּראַך איז פאַרן כּוונעי דער אויפלעב־שטח און מלחמה־כּלי־זין. זיך אָנהאַלטנדיק אין דעם פּריידיקט ער שינאה צו דער היסטאָרישער יידישקייט. אָבער אָפילו אין אָט דעם איז ער גאָרנישט מחדש נאָר ער רייסט זיך אין ברייטן טויער, וואָס די פּריערדיקע העברעישע ליטעראָטור האָט פאַר אים געעפנט. ער זייט מיט אַ ברייטן שוווּנג די זריעה פון ציניזם און אומגלויבן און זיין השפּעה אויף דעם יונגן דור איז גרויס. דער כּוונעי וועט אויך קיין מאָל נישט גובר זיין „ירחמיאלן“, אָבער „ירחמיאל“ וועט אויך קיין מאָל נישט פּטור ווערן

---

[1] דאָס איז אַ כּוונעיש־סאַבערישע, הומאָריסטיש־סאַרקאַסטישע דעפּיניציע פונעם מזרח־אייראָפּעישן יידן, בפּרט פונעם עסקן אַדער פּאָליטיש־פּאַרטייאישן טוער. „ירחמיאל“ איז ערנסט, אַקטיוו, איבערגעגעבן, סימפּאַטיש, נאָר צוזאַמען מיט דעם אויך אַ ביסל טרוימעריש, נאַריש־בטלניש. זיין „חסרון“ איז, וואָס ער איז אַן עקשנותדיקער אידעאַליסט אַן אַ טראָפּן ציניזם.

פון כנעני, וואָס זיינע אָדעוואָניקעס וועלן ווייטער זיך רויען אונטער דעם בוים פון מאָדערנעם העברעיש און וועלן דאָרט מאַכן נאָרעס אין דער לענג און אין דער ברייט. דער דאָזיקער בוים איז פון דער נאַטור אַ חולה און האָט נישט קיין כוח בייצוקומען די כנענישן אינסעקטן וואָס גראָבן נאָרעס אונטער אים.

6

דער טערמין מיזוג גלויות גיט נישט קיין ריכטיק בילד פון די השפעות, וואָס ווירקן צווישן די פֿאַרשיידענע טיילן יידן וואָס מע טרעפט אין ישראל. אָט דער טערמין מיינט אַז די באַזונדערע שבטים גיסן זיך צונויף איינער מיטן אַנדערן דורך קעגנזייטיקע השפעות. אָבער דער אמת איז אַז דער מעכטיקער שבט פון מזרח־אייראָפּעישע יידן, די יידיש־רעדערס, אַסימילירט און אַבזאָרבירט זיין זיך אַזוי איבעריקע שבטים. די יידיש־יידן זענען עס די וואָס אַסימילירן און די יידן פון די מזרח־שבטים און די ספרדים זענען עס די וואָס ווערן אַסימילירט. נאָך מער: די יידן פון אייראָפּע, נישט בלויז וואָס זיי ווערן נישט מושפּע פון אַריענטאַלישע יידן און ספרדים, נאָר זיי שרעקן זיך פאָר אָט די השפעות און זוכן אויפצושטעלן אַ זואַנט צווישן זיי און די ווינטן, וואָס בלאָזן פון דער מערבֿ־אוקיאַן פון דער אַרעמער פאָרשטאָט וווּ עס לעבן אַריענטאַלישע יידן.

און נישט בלויז וואָס די אַשכנזישע יידן אַסימילירן די אַריענטאַלישע יידן ווי אַ גאַנצקייט, נאָר די אַשכנזישע השפעות פאַראייניקן און שליסן צונויף די שבטים פון די אַריענטאַלישע יידן צווישן זיך גופא. וועגן נישט דער אָפּשיי און אויך די שינאה צום אַשכנזישן יידן, וואָס שליסט צונויף די אַריענטאַלישע יידן, און וועגן נישט די גרויסע פאַרמען פון דער מדינה און פון דער הסתדרות, וואָס אין זיי טרעפן זיך צוזאַמען די פֿאַרשיידענע אַריענטאַלישע יידן, וואָלטן אָט די יידן נישט בלויז זיך נישט צונויפגעשלאָסן מיט די אַשכנזישע יידן, נאָר זיי וואָלטן אַפֿילו געבליבן פרעמד צווישן זיך גופא. אָט די גרויסע אַסימיליר־אַרבעט וועלן על־פּי רוב געטאָן נישט דורך העברעיש, נאָר דורך די יידיש־שטראָמען וואָס פלייצן פון אונטער דעם אייבערשטן הייטל. אַן אַסימיליר־אַרבעט פון אַזאַ גרויסן מאַס־שטאָב, ווי דאָס וועט געטאָן דורך די אַשכנזישע יידן לגבי די ספרדיש־אַריענטאַלישע, וואָלט קיין מאָל נישט געקאָנט ווערן אויסגעפירט דורך אַ שוואָכער שפּראַך ווי עס איז דאָס מאָדערנע העברעיש; זי קען ווערן אויסגעפירט נאָר דורך אַ מעכטיקער מקורדיקער שפּראַך. און באמת, אַלץ וואָס וועט געשען צווישן די אַריענטאַלישע יידן און עס ווערט אין זיי אַריינגעגאָסן, קומט פון די קוואַלן פון יידיש.

די דאָזיקע שפּראַך האָט שוין אָפּגעטאָן אַ ריזיקע צונויפגיס־אַרבעט. זי גיסט צונויף די יידן פון מזרח־אייראָפּע; זי האָט פּאַרוואַנדלט אין איין קאָמפּלעקס די יידישע עמיגראַנטן, וואָס האָבן געשטראָמט אין די פּאַראיניקטע שטאַטן; זי גיסט צונויף — אָן אומענדלעכע רייד וועגן אָט דעם מיזוג — די באַזונדערע חלקים אַשכנזישע יידן, וואָס זענען געקומען קיין ארץ־ישראל אין דער מאַנדאַט־תקופה און אין מדינת ישראל. איצט איז זי די בריק צווישן די פּאַרשיידענע שבטים פון די אָריענטאַלישע יידן גופא און צווישן די אָריענטאַלישע יידן ווי אַ קאָלעקטיוו און די אַשכנזישע יידן.

דער בונד וואָס יידיש שאַפט צווישן פּאַרשיידענע יידן איז אַ פּאַרטיפּנדיקער צוזאַמענבונד, וואָס קולטיווירט אָן אייניקייט פון געפיל אוֹן אינסטינקט. אָבער דער בונד פון מאָדערנעם העברעיש איז אַ טעכניש לויזער צוזאַמענבונד. נאָך מער: די מאָדערנע העברעישע שפּראַך נישט בלויז וואָס זי פּאַראיניקט נישט — דאָ גייט די רייד וועגן אַ פּאַרטיפּנדיקער אייניקייט — נאָר זי שאַפט אַ ריס צווישן יידן, צוליב די פיל עלעמענטן פון ריס און פּאַרנייגונג, וואָס שטעקן אין איר. אין דער תקופה פון די געשעענישן אין וואַדי־סאָליב (פּאַרשטאָט פון חיפה וווּ עס זענען פאָרגעקומען אָנפאָלן פון אָריענטאַלישע יידן אויף אַשכנזים) האָבן יונגע העברעישע זשורנאַליסטן, סאָברעס, צעבלאָזן די זאָכן און צוגעגעבן מוט די אונטערהעצערס, די געשווירענע שונאים פון די אַשכנזישע יידן. דורך אָט דעם שרייבן זייערן האָבן זיי אויף אַ שרייקן אופן באַויזן אַז עס פעלט זיי אַ געזונטער נאַציאָנאַלער אינסטינקט, דער צוגאַנג מצד די עלטערע אַשכנזישע זשורנאַליסטן, וואָס זייער מאַמע־לשון איז יידיש, איז געווען אַ סך מער אָחריותדיק.

די שוואַכקייט פון דער מאָדערנער העברעישער שפּראַך, פון שטאַנדפּונקט פון כוח פונעם אינסטינקט וואָס איז אין איר, שטערט יעדן פאַרמעסט פון די סאָברעס צו שאַפן אַ גרויסע פּאַרטיי לויטן ביישפּיל פון די אַלטע פּאַרטייען. ווייל אַ שפּראַך פון טיפקייט פונעם אינסטינקט איז דער ערשטער תנאי פאַר דעם וואָס מענטשן קאָנסאָלידירן זיך אין אַ קאָלעקטיוו. די כנענים, וואָס זייער גאַנצער מהות איז צעשיידונג, רייסן זיך אַרום צווישן זיך אַזוי פיל מיט דער הילף פון זייער לשון, אַז זיי וועלן קיין מאָל נישט שאַפן קיין שטאַרקע מאַסן־אַרגאַניזאַציע. דאָס וואָס מיר האָבן נישט מצליח געווען מיטן אַריינברענגען אַשכנזישע וווּרצן צווישן די ספּרדישע־אָריענטאַלישע יידן, איז געשען צוליב דעם וואָס מיר האָבן זיך נישט באַנוצט מיטן מקורדיקן יידיש, נאָר מיט אַ יידיש וואָס איז איבערגעזעצט אויף העברעיש.

אויב יידיש וואָלט געווען די שפּראַך פון מדינת ישראל וואָלט דעמאָלט גאָרנישט אויפגעקומען די פּראָבלעם פון צונויפגיסן די גלותן. נאָך מער: אַ גרויסן טעות האָט דער וואָס דערלאָזט דעם געדאַנק, אַז מיט די מיטלען וואָס מיר פאָר־

מאָגן, וואָלטן מיר געקענט אין משך פון אַ קורצער צייט אַדורכדרינגען די ספרדישׂ־אַריענטאַלישע יידן מיט אַשכנזישע ווערטן. שייגע שיכורים, גינסטיקערע סאָציאַלע תנאים און אַ גרעסערע צאָל דעפוטאַטן אין כנסת איז נאָך נישט גענוג צו צעמענ־טירן הערצער און אומצווואַרפן וועגט פון אָפּגעפרעמדקייט. בלויז אַ גרויסע און טיפשטראָמיקע שפּראַך איז מסוגל צו פאַרבינדן פאַרשיידענע מענטשן און זיי פאַרוואַנדלען אין איין מחנה וואָס אַרבעט בשותפות. דער דאָזיקער ענין איז גוט באַקאַנט אָלע רעליגיעזע און פּאָליטישע באַנייערס. דאָס קריסטנטום האָט זיך פאָר־שפּרייט אויף די פּליגלען פון גריכיש, דער איסלאָם אויף די פּליגלען פון אַראַביש, די פּרינציפּן פון דער פראַנצייזישער רעוואָלוציע האָבן זיך פאַרשפּרייט מיט דער הילף פון פראַנצייזיש און די קנאים פון קאָמוניזם לערנען זיך איצט פלייסיש רוסיש.

די מאָדערנע העברעיִשע שפּראַך איז אַ צו שוואַכער שפּראַך־אינסטרומענט, וואָס זאָל קענען אַדורכדרינגען די ספרדישׂ־אַריענטאַלישע יידן מיט אשכנזישע ווערטן. זי פאַרמאָגט נישט קיין פאָלקלאָר, קיין הומאָר; דאָס, וואָס איז איבערגעזעצט אויף העברעיִש, איז מער ווי דאָס וואָס איז פאַראַן אין העברעיִשן מקור. דער אַריענ־טאַלישער יִד ניצט דאָס מאָדערנע העברעיִש ווי אַן עסּפּעראַנטאָ ביים קומען אין מגע־ומשע מיט די אַשכנזים און ווי אַ טעכנישע שפּראַך. זיין אינטים לשון איז אַראַביש. נאָך דעם ווי ער הערט די נייס אויף העברעיִש אין „קול ישראל", שטעלט ער אָן זיין ראַדיאָ־אַפּאַראַט אויף די סטאַנציעס באַגדאַד און קאַיראָ, כדי הנאה צו האָבן פון מזרח־מוזיק. בלויז די יידישע שפּראַך וואָלט געקענט אָפּרייסן דעם ספרדישׂ־אַריענטאַלישן יִד פון די שעדלעכע מזרח־השפּעות וואָס על־פּי הכרח ברענגען זיי מיט זיך פאַרלאָזנקייט און אָפּגעשטאָנענקייט. נאָר די יידישע שפּראַך וואָלט געקענט אַרויסברענגען דעם וווּנדער, ווייל בלויז זי וואָלט געקענט מצליח זיין אַריינצודרינגען אין די פאַרבאָרגנסטע ווינקעלעך פון אינסטינקט און געפיל און געבן אַ פאַרטיפּנדיקן צושטייער.

כל־זמן מיר וועלן נישט ברענגען יידיש אין די היימען פון די ספרדישׂ־אָר־יענטאַלישע יידן, וועלן זיי פאַרבלייבן אין זייער פאַרלאָזנקייט און אָפּגעשטאָנענקייט נישט געקוקט אויף די ריזיקע סכומען, וואָס מיר וועלן אינוועסטירן אין זיי. דאָס ברענגען די יידישע שפּראַך צו די ספרדישׂ־אַריענטאַלישע יידן איז דער גרעסטער חסד, וואָס מיר וואָלטן געטון פאַר זיי. ווייל כל־זמן זיי וועלן נישט ציען די יניקה פון יידיש וועט זייער געפיל־לעבן זיין געבונדן צו אַראַבישע השפּעות און מחמת דעם וועלן זיי בשום אופן נישט קענען זיך אויסגלייכן מיט די אשכנזישע יידן.

7

פונקט אַזוי ווי די ייִדישע שפּראַך פֿאַרבינדט די ייִדן פון מדינת ישראל, אַזוי פֿאַרבינדט זי אויך די מדינה מיט די תפוצות. אַן איינהייטלעכער אינסטינקט פֿול־סירט אין האַרצן פון די גרינדערס פון דער אַרבעטער־באַוועגונג אין ארץ־ישראל און אין האַרצן פון די אָנפֿירערס פון דער ייִדישער אַרבעטער־באַוועגונג אין די פֿאַרייניקטע שטאַטן. אָפּט מאָל איז עס געווען נישט מער ווי אַ צופֿאַל, וואָס האָט גורם געווען, אַז דער מנהיג פון די ייִדישע אַרבעטער איז די פֿאַראייניקטע שטאַטן איז אַוועק אַהין און נישט קיין ארץ־ישראל אונטער דער טערקישער ממשלה. אַלע מענטשן פונעם עלטערן ייִדישן דור, וואָס האָבן געאָטעמט די לופט פון מזרח־אייראָפּע און האָבן געראַדט ייִדיש, האַלט צוזאַמען אייַן אינסטינקט, מעגן זיי אָפּילו זייַן ווייט אייַנע פון די אַנדערע טויזנטער קילאָמעטער.

דער דאָזיקער דור געבוירענע אין מזרח־אייראָפּע גייט אַוועק פון דער וועלט און לאָזט אײַבער זיין אָרט פֿאַר די העברעיש־רעדערס אין ארץ־ישראל און פֿאַר די ענגליש־רעדערס אין גלות. אין דער זעלביקער צייט ווערט לויז דער לעבנס־וויכטיקער בונד צווישן דער מדינה און דעם גלות. דער דאָזיקער צונויפֿבונד איז געווען געבויט מיט שטאַרקע שפּראַכפּעדים. דאָס מאַדערנע העברעיש ווען בשום אופֿן נישט קענען פֿאַרבינדן ישראל מיט די תפוצות און נישט בלויז צוליב דעם, וואָס די תפוצות־ייִדן איז שווער זי אויסצולערנען, נאָר צוליב די שפּאַלטערישע און צעשטערעריש אייגנשאַפֿטן וואָס שטעקן אין איר. וואָס מער עס ווען זיך שטאַרקן אין דער מאַדערנער העברעיש־שער שפּראַך דער כנענישער גייסט, אַלץ מער און מער ווען זי דינען ווי אַ פונאַנדערריי־סנדיקער מכשיר, וואָס צעריי־סט די פעדים צווישן די תפוצות און דער מדינה.

אַ גרונטיקער חשבון־הנפש ווען מען דעמד פון ישראל אינעם לעבן פון ייִדישן פֿאָלק ווייזט, אַז נאָך די אַלע אַדורכגעמאַכטע גילגולים זענען מיר געווארן אַ גייסטיקער צענטער פֿאַרן וועלט־ייִדנטום. אָבער דער ישראלדיקער גייסטיקער צענטער איז פון אַ גאָר באַזונדערער קאַטעגאָריע, וואָס דאָס ייִדישע פֿאָלק האָט פריִער אַזוינס נישט געזען. מיר פֿאַרמאָגן נישט קיין שום תורה זי צו פֿאַרשפּרייטן צווישן ייִדישע מאַסן, ווי זי איז געווארן פֿאַרשפּרייט פון ירושלים אין די צייטן פון בית שני, אָדער פון די ייִדישע צענטערס אין בבל, אין שפּאַניע און אין מזרח־אייראָפּע. עס זענען ייאָ אויפגעקומען פֿאַרשיידענע לערעס און אידעעס אין ייִדישן ישוב אין ארץ־ישראל. אָבער אין לויף פון דער צייט האָבן די געשעענישן צעקלאַפּט און בטל געמאַכט די לערעס און אידעעס וואָס זענען פריִער אויפגעקומען.

ס׳רוב פון אונדז האָבן פּראַקטאַמירט און געשווארן מיטן גאַנצן האַרצן, אַז מיר ווילן ברענגען שלום און ברכה פֿאַר די ישראלדיקע אַראַבער. צום סוף האָבן מיר

פֿאַרטריבן די אַראַבער אין אַ בלוטיקער מלחמה און דערמיט האָבן מיר צעשטערט אונדזער לערע פון שלום. מיר האָבן געזאָגט, אַז מיר גלאָריפיצירן נישט קיין מיליטער און געוואָר און אונדזער כוונה איז בלויז זיך צו פֿאַרטיידיקן. צום סוף האָבן מיר אויפגעשטעלט אַן אויסגעצייכנטע אַרמיי, וואָס האַלט זיך אָפּ פון פֿאַר־כאַפונגען בלויז מחמת דעם וואָס די גרויסמאַכטן צוימען זיי. די בעסערע צווישן אונדז האָבן געפֿריידיקט אַליין־אַרבעט און נישט־עקספּלואַטאַציע און היינט באַ־שעפטיקן זיי מאַסן לוין־אַרבעטער. אַנדערע אידעאַליסטן האָבן געמאַנט גלייכקייט און זיי האָבן צוגעזאָגט עס צו מאַכן פֿאַר דעם גרונט־יסוד פון זייער לעבן. איצט מאַנען זיי אָבער צו פֿאַרגרעסערן דעם אונטערשיד צווישן די לוינען פון פֿאַכלייט און נישט־קוואַליפיצירטע אַרבעטער.

אונדזערע אבות, וואָס האָבן געלעבט אויף דער ערד פון ארץ־ישראל, האָבן באַשטימט געזעצן און כללים וואָס האָבן אָנגעהאַלטן טויזנטער יאָרן. אָבער ס׳רוב פון אונדזערע לערער זענען בטל געוואָרן. מיר האָבן זיי צעשטערט מיט אונדזערע הענט, ווי מיר וואָלטן דערמיט געוואָלט באַווייזן אַז זיי זענען פֿלאַך און האָבן נישט קיין אחיזה. אונדז איז נאָר געבליבן די לערע פון הערצלען און דער גרונט־אמת פון דער אַרבעטער־באַוועגונג וואָס זאָגט, אַז יידן וועלן זוכה זיין צו האָבן אַ פֿאָטערלאַנד בלויז אין דער מאָס וועלן זיי וועלן אַליין אַרבעטן. אַחוץ דעם האָבן מיר אונדזער גרויסע גאַווה צוליב די זאַכן וואָס מיר האָבן אויפגעטון און צוליב דער מדינה — די פרוכט פון אָט די אויפטוען. מיר האָבן אָבער נישט קיין לערעס, כדי דורך זיי משפּיע צו זיין אויף די תפוצות.

נאָר מער: אין אונדזערע קאָלאָניזיר־אַרבעטן איז נישטאָ אַזאַ שטאַרקער חידוש ווי מיר שטעלן זיך פֿאָר. עס זענען געווען יידישע ערדאַרבעטערס אויך אין גלות און עס איז אין אַרגענטינע אויך געווען אַ יידישע קאָלאָניזאַציע, וואָס עקסיסטירט ביז איצט און האָט זייער מצליח געווען. עס איז אויך נישטאָ קיין גרויסער חידוש אין דעם וואָס מיר העלפן פֿאַרשיידענע אַפֿריקאַנער און אַזיאַטישע לענדער. מיר האָבן אויפגעבויט אַ סך גרעסערע און וויכטיקערע לענדער ווי גאַנאַ. אויך דער וויצמאַן־אינסטיטוט, דער אוניווערסיטעט און דער טעכניקום זענען נישט אַזאַ גוואַלדיקער חידוש. אין ס׳רוב לענדער האָבן מיר געהאַט ישיבות און צענטערס פון תורה און לערנען.

אונדזער גרויסער חידוש איז — דאָס באַזייטיקן די אַראַבער און די צבא הגנה לישראל, וואָס אַזוינס איז נישט געווען זינט דער צייטן פון יהושע. דער דאָ־זיקער חידוש פֿאַרכישופט די יידן אין די תפוצות און איז משפּיע אויף זיי. און אַזוי זענען מיר געקומען צו אַזאַ משוגהדיקן מצב: מיר שאָפן אַ גייסטיקן צענטער וואָס זיין עיקר־כוח איז נישט אין גייסט נאָר דווקא אין מיליטער. פֿאַר די גלות־

ייִדן זענען מיר פריִער פאַר אַלעם ייִדן מיליטאַריסטן, ייִדן וואָס פאָרן אויף טאַנקען און פליִען אויף אַעראָפלאַנען, זענען מנצח די אַראַבער און פאַרטרייבן זיי. מיר קומען אַ דאַנק די תפוצות־ייִדן פאַר אָט דער פאַרהערלעכונג זייערער, וואָס האָט אַ גרויסע השפּעה אויף אונדזער קיום און פּרנסה. עס איז אַבער קלאָר פאַר אונדז אַז אָט די פאַרהערלעכונג איז נישט געגנוג.

מיר דאַרפן איינגעמען די ייִדן אין דער וועלט אין גייסטיקן זינען. כל־זמן מיר שטייען אויף דער פּאָזיציע פון אַ גייסטיקן צענטער דאַרפן מיר טאַקע שאַפן אַזאַ מרכז רוחני, וואָס זאָל ווערט זיין אָט דעם נאַמען און וואָס זאָל האָבן די גייס־טיקע העגעמאָניע איבער ייִדן אין דער וועלט. עס איז נישט געגנוג וואָס דער ווייצמאַן־אינסטיטוט ווען אויפטוּן וווּנדער אין דער פאַרשונג פון פיזיק און כעמיע. דער עיקר איז פאַר אונדז אַז פון ישראל זאָל אויסשטראָלן אַ ייִדישע גייסטיקע השפּעה און אַז ישראל זאָל נישט זיין אַ גייסטיקע פּראָווינץ אין דער ייִדישער וועלט, ווי מיר ווערן דאָס טאַקע, נאָר אַ גייסטיקע מעטראָפּאָליע. אַזאַ זאַך ווען נישט מקוים ווערן אָן אַ גרויסער שפּראַך.

עס איז נאָך דאָ וואָס צוצוגעבן צו אָט דער פּראָבלעם. מיר, ישראל־ייִדן, ווילן גייסטיק משפּיע זיין אויף דער נישט־ייִדישער וועלט. מיר שאַפן אַ צענטראָלן פאָליטישן פונקט אין דער וועלט און מיר דאַרפן אויך שאַפן אַ וויכטיקן גייסטיקן צענטער. אָבער פאַר אָט דעם ציל איז אונדז נייטיק אַ גרויסע שפּראַך, אַ שפּראַך וואָס זאָל מיט איר כוח קענען קאָנקורירן מיט וועלטשפּראַכן. מיר האָבן תמיד זיך אַרויסגעהאַלפן מיט וועלטשפּראַכן צוליב השפּעה אויף דער וועלט. מיר האָבן זיך אַרויסגעהאַלפן מיט גריכיש, אַראַביש און מיט ס׳רוב וועלטשפּראַכן פון דער מאַדערנער וועלט. מיר האָבן געהאַט גרויסע שרייבערס אויף דייטש און רוסיש. מיר האָבן וויכטיקע שרייבערס אויף ענגליש. מיר האָבן תמיד זיך אָנגעהאַלטן אין אַ וועלטשפּראַך כדי משפּיע צו זיין אויף דער וועלט. דווקא אין ישראל האָבן מיר אויסגעקליבן פאַר זיך אַ הינקענדיקע שפּראַך, דאָס מאַדערנע העברעיש, וואָס נישט קיין שום האָפענונג צו ווערן אַ שפּראַך, וואָס אויף איר ווערן געשריבן שאָפונגען וואָס זענען משפּיע אויף דער וועלט.

8

די פּאַרשיידענע באַטראַכטונגען ברענגען אונדז על־פּי הכרח צום באַשלוס, אַז דאָס מאַדערנע העברעיש איז אַ צייטווייליקע איבערגאַנג־שפּראַך. בלויז אין זכות פון דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג איז משך פון די לעצטע אַכציק יאָר, וואָס איז געווען אויסערגעווייניגלעך גינסטיק פאַר העברעיש, האָט די מאַדערנע העברעישע

שפראַך דערגרייכט איר איצטיקן מעמד. אויב ארץ־ישראל, אונטער דער טער־
קישער ממשלה, וואָלט אין די 80קער יאָרן פון פאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט גע־
וען בריים אָפן פאַר דער קאָלאָניזאַציע פון הונדערטער טויזנטער יידן, וואָלט די
מאָדערנע העברעיש שפראַך נישט געהאַט קיין שום אַחיזה. קיינער וואָלט זיך
מיט איר נישט עוסק געווען אַחוץ אַ צאָל יוצא־דופנדיקע מענטשן.

אַ סטיכישע עליה וואָלט געבראַכט מאַסן מענטשן, וואָס היטן אויף זייער
המשכדיקן היסטאָרישן פֿרצוף־פּנים און ברענגען מיט זיך, ווי אַן אַליין־פאַר־
שטענדלעכע זאַך, די יידישע שפראַך, וואָס זי ר׳עדן און אויך זייערע אבות האָבן
געערעדט אויף איר. זי וואָלטן יידיש איינגעווואָרצלט אינעם באָדן פון ארץ־ישראל.
די אייליקע אויפגאַבעס פון ווירטשאַפטלעכן אויפבוי און דאָס אויפשטעלן מלוכישע
יסודות, וואָס שלינגען אין גאָר די כוחות, וואָלטן מחייב געווען אַ מאַקסימאַלע
אייניקייט פון אינסטינקט און געדאַנק. עס וואָלט פון פאָראויס אַוועקגענומען
געווארן דער געדאַנק פון שאַפן אַ נייע שפראַך, וואָס די מאַסן וואָלטן דאַרפן זיך
אָפּגעבן מיטן לערנען זי, אַנשטאָט זיך צו פאַרענטפֿערן מיט אויפגאַבעס וואָס איטלעך
קאָלאָניזיר־פאָלק איז זיך עוסק מיט זיי.

אָבער די טויערן פון ארץ־ישראל אונטער די טערקן זענען געווען פאַרמאַכט.
בלויז קליינע גרופּעס האָבן געקענט זיך אייגבירגערן אין ארץ־ישראל אין די באַ־
דינגונגען וואָס האָבן דעמאָלט געהערשט אין לאַנד. מחמת דעם איז נייטיק געווען
צו שאַפן פאַרשיידענע סובסטיטוטן, וואָס אייגער פון זיי איז דאָס מאָדערנע הע־
ברעיש. איצט, כמעט אַכציק יאָר נאָך דעם ווי אליעזר בן יהודה האָט זיך באַזעצט
אין ארץ־ישראל, איז נישטאָ קיין שום ספק אַז דאָס מאָדערנע העברעיש איז אַ
סעזאַניקער שפראַך־געווויקס וואָס וועט נישט מאריך ימים זיין.

די מאָדערנע העברעיש שפראַך האָט נישט מצליח געווען מיט קיין אויפ־
גאָבע, וואָס מע האָט אַרויפגעלייגט אויף איר. זי האָט אַרויסגעגעבן אַ ליטעראַטור
בלויז אויף וויפל זי איז געווען געבונדן מיט יידיש, וואָס האָט פאַר איר געדינט
ווי אַ גרונטשפראַך. ווען זי רייסט זיך אָפּ פון יידיש, ווי אַ רעזולטאַט פון אומבייט
פון דורות, אַנטפלעקט זיך איר מוראדיקע שוואַכקייט און אויף איר פנים באַווייזט
זיך אַ בלאַסקייט וואָס ווארפט אָן אַ שרעק. זי איז נישט מסוגל אַרויסצוגעבן קיין
ליטעראַטור וואָס איז ווערט דעם נאָמען; גיט נאָר אַ קוק אויף דער כנענישער
ליטעראַטור אין ישראל. זי איז נישט מסוגל אַרויסצובראַנגען קיין פאָליטישע אָנ־
פּירערשאַפט און צו פאַראיניקן מענטשן אין גרויסע פאָליטישע קאָלעקטיוון. איר
פעלט די גרויסע עלאַסטישקייט און די ווערטער־עשירות, וואָס זענען נייטיק כדי
אויסצופירן מיט הצלחה אירע אויפגאָבעס פון אַ מאָדערנעם לשון.

נאָך נישט גענוג וואָס די מאָדערנע העברעיש שפראַך פירט נישט אויס קיין

שום פּאָזיטיווע פונקציע, פּאַרמאָגט זי — צוליב איר זיין אַ קינסטלעכע שאַפונג — אַ שפּע צעשטערערישע און עקספּלאָזיווע עלעמענטן, וואָס פון זיי וואָקסט ריס און שפּאַלטונג. זי מאַכט אַ ריס צווישן יונגן דור וואָס וואָקסט אין ישראל און דער מעכטיקער קולטור־ירושה פון מזרח־אייראָפּע. זי מאַכט אַ ריס צווישן עלטערן און קינדער און איניקלעך. זי מאַכט אַ ריס צווישן יידן פון ישראל און יידן פון די תפוצות. זי שטערט דעם אַסימיליר־פּראָצעס פון ספּרדיש־אָריענטאַלישע יידן מיט אשכנזישע. ווי אַ רעזולטאַט פון דעם שאַפּט זי אַ מחיצה צווישן אַט די צוויי קאָ־לעקטיוון. זי האָט אַרויסגעבראַכט פון זיך די גרופּע שונאי־ישראל וואָס רופן זיך כנענים. אָט די כנענים האָבן זיך געשראָקן אַז מיטן עולה זיין פון אייראָפּעישע יידן קיין ארץ־ישראל וועלן זיי פּאַדאַרבן איר כנעניש־אָריענטאַלישע געשטאַלט — אַן ענין וואָס זיי לייגן אויף אים האָפּענונגען.

אַ גאַנצע שורה צעשטערערישע דערשיינונגען, וואָס זענען אין פלוג נישט פּאַרשטענדלעך, ווי אַ שטייגער דאָס אויפהייבן די פּראָגע ווער איז אַ יד, דאָס פּולשטענדיקע שלום־מאַכן מיטן דייטשן עמלק, שטעקן אינעם אומהיסטאָרישן מאַ־דערנעם העברעיש, וואָס צעשמעטערט טראַדיציעס, פּאַרדאַרבט אינסטינקטן און איז מחלל הייליקייטן. אָט די אַלע צעשטערערישע אייגנשאַפטן זענען געקומען צו דער מאָדערנער העברעישער שפּראַך, ווייל זי האָט לכתחילה אָפּגעווייכט פון דעם נאַטירלעכן ציל פון דעם העברעישן לשון — אַ ציל אַריינצוברענגען אינעם יידישן פאָלק יידישע ווערטן. אַנשטאָט דעם האָט זי זיך געשטעלט אַן אויסגעקרימטן און פּאַרדרייטן ציל פון אַריינברענגען אינעם יידישן פאָלק פּרעמדע און געצוונגענערישע ווערטן וואָס זענען אייגנהילט — כדי זיי גרינגער צו מאַכן דאָס פאַרצערן דעם גוף פון פאָלק — אין אַן אויסערלעכן לבוש פון העברעישע ווערטער.

דער אומנאַטירלעכער און אויסגעקרימטער בנין פון אליעזר בן יהודהן ווערט נישט מאריך ימים זיין. ער ווערט זיך פונאַנדערפאַלן אונטער דער השפּעה פון די שטאַרקע סתירות, וואָס זענען פאַרבאָרגן אין אים אַליין. אויב מיר וועלן אים דערלאָזן זיך צו קייקלען צו זיין אומפאַרמיידלעכן סוף, וועלן דאָן אויך מיר באַ־גראָבן ווערן אונטער זיינע חורבות. מיר דאַרפן אָט דעם בנין פונאַנדערנעמען אויף אַ בהדרגהדיקן אופן, זיך אַרויסראַטעווען פון אים און זוכן אַ רעטונג־אַנקער אין אַן אַנדער לשון.

קאַפּיטל פינף

אַראַביש, ענגליש און ייִדיש ווי יורשים פונעם מאָדערנעם העברעיִש

1

אַראַביש איז די שפּראַך וואָס האָט די שאַנסן צו ירשענען דאָס אָרט פונעם מאָדערנעם העברעיִש און ווערן די שפּראַך פון מדינת ישראל. בלויז צוליב דער קעגנערשאַפט מצד די אַראַבער צום יידישן ישוב קען דער דאָזיקער שאַנס נישט מקוים ווערן. דער באַגריף זיך איינצוגלידערן אין אַראַבישן רוים איז היינט אַזוי שטאַרק ווי ער איז געווען אין דער תקופה פון מאַנדאַט. אין דער מדינה איז נישטאָ קיין איין פּאַרטיי וואָס איז קעגן דעם איינגלידערן זיך אינעם מיטעלן מזרח.

חרות האַלט זיך ביים נישט־געראָטענעם זאַץ פון זשאַבאָטינסקיס אַ ליד („שם ירווה לו מאושר מנחת / בן ערב, בן נצרת ובני“ — דאָרט וועט זיך אָנזעטיקן פון גליק און פון נחת / דער אַראַבישער קריסט און ייִד) און איז געווארן אַ פּאַרטיי, וואָס האָט אָנגעשריבן אויף איר פּאָן די אָריענטאַליזאַציע און אַראַביזאַציע פון דער מדינה. מפ״ם, אחדות העבודה און די פּראָגרעסיוו זענען אויך פאַר אָט דעם איינ־גלידערן זיך. אין מפא״י ראַנגלען זיך — ווי געווײנלעך — די צוויי טענדענצן פאַר און קעגן דער איינגלידערונג. וואָלט אָבער געקומען אַ פּאָרלייג פון שלום מצד די אַראַבער, וואָלט מנצח געווען די טענדענץ פאַר איינגלידערן זיך.

נאָך מער: אַ גרויסער חלק פון די אָריענטאַלישע עדות וועט גיכער זיין פאַר איינגלידערן זיך אין דער אַראַבישער זאָגע אײדער אין דער מערב־קולטור. זיי וואָלטן אָנגענומען מיט שמחה דעם אויסקוק פון אַ ייִדיש־אַראַבישער קאָעקסיס־טענץ, וואָס באַזירט זיך אויף שותפּישע עקאָנאָמישע און קולטורעלע אַקטיוויטעטן. אַ צאָל ספּרדיש־אָריענטאַלישע אינטעליגענטן האַלטן זיך נאָך ביים פּוסטן חלום,

וואָס זעט אינעם אינגלידערן זיך אין מיטעלן מזרח אַ שאַנס אויפצולעבן די גאָל־דענע תקופה פון דער ספרדיש־יידישער קולטור, וואָס האָט זיך באַזירט אויף קעגנ־זייטיקע יידיש־אַראַבישע השפּעות.

עס איז נישטאָ קיין ספק אַז אויב די אַראַבער וואָלטן פאָרגעלייגט אַ שלום און אַ בשותפותדיקע אַרבעט, וואָלט זייער פאָרלייג געווארן אָנגענומען. אַזאַ וועג וואָלט מיט זיך געבראַכט דעם סוף פונעם מאָדערנעם העברעיש. די העברעישע שפּראַך וואָלט אָנגעווויירן איר עיקרדיקן עטישן יסוד, דעם יסוד פון קדושה ביי די ישראלדיקע מיליטער־לייט, וואָס קעמפן און פאַלן און וואָס ביי אַ גרויסן טייל פון זיי איז העברעיש זייער לשון. און נאָך עפּעס: די יידיש־אַראַבישע בשותפותדיקייט וואָלט באַלד אויפגעהויבן די פּראָגע פון שפּראַך.

אַראַביש איז אַ מעכטיקע שפּראַך, וואָס הערשט פון פּערסישן אינגוס ביזן ברעג פון אַטלאַנטישן אָקעאַן. אַראַביש האָלט נאָך היינט אין אויסשפּרייטן זיך און איינ־נעמען שפּראַכיקע פּאָזיציעס. דער האָנדל מיט דער אַראַבישער זאָנע, די אָנטוויק־לונג־אַרבעט אין אָט דער זאָנע, די קולטור־השפּעה אין אירע פּאַרשיידענע מינים — זיי אַלע זענען מחייב אַ שטאַרקע באַהערשונג פון אַראַביש. שוין אין אָנהייב פון דער שותפותדיקער אַרבעט מיט די אַראַבישע לענדער וואָלט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די מאָדערנע העברעישע שפּראַך איז אַ שטער פאַר דעם אינגלידערן זיך. וועט עס וויל געבן אַ צושטייער צו אָט דער איינגלידערונג, דער דאַרף פאַרלאָזן העברעיש און אַריבערגיין צו אַראַביש.

צו אָט דער אַרבעט וואָלטן זיך געזומען מיט גרויס אייליקייט די מענטשן פון די פאַרשיידענע כנענישע כנופיות, וואָס שטרעבן צו שטיין אויף דער בינע פון אַראַבישן מזרח, זיין דאָרט רעדנערס, זשורנאַליסטן און פּאָליטישע שטריקל־צינערס. זיי וואָלטן זיך אָפּגעריסן פון העברעיש ווי פון אַ פּוסטער כלי און זיי וואָלטן טאָג און נאַכט געלערנט אַראַביש. צוליב זייער וווּנטש משפּיע צו זיין אויף די אַראַבער, וואָלטן זיי אַריבער אויך צום רעדן אַראַביש, וואָס דאָס איז דאָך דער עיקר־אינ־סטרומענט פאַר איינגלידערן זיך און פאַר אַלע ברכות וואָס שטעקן כלומרשט אין אים.

אָט די אַלע השפּעות צוזאַמען מיט דער השפּעה פון מעכטיקן גורם פון אַ האָל־בער באַפעלקערונג פון דער מדינה — די ספרדיש־אַריענטאַלישע יידן — וואָס אַראַביש איז זייער לשון פון דור־דורות, וואָלטן אין משך פון עטלעכע יאָר אומ־געבראַכט די מאָדערנע העברעישע שפּראַך און פריי געמאַכט איר אָרט פאַר אַרא־ביש. דאָס אַלץ וועט נישט מקוים, ווי געזאָגט, וויל די אַראַבער זאָגן זיך אָפּ אַריינצוגעמען די מדינה אין זייער שויס און האָבן באַשטימט פאַר איר אַן אָנדער סוף: זי אומצוברענגען און אויף אַזאַ אופן זיך אַליין קאָמפּענסירן פאַר די מוראדיקע

באַליידיקונגען אוּן בזיונות, וואָס די ייִדישע מדינה האָט זיי פאַרשאַפט. פון דעסט ווענען איז נישט אויסגעשלאָסן די מיגלעכקייט, אַז אַראַבישׂ וועט ירשענען דאָס מאָדערנע העברעיִש.

מע דאַרף אויך דערמאָנען אַז דער כנעני, צוליב זיין כנענישקייט אוּן זיין וועלן זיך איינגלידערן אין דער אַראַבישער זאָגע, האָט שוין לאַנג מוּתר געוועזן אויף העב־רעיִש צוליב אַראַבישׂ, נישט געקוקט אויף זיינע געטריישאַפט־שבועות וואָס ער האָט געשוווירן צו העברעיִש. דאָס מאָדערנע העברעיִש איז פאַר אים נישט מער ווי אַ שפּרינגבערעט צו אַראַבישׂ. דער כנעני איז פון זיין יסוד אוּן פונעם וואָרצל פון זיין נשמה אַ בוגד אין יעדער ייִדישן וועלט. דעריבער איז ער אויך אַ בוגד אַפילו אין דער מאָדערנער העברעיִשער שפּראַך, וואָס זי איז זיין גאַנצער אָנשפּאַר אין דער ייִדישער געזעלשאַפט.

2

דער אויסקוק אַז ענגליש זאָל ירשענען דאָס אָרט פון העברעיִש קען מען פאַר־בינדן מיטן גלויבן פון אַ קליינער גרופּע פון דער ישׂראל־עליטע. די דאָזיקע גרופּע האָלט אַז די צוקונפט פון ישׂראל איז געבונדן מיט די גרויסע ייִדישע קיבוצים אין די אַנגלאָ־סאַקסישע לענדער. די צוגעהעריקע צו אָט דער גרופּע האָבן מיט דער צייט זיך באַפרייט פון דעם איינשטעל, אַז די אַרבעטער־באַוועגונג איז דער לייכט־טורעם פון גאָר די ייִדישע כוחות אין דער וועלט וואָס סימפּאַטיזירן מיט דער ייִדישער מדינה. פאַר די, וואָס האַלטן זיך ביי דער מיינונג, איז דער צענטער פון די צענטערס נישט די אַרבעטער־באַוועגונג, נאָר די גאַנצע מדינה. די פּעריפּעריע אַרום דער מדינה זענען די ענגליש־רעדנדיקע ייִדן, וואָס וועלן שאַפן בשותפות מיט איר אין ייִדישע וועלט וואָס די ייִדישע מדינה איז איר צענטער. אָבער ווידער דערוועקט זיך די שפּראַכן־פראַגע, ווייל עס קען נישט זיין קיין צוניפּבונד אָן אַ מעכטיקער בשותפותדיקער שפּראַך. עס דאַרפן זיין צענדלינגער אוּן הונדערטער טויזנטער מענטשן, וואָס רעדן אויף אַ בשותפותדיקער שפּראַך, כדי דער בונד צווישן ישׂראל אוּן דער ענגליש־רעדנדיקער תפוצה זאָל האָבן אַ קיום.

אויף דער לעצטער סעסיע פון ייִדישן וועלטקאָנגרעס איז אויפגענומען די פראַגע פון אַ ייִדישער וועלטשפּראַך אַנשטאָט דער אונטערגעדריקטער ייִדישער שפּראַך. עס זענען געווען דעלעגאַטן וואָס האָבן פאַרגעלייגט, אַז דאָס זאָל זיין דאָס מאָדערנע העברעיִש, אָבער זייער פאַרליג איז געווארן אָפּגעווארפן מיט כעס אוּן אַפילו מיט שפּאָט מצד די ענגליש־רעדערס, וואָס זענען ענגליש ווי די צוקונפטיקע ייִדישע וועלטשפּראַך. דער פאַרלייג פון די אָנהענגערס פון העברעיִש איז געקו־מען מיט אַ שוואַכער שטים, ווייל אין האָרצן האָבן זיי גוט געווּסט, אַז העברעיִש

קען נישט זיין קיין שפּראַך וואָס פּאַראַיניקט די יידן פון דער וועלט. עס איז אַ גרויסער ספּק צי די פֿאַרברענטע חסידים פֿון ענגליש ווי אַ יידישע וועלטשפּראַך בעמען אַריין אויף מדינת ישראל אין זייער חלום און זיי זענען ווי אויך זי רעדט ענגליש אין ווייטן עתיד. די דאָזיקע מיגלעכקייט האָט אַבער נישט וויניק שאַנסן.

אויב ישראל וועט זיך נישט איינגלידערן אינעם מיטל־מזרחדיקן רוים, מחמת דעם וואָס די אַראַבער וועלן נישט מסכים זיין אויף דעם — לאָמיר האָפן אַז אַזאַ הסכמה וועט נישט קומען — וועט זי דאָך וואָס ווייטער אַלץ מער און מער זיך איינגלידערן אין דער מערב־וועלט און אין דער ענגליש־רעדנדיקער תפוצה. די יידן וואָס רעדן ענגליש וועלן אינוועסטירן געלטער אין ישראל און וועלן באַזוכן דאָס לאַנד ווי טוריסטן נישט אין צענדלינגער טויזנטער אַ יאָר, ווי זיי באַזוכן איצט, נאָר אין הונדערטער טויזנטער. עס וועט ווערן גרעסער די צאָל חתונות צווישן ישראל־יידן און יידן וואָס רעדן ענגליש. ישראלדיקע וויסנשאַפטלערס, שוי־שפּילערס און ספּעציאַליסטן וועלן לאַנגע יאָרן אַרבעטן אין דער פרעמד. און פּאַר־קערט: וויסנשאַפט־לייט, קינסטלערס און פּאַכלייט פון ענגליש־רעדנדיקע יידן וועלן קומען קיין ישראל דאָרט צו אַרבעטן אָדער צו פֿאַרברענגען אין איר אַ לענגערע צייט.

דאָס קענען אַ גוטן ענגליש וועט זיין פֿאַר דער ישראלדיקער יוגנט אַ נויט־וועניקער תנאי מצליח צו זיין אויף יעדן שטח. די צאָל ישראלים, וואָס קענען די ענגלישע שפּראַך און זענען מיט איר פֿאַרבונדן, וועט ווערן גרעסער. אָט זיי וועלן באַשטיין — ווי יעל דיין איז באַשטאַנען — אויף די ווונדערלעכע אייגנשאַפטן פון דער ענגלישער שפּראַך, אויף דער פּשטות פון איר סטרוקטור און אויף איר מעכ־טיקער עשירות פון ווערטער. סוף־כל־סוף וועט זיך דערוועקן די שאלה: צו וואָס דאַרף מען די מאַדערנע העברעיש שפּראַך? קיין קדושה איז דאָך אין איר נישטאָ און זי הינקט אונטער ווי אַ שפּראַך פֿאַר וואָכעדיקע אויפגאַבעס. מיר וועלן נאָך צוגעבן אַז זי איז אַ שטער פֿאַר שאַפן אַן ענגן בונד צווישן דער מדינה און די יידן, וואָס רעדן ענגליש.

די ענדגילטיקע פּראָבע וועט קומען אויפן פעלד פון ליטעראַרישן שאַפן. אויב עס וועלן אינעם מאַדערנעם העברעיש אויפקומען גרויסע שרייבערס, וועלן זיי באַרעכטיקן דעם קיום פון דער שפּראַך און זיי וועלן איר דינען פֿאַר אַן אָנשפּאַר. פונקט אַזוי ווי גרויסע שרייבערס דינען אין יעדער שפּראַך וואָס איר השפּעה־קרייז איז באַגרענעצט. אָבער עס איז זייער שוואַך דער שאַנס, אַז אינעם מאַדערנעם העב־רעיש וועלן אויפקומען וויכטיקע שרייבערס. נאָך צוויי חברים, וועט דער יונגער ישראל־דור זען אין דער סאַברע־ליטעראַטור אַ בידנע פּראָווינץ, וואָס עס איז בעסער פון

איר צו אַנטלויפן. די ערנסטערע טאַלענטן וועלן אָנהייבן צו שטראָמען צום ברייטן פעלד פון ענגליש וואָס זאָגט צו פאָלקסריטעט, אַ ברייטן לייענער־קרייז און אַ שאָפן — בפרט פראָזע־שאַפונג — אויף אַ גרינג לשון.

די דאָזיקע טענדענץ הייבט זיך שוין אָן ארויסווייזן איצט. „פנים חדשות במראה" פון יעל דיין איז נישט דאָס ערשטע ישראל־בוך וואָס איז געשריבן אויף ענגליש. אַ היפש ביסל ישראלים האָבן געשריבן אויף ענגליש — און מיט הצלחה. איינער האָט אָנגעשריבן אַ דערציילונג פון לעבן פון יידישע פישערס און האָט באַקומען אַ פּרעמיע פון אַן אינטערנאַציאָנאַלער מאַטראָסן־אינסטיטוציע. אויב עס וועט זיך אָנהייבן אַ גרויסע וואַנדערונג פון ליטעראַרישע טאַלענטן פון העברעיש צו ענגליש וועט עס זיין אַ שווערער קלאַפּ פאַרן מאַדערנעם העברעיש. עס איז אַ ספק אויב די מדינה וועט קענען אָפּהאַלטן די דאָזיקע טענדענץ. זי וועט אָפּילו נישט קענען קעמפן קעגן אָט די „דעזערטירן" נאָך דעם ווי זי וועט זיין אָפּהענגיק פון זיי, ווייל זייער השפּעה וועט ווערן קענטיק אויף יידן אין די תפוצות און אין באַשטימטע פאַלן אָפּילו אויף דער אינטערנאַציאָנאַלער עפּנטלעכער מיינונג.

די אָנגליזאַציע פון די אינטעלעקטועלע קרייזן אין דער מדינה — דער עקס־פּערימענט איינצופירן דעם לימוד פון פראַנצייזיש אין די מיטלשולן וועט נישט זיין פאַר זיי קיין אָפּהאַלט — וועט מיט דער צייט פאַרוואַנדלען ישראל אין אַן אינטעלעקטועלער פאָרשטאָט פון די ענגליש־רעדנדיקע יידן. אויב ישראל וועט נישט האָבן קיין קולטור־שליטה איבער די יידן, וועלן זיי האָבן די שליטה איבער ישראל. דער דאָזיקער פּראָצעס וועט אָוועקנעמען פון דער מדינה איר ספּעציפישע אידענטיטעט און די ענגליש־רעדנדיקע יידן וועלן מיט דער צייט זי איינשלינגען. די ענגליש־רעדנדיקע יידן, דער שטאַרקערער שותף פון שטאַנדפונקט פון שפּראַך, וועלן מאַכן אונטערטעניק די מדינה. אַנשטאָט דעם וואָס די מדינה זאָל באַשטימען זייער גורל, וועלן זיי באַשטימען איר גורל. אַזוי אָדער אַנדערש: מדינת ישראל וואָס מוז זיך בייגן פאַר אַן ענגלישער קולטור־העגעמאָניע, וואָס איז באַשטראָלט פון ענגליש־רעדנדיקע יידן, קען נישט האָבן קיין קיום אוו קיין אַריכת־ימים.

3

מיר קערן זיך אום צום אויסגאַנגפונקט, צו דער יידישער שפּראַך, וואָס דאָס מאָדערנע העברעיש איז נישט מער ווי אייניער פון אירע צווייגן, אייניע פון די אַנט־פלעקונגען פון איר כוח. און ווידער: בלויז דער פאַמעלעכער פּראָצעס, דער אומ־נאַרמאַלער, פון אויפבוי פון דער מדינה האָט מיגלעך געמאַכט דאָס אויפקומען פון מאָדערנעם העברעיש. אויב די יסודות פון דער מדינה וואָלטן געווארן אויפגע־

שטעלט נישט אויפן וועג פון אַ האַלב אונטערערדישן אַריינדרינגען אין משך פון צענדליגער יאָרן, נאָר דורך אַ גרויסן און אָפענעם שווונג, ווי עס זענען אויפגעקומען אַלע נייע קאָלאָניזיר־מדינות, וואָלט דאָן יידיש לכתחילה פאַרנומען דאָס אָרט פון אָפיציעלער שפּראַך.

אין דעם פאַל וואָלטן נישט אויפגעקומען קיין אונטערערדישע אָרגאַניזאַציעס ווי די הגנה, אצ״ל, לח״י און פלמ״ח, נאָר עס וואָלט באַלד געווארן געשאַפן אַ נאַציאָנאַלע אַרמיי. אין דעם פאַל וואָלטן נישט אויפגעקומען קיין פּאַרטייאישע לערן־אַנשטאַלטן נאָר עס וואָלט געווארן געשאַפן אַ נעץ מלוכישע לערן־מוסדות. אין דעם פאַל וואָלטן זיך נישט אויסגעקריסטאַליזירט אַזוינע פּאַרטייאישע אָפּאַראַטן, ווי אַרבעטאַמטן און פּאַרשיידענע אַנדערע סאָציאַלע אַמטן, וויל די מדינה וואָלט זיי אויפגעשטעלט און אָנגעפירט מיט זיי. אין אַזאַ פאַל וואָלט די קאָלאָניזאַציע נישט אָנגענומען די פאָרעם פון קבוצות און קיבוצים, נאָר פון געווייגלעכע דערפער, וואָס זענען אָנגעשלאָסן אין אַ פעסטער ראַם פון קאָאָפּעראַטיוער שותפות, ווי מיר זעען עס אין די סקאַנדינאַווישע לענדער און אין דער יידישער קאָלאָניזאַציע אין אַרגענטינע.

אין משך פון די יאָרן פון איר קיום איז די אַרבעט פון מדינת ישראל אין אַ גרויסער מאָס געווען געווענדט אויף פונאַנדערנעמען און בטול מאַכן די פּאַרמען, וואָס זענען געווארן געשאַפן אין דער תקופה פון אַריינדרינגען, אין דער פאַר־מדינהשער תקופה, כדי צו געבן דער מדינה אַ „נייַ פּנים״, אַ פּנים פון אַ מדינה ווי זי וואָלט געווארן געשאַפן איצט און וואָלט נישט געווען פון די צייטן פון אַריינ־דרינגען. עס זענען געווארן פונאַנדערגעלאָזן די פּאַרטייאישע אונטערערדישע באַ־ווענונגען פון דער הגנה, אצ״ל, לח״י און פלמ״ח און אויף זייער אָרט איז געווארן אויפגעשטעלט אַ נאַציאָנאַל־מלוכישע ארמיי. עס ווערן געשלאָסן די פּאַרטייאישע דערציונגס־אַנשטאַלטן און אויף זייער אָרט ווערט געשאַפן אַ נעץ מלוכישע דער־ציונג־מוסדות. דאָס אייגענע קומט אויך פאָר אין די אַרבעטאַמטן. אויף ויפל עס איז נאָך איצט פאַראַן אַ פּאַרטייאישער סעפּאַראַטיזם אין תחום פון געזונט־ווען איז עס בלויז צייטווייליק. ענדלעך וועט מען איבערגיין צו אַ מלוכישער אינסטיטוציע פאָר ענינים פון געזונט. דער קאָלאָניזיר־סעקטאָר פון קיבוץ און קבוצה ווערט אייַ־געשרומפן און דער דאָרף, וואָס איז געבויט אויף אַ קאָמבינאַציע פון פּריוואַטער איניציאַטיוו און קאָאָפּעראַטיווער שותפות, ווערט די הערשנדיקע קאָלאָניזיר־פּאָ־רעם אאַז״ו. אין יעדן תחום באַשטימט די מדינה פאָר זיך אַ „נייַ פּנים״. עס ווערן אַוועקגענומען די שמאָלע פּאַרמען פון דער תקופה פון אַריינדרינגען און עס ווערן באַשטימט נייַע, ברייטע פּאַרמען, וואָס וואָלטן געווארן אויפגעשטעלט, אויב עס וואָלט נישט געווען די תקופה פון אַריינדרינגען און אויב מיט זעכציק אָדער זיבע־ציק יאָר צוריק וואָלט דאָס לאַנד געווארן ברייט געעפנט פאָר יידישער קאָלאָניזא־

ציע. די פּאַרטייאישע באַוואָפנטע אָרגאַניזאַציעס, דער קיבוץ און די קבוצה, די פּאַרטייאישע סאָציאַלע אינסטיטוציעס — אָט די אַלע אינסטרומענטן פון דער תקופה פון אַריינדרינגען זענען שוין צום טייל פאַרשוווונדן און טייל פון זיי ווערן נאָך פאַרשווינדן.

אָבער עס איז דאָ נאָך אײַן „אינסטרומענט", וואָס מיר ווילן נישט דערלאָזן אויפן גערעדטן, אַז זײַן פונקציע איז פאַרענדיקט און ער דאַרף אָפּטרעטן זײַן אָרט פאַר אַ ברייטערן און גרעסערן „אינסטרומענט", וואָס פּאַסט צו די באַדינגונגען פון דער מדינה. דער דאָזיקער „אינסטרומענט" איז די מאָדערנע העברעישע שפּראַך, וואָס זי איז אין גאַנצן אַ פרוכט פון דער פאַרמדינהשער תקופה, פריער פאַר אַלעם פון דער טערקישער תקופה. די געזעץ־מעסיקייט פונעם פראַצעס פון ראַדיקאַלע שינויים ווערט אויך נישט אויסמיידן די מאָדערנע העברעישע שפּראַך וואָס מוז — צו גלייך מיט אַלע אַנדערע אינסטרומענטן פון דער פאַרמדינהשער תקופה — אָפּטרעטן איר אָרט פאַר אַ גרעסערן און ברייטערן שפּראַך־מכשיר — אָט דעם מכשיר וואָס וואָלט פאַרנומען זײַן אָרט אויב די מדינה וואָלט אויפגעקומען מיט זעכציק אָדער אַכציק יאָר צוריק. דער נאָמען פונעם מכשיר איז: ייִדיש.

מיר רעוואָלטירן קעגן דעם געדאַנק ווערן באַזייטיקן דאָס מאָדערנע העברעיש, ווייל אין אָט דעם „אינסטרומענט" האָבן מיר אינוועסטירט מער מיטלען ווי אין די אַלע אַנדערע אינסטרומענטן וואָס מיר האָבן געשאַפן און אַנטוויקלט. מיר רעוואָלטירן קעגן אָט דעם געדאַנק ווייל מיר טראַכטן אין האַרצן, אַז מיר האָבן דאָך דערגרייכט די שליטה פון העברעיש און אַז אָט די שליטה איז אַ מקור פון אונדזער שטאָלץ. אָבער דווקא דאָ שטעקט אונדזער גרויסע לייכטזיניקייט. דער פאַדעם, וואָס פאַרבינדט אונדז מיטן תנך־העברעיש, איז נישט אין אונדזערע הענט. וואָס מער מיר זוכן אים און עס דאַכט זיך אונדז אויס, אַז מיר האָבן אים געפונען און האַלטן זיך אַן אין אים, אַזוי גליטשט ער זיך אַרויס פון אונדזערע הענט. עס קען גריילעך זײַן, אַז דורך אונדזער זוכן אָט דעם פאַדעם איז נישט בלויז וואָס מיר גע־פינען אים נישט, נאָר ער דערווייטערט זיך גאָר פון אונדז.

איתמר בן אב"י, „דאָס ערשטע העברעישע קינד", דער בכור פון עליעזר בן יהודהן, האָט גערעדט אַ באַמבאַסטישן העברעיש, אַ קאָקעטישס און גאַווהדיקס. דאָס פּנים פון זײַן העברעיש האָט אויסגעזען ווי דאָס פּנים פון אַ לעוואַנטינער, וואָס איז נאָר וואָס אַרויס פון פאַריקמאַכערסקע ריין פריזירט, מיט גלאַנציקע האָר און פאַרשפּרייט אַרום זיך ריחות פון בילקע לעוואַנטינישע פּאַרפומען. דאָס דאָזיקע העברעיש פון בן אב"י איז געווען אַ סך ווייטער פון תנך ווי דאָס ייִדישע פון די ייִדן פון מאה שערים אין ירושלים, אָט די ערלעכע ייִדן, יראי־שמים, וואָס זענען דורכויס געטריי צו די אמתן פון טויזנטער יאָרן צוריק.

די העברעישע שפּראַך פון די סאָבריש שרייבערס, וואָס זייער מאַמע־לשון איז העברעיש, איז אַ סך ווייטער פונעם גייסט פון תנך ווי דאָס העברעיש פון ביאַליק, טשערניכאָווסקין, שניאורן און הזון. מיר זענען פאַרשיכורט פון דער שליטה איבער אַ קופּע ווערטער־מאַטעריאַל פון תנך. די דאָזיקע שליטה פירט אונדז אַראָפּ פון זינען און באַהאַלט פון אונדז דעם פאַקט, אַז מיר זענען אַזוי ווייט פון תנך־לשון ווי מזרח איז ווייט פון מערב.

אונדזער גרעסטע אילוזיע איז דאָס רעדן העברעיש. מיר זענען איבערגעצייגט, אַז מיר רעדן העברעיש און אַז די צאָל רעדערס אויף דער שפּראַך וועט ווערן גרעסער. אָבער פאַקטיש זענען מיר נישט זיכער אויב אָפילו איין יוד רעדט העברעיש. קיין מענטש האָט נישט מצליח געווען אָנצוכאַפּן דעם פאָדעם פון תנך־לשון, וואָס איז געווארן איבערגעריסן אין דער שעה, ווען עס איז חרוב געווארן דער ערשטער בית־המקדש. מיר רעדן יידיש, רוסיש, אַראָביש און ענגליש מיט העברעישע ווערטער.

פון די אַלע שפּראַכן, וואָס זענען פאַראַן אין מויל פון יידן, איז די יידישע שפּראַך די מעכטיקסטע, דעריבער לייגט זי אַרויף איר שטעמפּל אויף אונדזער רעדן העברעיש און באַשטימט פאָר אים אַן אינהייטלעכע פאָרעם. די הצלחה פון דער געוועדטער העברעישער שפּראַך איז נישט איר אייגענע הצלחה, נאָר די הצלחה פון יידיש, וואָס האָט אויף אַ וואָסער עס איז אופן געקריגן איבער איר די שליטה און זי געמאַכט אונטערטעניק. פונקט אַזוי האָבן די יידן וואָס רעדן יידיש געקריגן די שליטה איבער די אַנדערע יידן פון דער מדינה און האָבן זיי אַריינגעבראַכט אין פאַרשיידענע פאָרמען וואָס זיי, די יידיש־רעדערס, האָבן געשאַפן.

עס איז אַ טאַפּעלע לייכטזיניקייט צו דערלאָזן דעם געדאַנק אַז די סאָבריש זענען נענטער צום תנך־העברעיש, ווייל זיי זענען געווארן געבוירן אויף דער ערד, ווו די תנך־יידן זענען אומגעגאַנגען. דאָס געשטאַלט פון די סאָבריש באַשטימען נישט די אבות אבותיהם פון די צייטן פון בית ראשון, נאָר זייערע פיזישע עלטערן וואָס האָבן זיי געבראַכט אויף דער וועלט. אָט די פיזישע עלטערן זענען אויך די גייסטיקע עלטערן, וואָס פון זיי באַקומען די סאָבריש ס׳רוב אינסטינקטן אויף וויפל זיי ווערן נישט קאַליע דורכן איבערגאַנג צו העברעישע ווערטער. דעריבער רעדן אויך נישט די סאָבריש, דעם אמת זאָגנדיק, קיין העברעיש נאָר אַ צעמישטע שפּראַך וואָס יידיש האָט איבער איר די שליטה.

עס איז זייער מיגלעך אַרויסצוציען פון דעק פון ים אַ שיף, וואָס איז געווארן דערטרונקען מיט טויזנט יאָר צוריק, און געפינען אין איר חפצים און כלים וואָס זענען געווארן אויפגעהיט צום באַוווּנדערן. עס איז אָבער אוממיגלעך פון דאָס ניי אויפצוכאַפּן דעם שפּראַכפאָדעם, וואָס איז פאַרלוירן געגאַנגען און איז געווארן איבערגעריסן. דאָס איז אָפילו אוממיגלעך צו טאָן ווען דער פאָדעם איז

געוואָרן איבערגעריסן נישט מיט צוויי אַ האַלב טויזנט יאָר צוריק, נאָר מיט עט־
לעכע הונדערט יאָר צוריק און אַפילו מיט עטלעכע צענדלינג יאָר צוריק.

די געשיכטע שטייט אַ געפלעפטע אַנטקעגן דער גיכער ירידה פון דער לאַ־
טיינישער שפּראַך און ליטעראַטור איז די ערשטע יאַרהונדערטער פון אונדזער צייט־
רעכענונג. אָבער עס איז צו באַוווּנדערן וואָס עס איז אַריבער אַזאַ קורצע תקופה
נאָך יוליוס צעזאַרן און ציצעראָן און שוין איז געוואָרן איבערגעפירט און אויסגע־
קרימט די שיינע לאַטייניש שפּראַך, און איר ליטעראַטור האָט פאַרלוירן די אייגנ־
שאַפטן פון קלאָרקייט און שיינקייט וואָס זענען געווען פאַר איר כאַראַקטעריסטיש.
רוים איז נישט חרוב געוואָרן נאָר פאַרקערט — האָט מנצח געווען און האָט גע־
קריגן די שליטה. אָבער דער פאָדעם פון דער לאַטיינישער שפּראַך איז פאַרלוירן
געגאַנגען.

צוויי הונדערט יאָר נאָך ציצעראָן איז שוין נישט געווען אין דער גאַנצער
רוימישער אימפעריע קיין שום מענטש און קיין שום שרייבער, וואָס איז מסוגל צו
טראַכטן און שרייבן אויפן קלאַסישן לאַטיין. עס האָט אויסגעזען אַז די מיסטישע
כוחות, וואָס האָבן געבראַכט דעם דערהויבענעם גייסט פון לאַטיין, זענען געקומען
פון דאָס ניי, האָבן מיטגענומען מיט זיך אָט דעם גייסט און האָבן אים פאַרבאַרגן
אין אַזוינע באַהעלטענישן, וואָס קיין שום מענטש און קיין שום גאון זאָל זיי נישט
קענען געפינען. און דאָס וואָס איז געבליבן זענען געווען נישט מער ווי קופּעס לאַ־
טיינישע ווערטער, וואָס שפּעטערדיקע שרייבערס האָבן פון זיי געשאַפן שוועריי־
ביקע שאַפונגען פון אַן ארעמען ווערט.

פונקט אַזוי ווי מיר זענען אין אונדזער רעדן און טראַכטן ווייט פונעם תנך־
לשון, אַזוי זענען מיר אויך ווייט פון דער תקופה פון בית ראשון וואָס מיר באַרימען
זיך אַז מיר זענען זי ממשיך מיט אַ כמעט נישט־איבערגעריסענער קאָנטינויטעט,
ווען מיר פאָרן אויפן טאַנק און אויפן טראַקטאָר, וואָס זענען געווארן אייגנעקויפט
פאַר די שילומים־געלטער, ווילן מיר אַריינקומען אין די טויערן פון דער תקופה
פון בית ראשון און זיך פילן איז איר ווי בני־בית. אָבער די מלאכים פון גאָט דעם
קנא ונוקם, וואָס שטייען לעבן די טויערן פון אָט דעם פאַלאַץ, פאַרטרייבן אונדז מיט
שאַנד און פאַראַכטונג.

דער וואָגן, וואָס מיר פאָרן אויף אים, האָט פון פאָרויס אונדז געמאַכט פאַר
פסול. און אויב אַפילו מיר וואָלטן נישט געפאָרן אויף אים וואָלטן מיר, די קליינ־
געוויקסיקע און די וואָס האָלטן קיין וואָרט נישט, אויך יעמאָלט נישט געהאַט קיין
רעכט צו זיצן אויף דעם אָרט, ווו עס הערשן גרויסע און דערהויבענע אמתן, וואָס
זענען אייביק און בייטן זיך קיין מאָל נישט. אויך דאָ צעמישט אונדז די מאָדערנע
העברעישע שפּראַך אונדזער מיינונג. זי רעדט אונדז איין צו טראַכטן אַז מיר האָבן

זיך אומגעקערט צו אונדזער פאָטערלאַנד פון די צייטן פון בית ראשון, און אונדז איז געבליבן בלויז צו פאַרפעסטיקן, אויסצובריייטערן און מעכטיקער צו מאַכן אָט דאָס פאָטערלאַנד. אָבער די דאָזיקע קאָנצעפּציע האָט נישט קיין אַחיזה.

מיר קערן זיך אום אין אַרט וווּ עס איז געווען די מדינה פון בית ראשון, אָבער מיר קערן זיך נישט אום — בשום אופן נישט — צו דער צייט פון בית ראשון. מע קען נישט אָפּמעקן און צעקרימען די גלות־תקופה. פונקט אַזוי ווי מיר זענען זי ממשיך פון שטאַנדפונקט פון המשכדיקייט פון צייט, אַזוי זענען מיר זי אויך ממשיך פון שטאַנדפונקט פון המשכדיקייט פון וועלטן, וואָס מיר האָבן אייגנגעמאַכט אין גלות און זיי זענען פלייש פון אונדזער פלייש און ביין פון אונדזער ביין.

די מאָדערנע העברעיש שפּראַך באַרימט זיך, אַז זי איז אַ גלייכער פאָדעם, וואָס פאַרבינדט אונדז מיט דער תקופה פון בית ראשון. זי מיידט אָבער אויס די גאַנצע גלות־תקופה און מאַכט אונדז קאַליע אָט די אַלע באַגריפן. צוליב איר וויסן מיר נישט וווּ מיר שטייען פון שטאַנדפונקט פון צייט, פון שטאַנדפונקט פון אָרט, וואָס איז געוואָרן באַשטימט פאַר מדינת ישראל אינעם ייִדישן וועלטבאַגעם, און פון שטאַנדפונקט פון אונדזער באַציונג צו גאָט.

די מאָדערנע העברעיש שפּראַך, וואָס האָט איבערגעריסן די היסטאָרישע המשכדיקייט, האָט אונדז אויך דערווייטערט פון אונדזער ייִדיש־גייסטיקער ווירק־לעכקייט. וויל ווירקלעכקייט און המשכדיקייט זענען אין אַ גרויסער מאָס איינס און דאָס זעלבע. עס איז נישטאָ קיין ווירקלעכקייט דאָרט וווּ עס איז נישטאָ אין איר קיין איבערוועגדיקע מאָס פון המשכדיקייט.

מיר דאַרפן זיך אומקערן צו דער ווירקלעכקייט. מיר דאַרפן זיך אומקערן צו דער המשכדיקייט. מיר דאַרפן זיך אומקערן צו ייִדיש.

קאַפּיטל זעקס

דער כּוח פון ייִדיש

1

פון אַ סך שטאַנדפּונקטן איז די ייִדישע שפּראַך דער פּולקומער היפּוך פון איר אָפּאָנענט — דאָס מאָדערנע העברעיִש. די מאָדערנע העברעיִשע שפּראַך איז אונטערגעוואָרפן דער שליחות פון אַרײַנברענגען ביי ייִדן פרעמדע ווערטן. ייִדיש איז אָבער אַרויס פאַריִדישן דעם בריטן תחום פון ייִדישן לעבן מחוץ דעם בית־מדרש און צו שאַפן אַ בונד צווישן לעבן און בית־מדרש. דאָס מאָדערנע העברעיִש איז געקומען צו פאַרפלייצן דעם פרעמדן תחום מיט אַ ייִדישער השפּעה. ייִדן אין מזרח־אייראָפּע האָבן זיך נישט באַנוגנט און האָבן נישט געקענט זיך באַנוגענען מיט אַ ייִדישקייט, וואָס איז בלויז צווישן די ווענט פון בית־מדרש. די דאָזיקע ייִדן זענען געווען נישט בלויז אין בית־מדרש נאָר אויך אין פּעלדער, וועלדער, לעבן אָזערעס און טייכן פון די בריטע מזרח־אייראָפּעישע שטחים. עס איז געווען אומגלעך אַז אָט די בריטע נאַטור־שיינקייטן זאָלן בלייבן פרעמד און פיינדלעך פאַרן ייִד; אַז ער זאָל אויף זיי אַרומגיין אַן עלנטער און אַן אַחיזה. דער ייִד האָט זיך פאַרמאָסטן זיי אײַנצונעמען און דערנענטערן צו זיין האַרץ און צו זיין נשמה.

פריִער פאַר אַלץ האָט ער זיך פאַרמאָסטן אויף די פאַרשיידענע פרעמדע ווערטער, וואָס קומען אַריין אין ייִדיש, ווי אַ שטייגער פון דייטש, פּויליש, אוקראַיִניש און צום טייל אַפילו פון אַנדערע לשונות, און האָט זיי געמאַכט פאַר ייִדישע ווערטער. נאָך דעם זענען פון אָט די ווערטער געוואָרן געשאַפן פאָלקסלידער, לעגענדעס ווי־ען צדיקים און פאַרשיידענע שפּראַך־אינסטרומענטן, וואָס מיט זיי האָבן ייִדן דערקלערט פאַר זיך אַליין דעם תנך און די גמרא. די העברעיִש־אַרמיִשע ווערטער פון דער תורה און פון דער גמרא זענען צוריקגעקומען און האָבן זיך

אַדורכגעפלאָכטן נישט בלויז אינעם רעדן פונעם יידן, נאָר אויך אין די לידער און לעגענדעס וואָס זענען געווארן געוועבט אין שאָטן און אונטער דער אומפאַרמיטל־טער השפּעה פון דער מזרח־אייראָפּעישער לאַנדשאַפט. אַזוי איז געווארן געשאַפן דער לעבעדיקער בונד צווישן דעם בית־מדרש און דער לאַנדשאַפט און אַזוי האָבן אויפגעהערט צו זיין פרעמד און האָבן זיך פאַראייניקט אין איין קוואַל די פאַרשיי־דענע מקורים פון יידישער יניקה.

לחלוטין אַנדערש איז די השפּעה פון דעם מאָדערנעם העברעיש אויף די העברעישע ווערטער, און די השפּעה פון יידיש אויף די פרעמדע ווערטער. דאָס מאָדערנע העברעיש איז געקומען צו פאַרוואַנדלען די העברעישע ווערטער אין כנענישע, וואָס זענען פרעמד דעם יידישן גייסט. יידיש איז געקומען פאַרוואַנדלען די פרעמדע ווערטער אין יידישע ווערטער, וואָס זענען טייער דעם האַרץ און דעם געפיל פונעם יידן.

די אַרבעט פון יידיש איז געווען גאָר נישט דער ערך שווערער ווי די אַרבעט פונעם מאָדערנעם העברעיש. די יידישע שפּראַך איז נישט געבוירן געווארן אין דער באַדינגונגען פון אַן אַראַנזשערייע, אין די וואַרשטאַטן פון לעקסיקאָגראַפן און לינג־וויסטן, אַרומגערינגלט מיט שוץ און שטיצע פון מעכטיקע פּאָליטישע פאַקטאָרן. זי איז געבוירן געווארן אויף אַן אַכזריותדיקן שפּראַכפראָנט דורך אַ מעכטיקן גע־ראַנגל פון די מזרח־אייראָפּעישע יידן, וואָס האָבן געזוכט זיך אייגנצוואַרצלען אין דער מזרח־אייראָפּעישער לאַנדשאַפט דורך פאַרייִדישן אַלץ וואָס דאָרט איז פאַ־ראַן: דעם וועלט־אוצר, די פעלדער, די טייכן און די וועלדער.

יידיש איז קיין מאָל נישט געווען קיין תכלית פאַר זיך אַליין, ווי עס איז גע־ווען און ווי עס איז אויך נאָך איצט דאָס מאָדערנע העברעיש. קיין מאָל איז די יידישע שפּראַך נישט געווען קיין סובסטיטוט פאַר אַ תכלית, נאָר זי איז תמיד געווען — ווי אַ לשון דאַרף זיין — אַ מיטל וואָס קומט דינען מער דערהויבענע צילן ווי עס איז דער שפּראַכציל פאַר זיך אַליין. דאָס, וואָס יידיש האָט זיך באַ־נוצט מיט ווערטער געזומענע פון פרעמדע לשונות, איז תמיד געווען אַ טעמע פון אַפּשפּאָטן פאַר די חסידים פונעם נייעם העברעיש. עס איז אָבער נישטאָ קיין ספק אַז דאָס נעמען גוט באַקאַנטע העברעישע ווערטער און מיט דער צייט זיי פאַר־וואַנדלען אין פרעמדע, אין כנענישע ווערטער — ווי זיי זענען אין אַ גרויסער טייל געווארן פאַרוואַנדלט דורך דער העברעישער ליטעראַטור — איז אַ פיל גרינגערע אַרבעט ווי פאַרייִדישן די פרעמדע ווערטער. דאָס אַסימילירן פרעמדע ווערטער איז אין דער זעלביקער צייט אַן אַסימילאַציע פון דער סטיכיע וואָס שטעקט אין זיי און אַ באַהערשן די סטיכיע, אויף וויפל דאָס איז געווינטשן פאַר דער שפּראַך וואָס פירט אויס אָט די אַסימילאַציע.

עס איז נישטאָ קיין בעסערער ביישפּיל ווי אַזוי די רוסישע שפּראַך האָט אייַנגעפּאַסט אין זיך טאָטעריש ווערטער. עטלעכע הונדערט יאָר איז רוסלאַנד געווען אונטער טאָטעריש השפּעות, בפרט אין די דריטהאַלבן הונדערט יאָר, וואָס רוסלאַנד איז געווען אונטער דער טאָטעריש־ער ממשלה. אין משך פון אָט דער תקופה האָט רוסיש איינגעזאַפּט אין זיך אַ סך יסודותדיקע טאָטעריש ווערטער. אָט די ווערטער האָבן משנה געווען די לאַנדשאַפּט פון דער רוסישער שפּראַך, האָבן איר געבראַכט אַ שוועריקייט, וואָס האָט ביים צוזאַמענמישן זיך מיטן צאַרטן סלאַווישן קלאַנג פּאַרוואַנדלט רוסיש אין דער שענסטער סלאַווישער שפּראַך און אין אייַנער פון די שענסטע שפּראַכן אין דער הינטיקער וועלט.

און נאָך עפּעס: די טאָטעריש ווערטער, וואָס זענען געווארן אייַנגעזאַפּט אין דער רוסישער שפּראַך און זענען אַדורכגעגאַנגען אין איר אַ פּראָצעס פון אַסימילאַציע, האָבן דערנענטערט רוסיש צו דער אַזיאַטישער סטיכיע. דאָס איז אייַנע פון די סיבות, פּאַר וואָס רוסיש באַהערשט און אַסימילירט אַזוי גרינג אַזיאַטישע פעלקער. ווייל די סטיכיע איז פּאַרבאַרגן און פּאַרוואָרצלט אין וואָרט, נישט אין קינסטלעכן וואָרט וואָס איז געבוירן געווארן אין וואַרשטאַט פון לעקסיקאָגראַף, נאָר אין דעם נאַטירלעכן וואָרט, וואָס איז פּאַר זיך אַליין אַ פּראָדוקט פון אַ נשמהדיקער און גייסטיקער סטיכיע.

די יידישע שפּראַך, וואָס מישט אַדורך אין זיך די פּאַרשיידענע שפּראַכיקע סטיכיעס וואָס ווירקן אינעם פלאַכלאַנד פון צענטראַל־ און מזרח־אייראָפּע, האָט געגעבן אין די הענט פון אירע רעדנערס אַ מעכטיקן כוח: אַ כוח פון אַ גרויסער גייסטיקער שליטה איבער אָט דעם פלאַכלאַנד. די יידן זענען געווען אין יעדער אָרט פון צענטראַל־ און מזרח־אייראָפּע. זיי האָבן זיך אויסגעשפּרייט פון די ברעגעס פון רײַן ביז די ברעגעס פון דניעפּער. מיט דער צייט זענען זיי געקומען ביז בירא־בידזשאַן און טורקעסטאַן אין צענטראַל־אַזיע. אין יעדער אָרט האָבן זיי געהאָט נישט בלויז סוחרים און אינדוסטריעלערס, נאָר אויך שרייבערס און שעפּערס פון אַ פּאָליטישער פערמענטאַציע.

תמיד האָבן יידן משפּיע געווען ווי גרויסע שרייבערס, ווי אַ שטייגער הייַנריך הייַנע אויף דייטש און באָריס פּאַסטערנאַק אויף רוסיש. זיי ביידע האָבן געביטן זייער אמונה, אָבער זיי האָבן זיך נישט באַפּרייט — און האָבן זיך נישט געקענט באַפּרייען — פון זייער יידישקייט, מיט זייער גייסטיקער השפּעה האָבן יידן פּאַר־בונדן דאָס דאָזיקע פלאַכלאַנד אין אייַן גאַנצקייט. די לערע פונעם יידּ קאָרל מאַרקס האָט געבראַכט פּאַר רוסלאַנד די טעאָרעטישע יסודות פון דער קאָמוניס־טישער הערשאַפט. אָט די יסודות שטראָמען אַרויס פון די השפּעות פונעם דייטשן געדאַנק. אַנדערע יידן, ווי ראָזאַ לוקסעמבורג, האָבן געבראַכט פּאַר דייטשלאַנד דעם

ווידערקלאַנג פון דער רוסיש־אַזיאַטישער רעוואָלוציאָנערער סטיכיע, וואָס בלאָזט אין רוסלאַנד.

די הערשאַפט איז אין די הענט פון גייסט און זיינע אינסטרומענטן זענען די שפּראַך און דאָס וואָרט. אין לשון הערשט נישט דער טעכניקער, לעקסיקאָגראַף אָדער בעל־מליצה, נאָר דער וואָס וויים ווי אַזוי זיך צו פאַרבינדן מיטן גייסט פון לשון. אים געהערט די שליטה. די שליטה פון יידן אין מזרח־אייראָפּעישן שטח איז געווען מיגלעך אַ דאַנק דער יידישער שפּראַך, וואָס האָט זיי געגעבן אין האַנט דעם אינסטרומענט צו באַהערשן אָט דאָס פלאַכלאַנד.

דאָס געראַנגל פון די סטיכישע כוחות צוליב דער שליטה איבערן אייראָפּעיש־אַזיאַטישן פלאַכלאַנד איז פאַקטיש פאָרגעקומען נישט צווישן צוויי פעלקער, דייטשן און רוסן, נאָר צווישן דריי פעלקער: יידן, דייטשן און רוסן. יידן האָבן טאַקע נישט פאָרמאָגט קיין טאַנקען און קיין אַרמייען. פון עיקרדיקן שטאַנדפונקט איז עס אָבער נישט משנה קיין סך, ווייל אין לעצטן סך־הכל איז עס די שפּראַך וואָס באַהערשט; די טאַנקען און אַראָפּלאַנען מאַכן פאָר איר פריי דעם וועג. דאָס געראַנגל אינעם אייראָפּעיש־אַזיאַטישן פלאַכלאַנד איז אַזוי אַרום פאָרגעקומען צווישן דריי לשונות: דייטש, רוסיש און יידיש. די יידן וואָס האָבן נישט געהאַט קיין טאַנקען און קיין אַראָפּלאַנען, זענען געווארן פאָרטיליקט דורך די דייטשן, וואָס האָבן געזוכט אומצוברענגען אָט די מכשפים, וואָס מיטן כוח פון זייער מעכטיקער שפּראַך הערשן זיי איבער אַלץ.

אָבער אפילו נאָך דער שרעקלעכער היטלעריש בלוטבאָד און נאָכן פולן נצחון פון רוסלאַנד האָבן אירע הערשערס זיך ווייטער געשראָקן פאָר יידיש, טאָמער וועט אָט די שפּראַך ווידער פאָרפלייצן מיט אירע השפּעות דאָס אייראָפּעיש־אַזיאַטישע פלאַכלאַנד, וווּ די רויטע אַרמיי האָט אָפּגעהאַלטן איר נצחון. אין אַן אומדערטערטן קולטורמאָרד האָט סטאַלין דערהרגעט הונדערטער שרייבערס און קינסטלערס אויף יידיש. דער כוח פון דער יידישער שפּראַך איז נאָך אָבער שטאַרק. דער קאָמוניסטישער רעזשים זעט זיך געצוווּנגען זי צו צוימען און צו דערשטיקן, טאָמער וועט זי זיך ווידער פאַרמעסטן אויף נייע איינגעמונגען.

די יידישע שפּראַך האָט באַשטימט פאָר די יידן, וואָס רעדן אויף איר, אַ צענטראַל אָרט נישט בלויז אינעם אייראָפּעיש־אַזיאַטישן פלאַכלאַנד נאָר אויך אין דער גאַנצער וועלטקולטור. די אַנגלאָ־סאַקסישע קולטור, וואָס איז אָנגעזעטיקט מיט אמעליקע דייטשע השפּעות, הערשט אין דער מערב־וועלט און זי שטויסט אַוועק פון זיך די ראָמאַנישע השפּעות. אַן ענגער בונד עקסיסטירט צווישן אָט דער קולטור און דער קולטור אויף יידיש. דאָס איז די סיבה פונעם גיכן איינגלידערן זיך פון די יידישע מאַסן אין לעבן פון די פאַראיניקטע שטאַטן און פון דער שטאַר־

קער יידישער השפּעה אין אַלע וויכטיקע קולטורעלע תחומען אין אָט דעם לאַנד.

עס איז זייער שטאַרק די השפּעה פון דער יידישער שפּראַך אין דער מאָדערנער וועלט, הן דורך איר מקורדיקער ליטעראַטור און הן דורך ליטעראַרישע, גייסטיקע און פּאָליטישע השפּעות, וואָס שטראָמען אַרויס פון אָט דעם לשון. און איבער אַלעם: יידיש געפינט זיך אין יעדער אָרט וווּ עס פּולסירט אַ יידיש לעבן: אין בית־מדרש און אין ישיבה, אין יידישער כלל־טוערייַ, אין יידישער עקאָנאָמיק און אין אַלע תחומען פונעם לעבן אין דער וועלט, וווּ יידן האָבן געפונען פּאַר זיך אַן אחיזה.

די יידישע שפּראַך איז געווען אין איטלעך אָרט: אין דער אינטערנאַציאָנאַלער בריגאַדע אין שפּאַניע, אין דער אונטערערדישער קאָמוניסטישער באָוועגונג אין די נישט־קאָמוניסטישע לענדער, אין די העכסטע ערטער פון קרעמל און אין דער רויטער אַרמיי, און אויך אין די אַלי־ירטע אַרמייען. זי איז אומגעבראַכט געווואָרן אין אוישוויץ און האָט אָפּגעהאַלטן אַ נצחון מיטן פּאַרויסמאַרש פון דער רויטער אַרמיי אין מזרח־אייראָפּע. ווידער אַ מאָל איז זי אומגעבראַכט געווואָרן דורך סטאַלינען און דאָך וואַרפט זי נאָך אַן איר שרעק אויף כרושטשאָוון.

אַ טייל פון אָט דער וועלטכוואַליע איז געקומען קיין ארץ־ישראל, האָט געבויט און האָט אייגענומען, האָט געבויט שאָסייען, אויסגעלייגט באָוואָסערונג־רערן, האָט אַרויסגעשטויסן די אַראַבער און אָפּגעהאַלטן אַ נצחון אין סיני. אין פּאַרגלייך מיט דער שפּראַכיק־מענטשלעכער סטיכיע פון יידיש, וואָס פּאַרמאָגט השפּעה און איז טעטיק אין יעדער אָרט פון דער וועלט, איז דאָס מאָדערנע העברעיש אַ הינקעדיקע און לעכערלעכע שפּראַכיקע באַשעפענישׂ. אויף וויפל העברעיש האָט יאָ אַ קיום איז עס אין זכות פון דעם וואָס זי שפּאַרט זיך אָן און רייט אויף דער מעכטיקער יידיש־כוואַליע.

2

די לעקסיקאָגראָפן, וואָס האָבן אויסגעקרימט אונדזער געדאַנק, האָבן זיך באַמיט אונדז איבערצוצייגן, אַז דער אונטערשייד צווישן אַ לעבעדיקער שפּראַך און אַ טויטער שפּראַך איז דאָס רעדן. זיי האָבן געזאָגט: אַ טויטע שפּראַך איז אַזאַ וואָס מע רעדט נישט אויף איר און אַ לעבעדיקע שפּראַך איז אַזאַ וואָס מע רעדט יאָ אויף איר. ווי נאָר אליעזר בן יהודה און אַ צאָל פון זיינע חסידים האָבן אָנגעהויבן צו רעדן אַ צעקרימט העברעיש, איז שוין — לויט אָט דער מיינונג — געוואָרן אַריינגעבלאָזן אַ רוח־חיים אין דער העברעישער שפּראַך, וואָס איז אויפגעשטאַנען צום לעבן נאָך דעם ווי זי איז געווען טויט אין משך פון לאַנגע דורות. די דאָזיקע מיינונג האָט נישט קיין אַנהאַלט און אין גאַנצן איז עס נישט מער ווי

אַן אייגנטאָגיקער מכשיר, וואָס זיין כוונה איז אַוועקצושטעלן דאָס רעדן העברעיש וויי דעם העכסטן תוכן און וויי אַ קמיע וואָס טוט אויף ווונדער.

דאָס חידושדיקע אין אָט דער מיינונג איז אַז אַזוינע וויכטיקע אַלטע לשונות וויי גריכיש און לאַטיין זענען טויטע שפראַכן און דאָס לשון פון אַ וואָסער עס איז פאַרוואָרפענעם נעגערשן שבט אין אַפריקע איז אַ לעבעדיקע שפראַך. וועגן דער מאָס לעבעדיקייט אָדער טויטקייט פון אַ שפראַך דאַרפן מיר משפטן פון אַ מער כוללדיקן שטאַנדפונקט, פון שטאַנדפונקט פון איר קולטור־פאָליטישער השפעה, אין איר אייגענעם זכות, אין איטלעכער תקופה באַזונדער. דער וואָס זעט — אין ליכט פון אָט דעם דיאַגנאָז — אין שפראַך אַ באַשטימטן היסטאָרישן גורם און שאַצט זי אפֿ ווי אַזאַ, וועט מוזן צוגעבן אַז גריכיש און לאַטיין זענען לעבעדיקע שפראַכן אויך איצט, ווייל זייער היסטאָריש־קולטור־פאָליטישע השפעה איז שטאַרק און ווירקנדיק טאָג־אויס. און דאָס איז אַזוי נישט געקוקט אויף דעם וואָס מע רעדט נישט אויף זיי. די שפראַך פונעם נעגערשן שבט איז אָבער טויט, כאָטש מע רעדט אויף איר, ווייל די השפעה פון אָט דער שפראַך איז נול און זי האָט נישט קיין שום ווערט אין לעבן פון דער מענטשהייט.

פון דעם איז געדרונגען אַז די תנכישע העברעישע שפראַך איז תמיד געווען אַ לעבעדיקע, ווייל זי האָט געהאַט אַ מעכטיקע היסטאָרישע השפעה אויף דער מענטשהייט, און זי איז בכלל נישט געווען אָנגעווויזן אויפן חסד פון אליעזר בן יהודהן, וואָס איז כלומרשט געקומען זי אויפצולעבן. די מאָדערנע העברעישע שפראַך איז כמעט נישט קיין לעבעדיקע, ווייל איר זעלבשטענדיקער זכות איז זייער אַ באַגרענעצטער און ווייל זי שפאַרט זיך אַן אויף צוויי לעבעדיקע שפראַכן: אויפן תנכישן העברעיש, פון אין זייט, און אויף ייִדיש, פון דער אָנדערער זייט. מיר ווילן נאָך צו דעם צוגעבן: אויפן מעכטיקן אַפאַראַט פון אינסטיטוציעס און סובסידיעס. זי איז מסוגל אומצופאַלן נישט בלויז ווען מע נעמט אַוועק פון איר די ייִדישע שפראַך, וואָס זי שפאַרט זיך אַן אויף איר, נאָר אויך ווען מע נעמט אַוועק פון איר די אינסטיטוציעס וואָס זי האַלט זיך אויף זיי. דער אייגענער און היסטאָריש־פאָליטישער השפעה־כוח פון דער מאָדערנער העברעישער שפראַך איז אַזוי קליין, אַז זי געהערט מער צו די טויטע שפראַכן ווי צו די לעבעדיקע.

דער דיאַגנאָז פון די לעקסיקאָגראַפן וואָס זאָגט, אַז רעדן איז עס דאָס וואָס גיט צו דער שפראַך לעבן און אַן דעם איז זי טויט, איז אין אַ שרייַקער סתירה צו זייער קאַמף קעגן ייִדיש. אויף ייִדיש האָבן דאָך געערעדט מיליאָנען ייִדן. און געערעדט האָבן זיי אויף אַ ווונדערלעכן אופן, ווייל עס איז דאָך נישטאָ קיין דערהויבענערע רעדשפראַך ווי ייִדיש. די לעקסיקאָגראַפן האָבן דעריבער געדאַרפט געפינען אַן אַנדער פסול אין דער ייִדישער שפראַך, כדי זי טריף צו מאַכן. אָבער נישט געדאגהט. פונקט אַזוי ווי די לעקסיקאָגראַפן און שפראַך־באַנייערס געפינען

תיכף אויס דאָס פּאַרדרייטע און צעקרימטע וואָרט וואָס זיי דאַרפן, אַזוי געפינען זיי אויך זייערע פּאַרדרייטע און צעקרימטע טענות כדי אויף זיי אָנצושפּאַרן זייערע לעכערלעכע לערעס. דערביבער האָבן זיי אויך געזוכט און געפונען אַ פּסול אין דער יידישער שפּראַך. זי איז כלומרשט אַ זשאַרגאָן. זי האָט געמומען וועלטער פון די אוצרות פון פּרעמדע פעלקער.

לויט אָט דעם דיאַגנאָז קומט אויס אַז עס זענען פּאַראַן זייער וויניק שפּראַכן, וואָס מע קען זיי נישט פּסלען און טריף מאַכן. די רוסישע שפּראַך קען מען טריף מאַכן וויייל זי האָט אינגעזאַפּט טאָטערישע וועלטער; די ענגלישע שפּראַך — וויייל זי האָט אינגעזאַפּט לאָטיניש און גריכיש וועלטער; די העברעיש שפּראַך — וויייל זי האָט אינגעזאַפּט אַ סך אַרמיש השפּעות אאַז״וו. אַזוי וועלן מיר קומען צו אַן אַבסורד. דער אמת איז, אַז אַ שפּראַך קען אינזאַפּן פּרעמדע וועלטער וויפל זי וויל, זי דאַרף בלויז זיי פּאַרדייען און באַהערשן מיט איר גייסט. עס איז פּונקט אַזוי ווי אַ מענטש קען עסן איטלעכן מאכל, וואָס געפינט זיך צווישן צפונדיקן און דרומדיקן פּאָלוס. ער דאַרף בלויז דאָס עסן ווי געהעריק פּאַרדייען אין זיין מאָגן און אַרויסציען פון דעם ניצן פּאַר זיין קערפּער.

נישט דאָס איינגעפינען זיך פון פּרעמדע וועלטער איז דאָס וואָס טיילט אָפּ אַ שפּראַך פון אַ זשאַרגאָן, נאָר די מיגלעכקייט פון דעם שפּראַך־אינסטרומענט צו באַשאַפן מיט זיין אייגענעם כוח אַ גרויסע ליטעראַטור, אַ מוסטער־ליטעראַטור. אַ שפּראַך־אינסטרומענט, וואָס שאַפט מיטן אייגענעם כוח אַ גרויסע ליטעראַטור, איז אַ שפּראַך. אַ שפּראַך־אינסטרומענט, וואָס שאַפט אָבער נישט און דינט בלויז ווי אַן עספּעראַנטאָ און ווי אַ טעכנישע שפּראַך פּאַרן טאָג־טעגלעכן באַנוץ, — אָט דאָס איז אַ זשאַרגאָן. בלויז אַזאַ דיאַגנאָז איז אַ ריכטיקער און פון דעם שטאַנד־פונקט איז יידיש אַ שפּראַך, און דאָס מאַדערנע העברעיש — אַ זשאַרגאָן. וויייל די יידישע שפּראַך האָט געשאַפן מיט איר אייגענעם כוח וווּנדערלעכע ליטעראַרישע שאַפונגען און די מאַדערנע העברעישע שפּראַך האָט קיין מאָל אַזוינס נישט געשאַפן, אַחוץ וועט זי האָט זיך אָנגעשפּאַרט אויף יידיש ווי אַ גרונטשפּראַך.

וואָס איז שייך דער צוקונפט איז שווער צו זאָגן נבֿיאות אויף וואָסערע וועגן עס וועט גיין די ישראלדיק־סאַבֿרישע ליטעראַטור. אין זאַך איז אָבער זיכער און מע קען זאָגן נבֿיאות אָן וואַקלענישן: די סאַבֿרישע ליטעראַטור וועט קיין מאָל נישט געבוירן מעכטיקע ליטעראַרישע שאָפונגען, מוסטערווערק. מחמת דעם איז דאָס מאַדערנע העברעיש אַ זשאַרגאָן, אַ זשאַרגאָן אויף יעדן פאַל. מיט אָט דעם זשאַרגאָן זענען געווען פּאַרבונדן די גרעסטע האָפענונגען. אין אים זענען געווען אינווועסטירט די גרעסטע אָנשטרענגונגען און עס איז אים געגעבן געווארן די שטאַרקסטע פּינאַציעלע און אַרגאַניזאַציאָנעלע שטיצע.

און נאָך דעם אַלעמען איז די מאָדערנע העברעיִשע שפראַך פאַרבליבן אַ זשאַרגאָן, ווייל זי האָט נישט דערפילט דעם ערשטן און איינציקן תנאי, וואָס באַרעכטיקט אַ שפראַך־אינסטרומענט אַריינצוקומען אין זאָל ווו עס זיצן שפּראַכן און ווו עס איז נישטאָ קיין אָרט פאַר קיין דיאַלעקטן און זשאַרגאָנען. דאָס איז אַ תנאי וואָס זיין באַטייט איז: גרויסע ליטעראַרישע שאַפונגען. וועלן אַ פרוי געבוירט אַ קינד הערט זי אויף צו זיין סתם אַ פרוי און ווערט אַ מוטער. אַזוי איז אויך מיט שפראַך און זשאַרגאָן. דאָס געבוירן ווערן פון אַ גרויסן ליטעראַרישן שאַפן איז דאָס וואָס טיילט אָפּ אַ שפראַך פון אַ זשאַרגאָן.

קאַפּיטל זיבן

דער אומקער צו ייִדיש

1

מיר דאַרפן זיך אומקערן צו ייִדיש וויסנדיק פון פאַרויס אַז דער דאָזיקער אומקער וועט זיין אַ פּאַמעלעכער און בהדרגהדיקער. מיר וועלן נישט קענען משנה זיין מיט איין מאָל דאָס, וואָס איז געוואָרן פאַרדרייט און צעקרימט אין משך פון צוויי דורות. מע טאָר בשום אופן נישט זיין איבערגעאיילט. מע דאַרף זיך נישט פאַרלאָזן אויף לעקסיקאָגראַפן און שפּראַך־באַנייערס פון ייִדיש. אויב מיר וועלן זיך אויף זיי פאַרלאָזן, זענען מיר פאַרפאַלן. מיר דאַרפן האָבן בטחון אין דער שפּראַכיקער סטיכיע און אין די מאַסן און שרייבערס, וואָס רעפּרעזענטירן אָט די סטיכיע.

מע דאַרף איינפירן דעם ייִדיש־לימוד אין די עלעמענטאַרע שולן און אין די מיטלשולן; מע דאַרף ייִדיש אַרויפשטעלן אויף די באַנקנאָטן פונעם ישׂראל־געלט; מע דאַרף אָננעמען אַרגאַניזאַטאָרישע מיטלען צו פאַרוואַנדלען ישׂראל אין אַ צענטער פון דער ייִדיש־קולטור אין דער וועלט. דאָס וועט אונדז ברענגען אַ שטאַרקן נוצן און וועט משנה זיין אונדזער מצב ווי מיט אַ כישוף־שטעקעלע. מיט איין מאָל וועט ווערן געזיכערט דער צונויפבונד צווישן די סאַברעס און זייערע עלטערן, ווייל עס איז נישטאָ קיין צונויפבונד אַחוץ אין לשון. עס וועט אויך מיט איין מאָל ווערן געזיכערט דער צונויפבונד צווישן דער מדינה און די תפוצות.

דאָס איינפירן דעם ייִדיש־לימוד אין די ישׂראלדיקע שולן וועט פאַר אונדז עפענען אין די תפוצות דאָס גרויסע פעלד פון ייִדישן חינוך, ווו מיר האָבן ביז איצט כמעט גאָרנישט געטאָן. מיר זענען געוואָרן טעכנישע מיסיאָנערן פאַר פאַר־וואָרפענע אַפּראָ־אַזיאַטישע פעלקער און מיר שיקן זיי פאַכלייט אויף בויען שאָסייען און אויף ברענגען וואַסער צו זייערע פעלדער. אָבער מיר צעאַקערן נישט אַז אַנדער

פעלד — די הערצער פון דער יידישער יוגנט אין גלות. עס פעלט אונדז דער גע־העריקער אַקער און קודם־כל אַ לשון פאַר אָט דעם צעאַקערן.

אין די פאַראייניקטע שטאַטן און אין אַנדערע ישובים מוזן מיר צוקומען צו דער יידישער יוגנט, וואָס אירע ווארצלען שטעקן כמעט דורכויס אין יידיש. דאָס איז דאָך פאַר אונדז אַ שטאַרקע צוגאָב־מחנה, וואָס מיר טאָרן נישט פאַרנאַכלעסיקן. מיר באַגייען אַ פאַטאַלן טעות אויב מיר האָבן בדעה אַרויפצולייגן די שוועריע משא פון דער זאָרג פאַר דעם יידישן עתיד אויף די קינדער פון די אָריענטאַלישע יידן אין ישראל אָדער אויף די שוואַכע פלייצעס פון די מאַראָקאַנער יידן. מיר דאַרפן איינעמען וואָס מער הערצער פון דער אויסגעצייכנטער אַשכנזישער יוגנט אין די פאַראייניקטע שטאַטן און אין אַנדערע מערב־לענדער. מיט העברעיש וועלן מיר אָט די יוגנט קיין מאָל נישט געווינען. העכסטנס וועלן מיר קענען איינעמען בלויז קלייניע טיילן פון אָט דער יוגנט.

דער מצב וועט אָבער אין גאַנצן זיך בייטן אויב מיר וועלן פאַר אָט דער איינעם־אַרבעט באַנוצן דעם מעכטיקן סטימול פון דער יידיש־קולטור מיט איר רייכע און פילפאַרביקע מכשירים. איטלעך יידיש קינד קען מען אויסלערנען יידיש, אין דער צייט ווען בלויז אינעם פון צוואַנציק אָדער דרייסיק יידישע קינדער קען מען אויסלערנען עטלעכע ווערטער פונעם מאָדערנעם העברעיש. מע קען נאָך אויפהיטן יידיש ווי אַ יידישע וועלטשפראַך, וואָס זאָל אויפהיטן די אייניקייט פונעם יידישן פאָלק. מע דאַרף שאַפן אַן אָמט פאַר יידישער דערציונג וואָס זאָל צענטראַ־ליזירן און אינגעבן בלויז ביי איין תנאי: אויב מיר וועלן אַריבערגיין צו יידיש.

אין דער זעלביקער צייט דאַרף מען אַרויספירן דעם העברעישן אוניווערסיטעט פון זיין פראָווינציאַליזם און אים פאַרוואַנדלען אין אַ צענטער פון דער אַלוועלט־לעכער יידישער יוגנט, וואָס וויל זיך צוגרייטן פאַר יידישער אָנפירערשאַפט. דער פאָליטישער סך־הכל פון אוניווערסיטעט איז זייער אַ טרויעריקער, אַזוי ווי ער וואָלט גאָרנישט עקסיסטירט. ער האָט דאָך כמעט גאָרנישט משנה געווען די אַלגע־מיינע אַנטוויקלונג אויפן פאָליטישן פעלד. אונדז האָט זיך אייגנעגעבן אין משך פון עטלעכע יאָר צו פאַרוואַנדלען דעם וויצמאַן־אינסטיטוט אין אַ יידישן וועלט־צענטער אויפן פעלד פון פינקטלעכע וויסנשאַפטן. מיר זענען אָבער לחלוטין דורכ־געפאַלן אין דער מער וויכטיקער אויפגאָבע פון שאַפן אַן אַלוועלטלעכן שטודיראַרט פאַר יידישער גייסטיק־פאָליטישער אָנפירערשאַפט.

די גרופּע חסידים פון מאַרטין בובערן אין אוניווערסיטעט, נישט געקוקט אויף די גרויסע מאַטעריעלע און געזעלשאַפטלעכע מיטלען וואָס זענען געשטאַנען אין איר רשות, האָט נישט אויפגעשטעלט קיין דור ממשיכים אַפילו אין אַזאַ מאָס ווי

דאָס ווערט געטאָן איז אַ קליינער און אַרעמער ישיבה. אויך האָט נישט קיין ממשיכים די לערע פון פּראָפּ׳ יוסף קלויזנערן, וואָס האָט זיך געשטעלט פאַר אַ ציל ווי עס איז אַריבערצוואַרפן אַ בריק — אַ פּאָזיטיוויסטישע בריק וואָס איר נאָמען איז: דאָס מאָדערנע העברעיש — צווישן דער תקופה פון בית שני און אונדזער תקופה. די דאָזיקע לערע האָט זיך אָפּגעריסן פון די היסטאָריש־רעאַלע כוחות פון מזרח־אייראָפּעישן יידנטום. דעם קליינעם שטראָם פון מאָדערנעם העב־רעיש, וווּ זי אַליין האָט געשוווימען אין אים, האָט די לערע אָפּגעוועדט פון דעם מזרח־אייראָפּעישן טייך און מיט אירע אייגענע הענט האָט זי אָט דעם שטראָם געוועדט צום וויסטן מדבר פון כנענישקייט, וווּ עס ווערט פאַרלוירן יעדער טראָפּן מים חיים.

בלויז דאָס פאַרוואַנדלען דעם ירושלימער אוניווערסיטעט פון אַן אינסטיטוציע פאַר מאָדערנעם העברעיש אין אַן אינסטיטוציע פאַר יידיש ווערט אים אַרויספירן פונעם פאַרשטאָפּטן דורכגאַנג אוו ווערט אים פאַרוואַנדלען אין אַ מעכטיקן צענטער פאַר יידישע יוגנטלעכע, וואָס ווילן שטראָמען צו אים פון אַלעווינקלען פון דער ווועלט. זיי ווילן זיך טובלען אין דער מעכטיקער המשכדיקייט פון דער יידישקייט פון יידיש, זיך אַדורכמישן אייגער מיטן אַנדערן און ווילן שאַפן די יידישע פירער־שאַפט פון דער צוקונפט אין דער גאַרער ווועלט.

דער אומקער צו יידיש ווערט תיכף משנה זיין אונדזער גאַנצן מצב און ווערט אונדז ברענגען גרויסע מעלות, וואָס איינע פון זיי ווערט זיך אויסדריקן אין פאַר־וואַנדלען ישראל אין אַ וועלטצענטער פון יידישער ווירטשאַפטלעכער טעטיקייט, וואָס פאַרוואַרפט פעדעם אין אַלע ווינקלען פון דער וועלט. דער יידישער ווירט־שאַפטלעכער אינסטינקט, ווי אַלע אַנדערע יידישע אינסטינקטן, ווארצלט נישט אינעם מאָדערנעם העברעיש נאָר אין יידיש. דאָס עפענען דעם שטראָמווועג פאַר אַזאַ לשון ווערט על־פּי הכרח ברענגען אַ שטאַרקע עקאָנאָמישע אַקטיוויטעט, די אַרבעטפרוכט פון יידן וואָס רעדן יידיש אַדער אויף אַ פאַריידישטן ענגליש. אָט די יידן ווילן זיך שפּירן גוט אין ישראל און ווילן שאַפן גרויסע ווירטשאַפטלעכע אונטערנעמונגען וואָס ווילן בייטן אונדזער מצב גאָר אַן אַ שיעור. די דאָזיקע מעלה, ווי וויכטיק זי איז נישט, איז די קלענסטע פון די אַלע מעלות וואָס ווילן אַרויסווואַקסן פון אומקערן זיך צו יידיש.

דער דאָזיקער אומקער דאַרף פאָרקומען בהדרגהדיק און מע דאַרף וואָס וויניקער זיך באַנוצן מיט דער הילף פון אָפּאַראַטן. יידיש דאַרף זיך אומקערן ווי אַ טייך, וואָס מע נעמט אַוועק פון אים די קינסטלעכע שליוזן און ער הייבט ווידער אַן פאַרפלייצן די פעלדער וואָס לעכצן זיך אַנצוזאָפּן מיט זיינע וואַסערן. מע דאַרף איינפירן דעם יידיש־לימוד אין די שולן און מיט דער צייט אויסברייטערן אָט דעם לימוד אויף וויפל עס וועט ווערן שטאַרקער דער דורשט צו אים. יידיש

וועט אָלץ מער אוו מער אַרײַנדרינגען אינעם רעדן און וועט אַרויסשטויסן דאָס מאָדערנע העברעיש דורך אינזאַפֿן וועלטער אוו טערמינען, וואָס זענען געווארן געשאַפֿן אינעם מאָדערנעם העברעיש אוו זיי לאָזן זיך אינזאַפֿן אין ייִדיש. דער ייִדיש־טייך, וואָס וועט אַלץ פֿאַרפלייצן, וועט אויך פֿאַרפלייצן דאָס טייכל, וואָס זיין נאָמען איז דאָס מאָדערנע העברעיש אוו וועט עס אַדורכמישן אין זיינע וואַסערן.

די גרויסע מי, וואָס מיר האָבן אַרײַנגעטאָן אין מאָדערנעם העברעיש, וועט נישט אין גאַנצן גיין לאיבוד. ייִדיש, דאָס היסטאָרישע לשון אוו דער שטאַרקערער צד אין דער שפֿראַכן־מלחמה, וועט ירשענען די מאָדערנע העברעישע שפֿראַך, וועט איינזאַפֿן אַלע וועלטן, וואָס זענען ראוי צו ווערן אויפגעהיט אוו וועט זיי איבערגעבן צו די קומענדיקע דורות. פֿאַראַלעל מיט איר קולטור־פֿאַרשטאַרקונג וועלן זיך אויך אויסברייטערן די מלוכישע רעכט פון ייִדיש ביז אין איינעם אַ טאָג — פופציק־זעכציק יאָר נאָכן אַנהייב פון רענעסאַנס פון דער ייִדישער שפֿראַך אין ישראל — וועט אין דער מדינה פֿאַרקומען אַ פֿאַלקס־רעפֿערענדום, וואָס וועט באַשטימען אַז ייִדיש איז די איינציקע אָפֿיציעלע שפֿראַך אין דער מדינה.

2

די ראשי המדברים פונעם ייִדישיזם זענען ניכשל געווארן אין אַ טעות, וואָס איז פון דער זעלביקער קאַטעגאָריע ווי עס האָבן זיך טוטע געווען די חסידים פונעם מאָדערנעם העברעיש. סיי די טיי יענע האָבן זיך געמאַכט נישט וויסנדיק וועגן די יסודותדיקע היסטאָרישע אמתן פונעם ייִדישן פֿאַלק. אין דער צייט ווען די ייִדישיסטן האָבן זיך אויסבאַהאַלטן פון די היסטאָרישע אמתן, וואָס זייער שוועכפונקט שטעקט אין ווייטן עבר, האָבן די חסידים פון מאָדערנעם העברעיש זיך אויסבאַהאַלטן פון די אמתן, וואָס שטעקן אינעם נאָענטן עבר און אין הוה. די ייִדישיסטן האָבן זיך אָפּגעזאָגט צו אָנערקענען אַז דאָס אַלטע העברעיש איז דער באַזיס פונעם ווילן פון פונעם וועלטבאַנעם פון ייִדיש, וואָס האָט זיך פֿאַרוועבט אַרום דעם אַלטן העברעיש, פֿונקט אַזוי ווי די פֿירושים רינגלען אַרום מיט אַ סך צונויפֿגעדריקטע שורות אוו מיט קלייַנע אותיות דעם תורה־טעקסט, וואָס לויכט מיט גרויסע אותיות אוו מיט ווייניק שורות אין צענטער פון בלאַט.

די ייִדישיסטן זענען אָפּילו געווארן פֿאַרכאַפּט פון דער מאָדנער מיינונג, אַז עס עקסיסטירט אַ ייִדישקייט וואָס איז אין גאַנצן וועלטלעך אוו וואָס איז מסוגל אויפצושטעלן אַ קינדערשול וואָס איז אין גאַנצן וועלטלעך. זיי האָבן דערמיט זיך אָפּגעזאָגט צו אָנערקענען אַז אָפּילו די ייִדישע שפֿראַך, וואָס זיי גרייסן זיך מיט איר, איז אין גאַנצן די שאָפונג פון רעליגיעזע ייִדן — ווייל קיין אַנדערע ייִדן זענען

בכלל נישט געווען ביזן לעצטן דור — און וואָס האָבן זי געשאַפן צוליב טעמים און נויטן וואָס שטעקן אין יידישן דת. פון דעם איז געדרונגען אַז יידיש איז אַ יידישע רעליגיעזע שאַפונג און אין דעם ליגט דער כוח פון איר שטאַרקייט און דער מקור פון איר המשכדיקייט.

און איבער אַלעם: די יידישיסטן זענען ניכשל געווארן אויף אַ טראַגישן אופן, ווייל זיי האָבן אָפּגעלייקנט די גרונט־הנחה פון הערצלען, וואָס זאָגט אַז די פרעמדע פעלקער זענען נישט גרייט צו פאַרטראָגן אין זיך גרויסע און מעכטיקע יידישע קיבוצים. אונדזער כוח אין מזרח־איראָפּע איז דאָס וואָס האָט גורם געווען אונדזער אומגליק. אויב מיר וואָלטן געווען אַ קליינער שבט ווי די קאַראַימער, וואָלט אונדז נישט געטראָפן דער ביטערער סוף אין מזרח־איראָפּע. עס איז געווען שווער פאַר די יידישיסטן נישט צו מאַכן אָט דעם לעצטן שווערן טעות, דעם מוראדיקסטן פון אַלע טעותן וואָס מיר האָבן אַלע געמאַכט. די יידישיסטן זענען דאָך געווען נישט מער ווי טראָפּנס אינעם מעכטיקן טייך פון די מזרח־איראָפּעישן יידן.

וויל אָט די מעכטיקע סטיכיע האָט זיי אַרומגענומען פון אַלע זייטן, האָבן זיי דאָך געמוזט ווערן פאַרשיכורט פון דעם שטאָלץ איבער דעם כוח פון יידיש. זיי האָבן געקענט נאָר גלייבן אַז אָט דער טייך וועט ווייטער שטראָמען ווי ער האָט געשטראָמט אין משך פון טויזנט יאָר. אָבער נישט געקוקט אויף דעם וואָס איז אָקערשט געזאָגט געווארן און נישט געקוקט אויף דעם מוראדיקן טעות דאַרף מען פאַרצייכענען, אַז די יידישיסטן האָבן געטראָגן זייער פאָן מיט ווערדע אוז שטאָלץ. מחמת זיי האָבן באַטראַכט מזרח־איראָפּע פאַר זייער היימלאַנד, האָבן זיי שטאַרק געקעמפט פאַר רעכט אין אָט די לענדער. זייער קאַמף איז געווען מער דראַמאַטיש און האָט איבערגעלאָזן טיפערע שפורן ווי דער קאַמף פון די ציוניסטן. צווישן די יידישיסטן זענען געווען בונדיסטן, קאָמוניסטן, מענטשן פון אַנדערע פּאַרטייען און אויך אומפּאַרטייישע. אין די לעצטע פערציק יאָר האָט זיך אויף יידיש געשאפן אַ ליטעראַטור, וואָס לגבי איר קומט אויס ווי אַ קאַרליק דאָס וואָס איז געווארן געשאפן אויפן מאַדערנעם העברעיש.

דער פאַקט, וואָס סטאַלין האָט געפונען פאַר נייטיק אומצוברענגען די אַלע טרעגערס פון דער יידיש־קולטור אין רוסלאַנד און דער פאַקט, וואָס כרושטשאָוו זאָגט ווייטער אָמן נאָך זיין רבין, זאָגן עדות אַז נאָך אַלעמען איז די יידיש־קולטור געבליבן געטריי זיך אַליין און דערפאַר האָט מען זי אומגעברענגט. שרייבערס־קעמפערס, וואָס זענען געטריי צו זיך אַליין, זענען די וואָס ווערן געהאַלטן אין תפיסות און ווערן אומגעברענגט. אָט די לערע האָט אויך אַדורכגעמאַכט דער ציוניזם, ווען עס איז אַרעסטירט געווארן זאב זשאַבאָטינסקי אין אַנהייב פונעם ענגלישן רעזשים און ווען עס איז געווארן דערהרגעט דער פּאָעט אַברהם שטערן אין אַנהייב פון דער לעצטער פאַזע פון אָט דעם רעזשים.

ס׳רוב ייִדיש־שרייבערס אין ישראל זענען געקומען צו אירע ברעגן נאָכן חורבן אייראָפּע. זיי זענען געקומען ווי מענטשן אומגליקלעכע צווישן די אומגליקלעכע. זיי האָבן אַלץ פֿאַרלוירן: די ייִדישע מזרח־אייראָפּע, וואָס איז געווען זייער געבוירן־לאַנד, זייערע קרובים און אַפֿילו זייער ייִדישע שפּראַך, וואָס איז ווי אונטערגע־גאַנגען אינעם טאָג פון גרויסן אומקום. עס האָט אויסגעזען אַז אַפֿילו פונעם ייִדיש זענען געווארן געראַטעוועט נישט מער ווי קליינע רייכערנדיקע האַלאָוועשקעס און זיי ווילן ווערן פֿאַרלאָשן ווען עס וועט ווערן איבערגעריסן דער לעבנס־פּאָדעם פון דעם פֿליטים־דור, וואָס האָט מיטגעבראַכט אין זיין מויל און אויף זיין פּנים אָט די שפּראַך־האַלאָוועשקעס.

דער פּאַקט, וואָס זיי האָבן אין ישראל דערגרייכט זייער רעטונגברעג, איז פֿאַר זיי געווען ווי אַ סימן, אַז די געטער, וואָס צו זיי בוקט מען זיך אין אָט דעם לאַנד, זענען די אמתע געטער; געטער וואָס באַשיצן זייערע קנעכט און ראַטעווען זיי פון טויט און אומקום. און אייגער פון אָט די געטער איז דער גאָט פונעם מאָדערנעם העברעיש. פון דעם איז געדרונגען אַז אַלע, וואָס קומען צו אָט דעם נייעם ברעג — בפרט די וואָס קומען ווי ניצול געווארענע — זענען מחוייב צו רייכערן קטורת צו אָט די נייע געטער. אויב דער געראַטעוועטער איז אַ ייִדיש־שרייבער דאַרף ער אַ בריק טאָן אין גאָט פון ייִדיש אוז ברענגען אַ קרבן־מנחה צום נייעם גאָט, דעם נצחונדיקן גאָט פון מאָדערנעם העברעיש.

ווען די ייִדיש־שרייבערס אין ישראל געפינען זיך אין אַזאַ גייסטיקן מצב (די מומים פון אַ טוץ קאָטאַסטראָפֿעס האָבן זיך איינגעשניטן אין זייערע לייבער און איטלעכע פון זיי איז גענוג צו צעברעכן אַ מענטשן), קומט צו זיי דער נצחונדיקער גאָט פונעם מאָדערנעם העברעיש. אין אָט דער געדוכטער באַגעגעניש האָט ער זיי דערלאַנגט אונטערצושרייבן אַ פּראָטאָקאָל, וווּ עס ווערן רעגולירט די באַציִונגען צווישן אים און זיי. אינעם פּראָטאָקאָל ווערט געזאָגט, אַז דאָס מאָדערנע העברעיש וועט אייביק לעבן און דער פּסק־דין פון ייִדיש איז געווען אומצוקומען אין רויך פון די קרעמאַטאָריעס. דעם ייִדיש־שרייבער, וואָס חתמעט דעם דאָזיקן סימבאָלישן פּראָטאָקאָל ,ווערט געגעבן דאָס רעכט זיך איינצוגלידערן אין געזעלשאַפֿטלעכן און עקאָנאָמישן לעבן פון ישראל און הנאה צו האָבן פון אַלץ וואָס איז דערמיט פֿאַרבונדן. פֿאַר איטלעכן ייִדיש־שרייבער אין ישראל האָט זיך באַווּזן אָט דער נצחונדיקער גאָט פונעם מאָדערנעם העברעיש, האָט פֿאַר אים אויסגעשפּרייט זיין פּראָטאָקאָל, געוואָרפן אַ לאַנגן בליק אויפן ייִדיש־שרייבער און איז געבליבן שטיין אין שווייגענישן וואַרטנדיק אויף זיין ענטפֿער. ס׳רוב ייִדיש־שרייבערס האָבן אונטערגעשריבן דעם פּראָטאָקאָל און האָבן דערמיט געוואָרפן לאָפֿעטעס ערד אויף דער ייִדישער

שפּראַך, וואָס מע האָט זי אַוועקגעלייגט אין קבר אַ לעבעדיקע. דאָס דאָזיקע באַווייזן זיך פונעם גאַט פון מאָדערנעם העברעיש איז געווען אַן אָפּט פון אונטערדריקונג.

עס וואָלט געווען אַ טעות אָנצונעמען, אַז דער ייִדיש־שרייבער האָט עס געטאָן בלויז מחמת דעם וואָס מע האָט אים געגייט עס צו טאָן. אין אַ געוויסער מאָס האָט ער עס געטאָן פון זיין אייגענעם ווילן. ער האָט געוואָלט רייכערן קטורת פֿאַרן שפּראַכגאָט, וואָס פֿאַרט אויפן וואָגן פון דער נצחונדיקער מדינת ישראל, וואָס אירע טאַנקען גאַלאָפּירן מיט כוח, פֿאַרטרייבן די ישראלדיקע אַראַבער און אַלע אַראַבישע אַרמייען. דער ייִדיש־שרייבער האָט געוואָלט זיך אָנשליסן אין דעם נצחונדיקן וואָגן. ער איז געווען מבולבל און האָט נישט גוט געוווסט וואָס ער טוט, ווי שטאַרק איז דער פּקדון וואָס איז איבערגעגעבן אין זיינע הענט. ער האָט געוואָלט זיך אָנהאַלטן אין דעם זיכערן פעלדז וואָס צו אים האָבן אים פֿאַרטראָגן די מוראדיקע כוואַליעס פון חורבן און אומקום. נאָר מער: אין אַ סך פֿאַלן האָט דער ייִדיש־שרייבער געוואָלט אויסקויפן זיינע חטאים וואָס ער האָט געזינדיקט קעגן ציוניזם און העברעיש.

איצט, מער ווי צען יאָר נאָכן חורבן, זעט שוין דער ייִדיש־שרייבער די ישראל־דיקע ווירקלעכקייט מיט אַנדער אויגן. ער זעט שוין אָפּילו די מוראדיקע שוואָכקייט פון מאָדערנעם העברעיש און אַלץ וואָס שטראָמט אַרויס פון דעם. אָבער זיין חתימה אויפן סימבאָלישן פּראָטאָקאָל דערוועגט ער נישט אויסצומעקן. פֿאַרקערט: ס׳רוב ייִדיש־שרייבערס, וואָס קומען נאָך איצט אין ישראל, איילן זיך צוצוגעבן זייערע נעמען צו די חתימות אויפן פּראָטאָקאָל. אויף וויפל די ייִדיש־שרייבערס קעמפן יאָ וועלן זייער קאָמף געפירט נישט וועגן בטול מאָכן אין גאַנצן דעם פּראָטאָקאָל, אָדער לכל הפּחות אַ טייל פון אים. זיי קעמפן פאַר דעם, אַז ביי דער זייט פון די שורות זאָל פֿאַרשריבן ווערן אַ הערה: כל־זמן עס וועט עקסיסטירן די ייִדישע שפּראַך — וואָס אין ישראל איז פּאַר איר געוואָרן באַשטימט אַ סטאַטוס פון אַ פּגר וואָס צוליב עפּעס אַ סיבה איילט ער זיך נישט צו שטאַרבן — זאָל זיי, די ייִדיש־שרייבערס אין ישראל, זיין דערלויבט צו שאַפן אין איר, זיך מפרנס צו זיין פון זייערע שאַפונגען און אַז דאָס זאָל זיי נישט ווערן פֿאַרעכנט פאַר קיין זינד.

ווייל דער גאַט פון מאָדערנעם העברעיש איז זייער אַ קליגערישער און כיטערער גאָט, פֿאַרלאַנגט ער נישט פון די ייִדיש־שרייבערס אַז זיי זאָלן זיך אים אונטער־וואַרפן און שרייבן אויף זיין לשון. ער פֿאַרלאַנגט אַפּילו נישט פון זיי, אַז זיי זאָלן שרייען הוראַ צום מאָדערנעם העברעיש. אַגב וויסן דער גאָט אַז דאָס דאָזיקע הוראַ־געשריי האָט נישט קיין צו גרויסן ווערט. ער פֿאַרלאַנגט פון זיי בלויז אַ דערקלערונג — און אַ דערקלערונג וואָס ווערט געזאָגט אין שווייגעניש איז פון אַ סך אַ גרעסערער וואָג — אַז די ייִדישע שפּראַך גייט אונטער און שטאַרבט. אַפּילו נישט דאָס. דער גאַט פון מאָדערנעם העברעיש האָט פֿאַרקלענערט זיין תביעה אין

איין פונקט און ער מאָנט פון יידיש־שרייבער בלויז איין דערקלערונג: אַז אין ישראל איז יידיש געשטאָרבן. דער גאָט פון מאָדערנעם העברעיש ווייס דאָך גוט אַז דער טויט פון דער יידישער שפּראַך אין ישראל איז אַ טויט בכלל, ווייל זי קען דאָך נישט שטאַרבן אין ישראל און מימשיך זיין איר לעבן אין אַן אַנדער אָרט.

אונטער דער השפּעה פון זייערע חתימות און אַלץ וואָס עס דרינגט פון דעם אָרויס, זענען די יידיש־שרייבערס אין ישראל (צווישן זיי געפינען זיך לויכטנדיקע טאַלאַנטן) געוואָרן אַן עדה שווייגערס וואָס גייען אויף זייטיקע וועגן. זיי האָבן מיטן אייגענעם ווילן זיך אַליין אַרײַנגעפירט אין אַ מין קאַראַנטין און זיי טוען גאָרנישט כדי צו ברענגען די יידיש־אוצרות פאָר ברייטערע קרייזן יידן, וואָס זיי זענען נישט באַקאַנט מיט אָט די אוצרות. די צייטונגען פון די יידיש־שרייבערס זענען געוועגדט בלויז צום דור וואָס פאָרגייט, צו די מיטליאָריקע מענטשן און צו די אַלטע. אויב די דאָזיקע שרייבערס שטעלן שוין יאָ אַרויס אַן עפּנטלעכע תביעה איז זי תמיד קליין שבקליין, צניעותדיק שבצניעותדיק, ווי אַ שטייגער אַז אויך זיי זאָל מען פאָרבעטן צו באַשטימטע ליטעראַרישע און געזעלשאַפטלעכע מסיבות; אַז אויך זיי זאָל מען מאָכן באַשטימטע הנחות; אַז מע זאָל אַרויסגעבן אַ פּאָסטמאָרקע אויפן נאָמען פון אַ באַרימטן יידישן שרייבער אאַז״וו.

עס איז שווער צו באַשולדיקן די יידיש־שרייבערס פאָר וואָס זיי זענען דער־גאַנגען צו אָט דעם מצב. פון דעסט ווענען פאַרדריסט עס וואָס ביי זיי איז נישט אויפגעקומען אַ גרופּע מענטשן, וואָס האָבן אָפּגעשטויסן פון זיך דעם טאָפּ לינדזן און האָבן געפאָדערט די בכורה. די עיקר־שולד ווענען נעבעכדיקן מצב פון יידיש אין ישראל ליגט פאָר קיין פאַל נישט אין די יידיש־שרייבערס נאָר דווקא אין אָט די עסקנים פון די קרייזן פון די לינקע פּועלי־ציון, וואָס האָבן אַמאָל געקעמפט פאָר די רעכט פון יידיש אין ישראל. זיי האָבן געקומט אַ חוב צו אָט דער שפּראַך נישט בלויז דאָן ווען דאָס מזרח־אייראָפּעישע יידנטום האָט געבליט, נאָר אויך נאָך די קרעמאַטאָריעס וואָס האָבן איינגעשלונגען דעם רוב פון אָט די יידן.

די דאָזיקע עסקנים האָבן געדאַרפט אויפשטעלן אַ קערפּערשאַפט וואָס קעמפט אין גאַנצן פאָר די רעכט פון יידיש אין ישראל. זיי און זייערע חברים האָבן דאָך געהאַט אַן אחיזה אין ישראלדיקן באָדן — אַ זאָך וואָס ס׳רוב יידיש־שרייבערס און אַנדערע יידישיסטן האָבן נישט געהאַט. אָבער די דאָזיקע עסקנים און זייערע חברים האָבן שווער אַנטוישט. זיי זענען געוואָרן אָפּגעפרעמדט פון זייער אַמאָליקן יידישיסטישן גלויבן און האָבן זיך איינגעשפּאַנט אין וואָגן פונעם נצחונדיקן מא־דערנעם העברעיש. זיי האָבן בעסער געוואָלט מיטפאָרן אויפן וואָגן, איידער זיך האַלטן ביי דער ערלעכער תפילה אין כבוד פון דער שפּראַך, וואָס זיי האָבן צו איר געשווויירן געטרייישאַפט — אַ תפילה וואָס זיי האָבן געדאַרפט ממשיך זיין

אויך אין דער צייט ווען דאָס שאַלן פון בטחון איז געוואָרן פאַרוואַנדלט אין אַ האַרצרייסנדיקער קינה.

אָט די חרפהדיקע אָפּפרעמדונג איז אַ שניידיקער באַווייז וועגן דעם אַז אויב עמעצער קען האָבן אַ שטיקל אחיזה און האָפענונג אינעם גרויסן און טומלדיקן יריד פון געזעלשאַפטלעכן לעבן — אַ יריד וואָס אַלע דרייען זיך אַרום אויף אים — קען עס זיין בלויז פאַר דעם אַנטשלאָסענעם קנאי, וואָס פאַרבינדט זיך נישט פון פאָרויס מיט קיין שום קאָניוקטורן און איז תמיד געטריי צום געזאַנג פון זיין האַרץ. דער דאָזיקער קנאי וועט אָדער זוכה זיין צו זען ווי זיינע חלומות ווערן פאַרווירקלעכט, אָדער ער וועט זיצן ווי אַן אָבל ביים קבר פון זיינע האָפענונגען און וועט אַריינשטעקן אין דער קברים־ערד בלימעלעך, וואָס וועלן ברענגען וווּנדערלעכע פירות פאַר די קומענדיקע דורות.

4

די מוראדיקע אומגליקן וואָס האָבן געטראָפן די יידן פון מזרח־איראָפע, פון איין זייט, און דער אויפקום פון ישראל, פון דער אַנדערער זייט, האָבן גורם געווען אין יידישיסטישע קרייזן אַ רעוויזיע, וואָס פאָדערט מע זאָל יידיש אין ישראל געבן אַ גלייך־באַרעכטיקטן סטאָטוס ווי עס האָט העברעיש. דאָס מיינט אַז אין ישראל זאָלן אין איינער און דער זעלביקער צייט זיין צוויי אָפּיציעל־אַנערקענטע יידישע שפּראַכן: דאָס מאָדערנע העברעיש און יידיש. דער דאָזיקער רעיון איז אַ רעזולטאַט פון אַ שרעקעוודיקן און איבערגעאיילטן אָפּאָרטוניזם, וואָס האָט נישט קיין אָנשפּאַר אין דער היסטאָרישער וויירקלעכקייט. מחמת דעם האָט ער אויך נישט קיין אָנשפּאַר אין טאָג־טעגלעכן לעבן. עס איז אַ לייכטזיניקייט צו מיינען אַז עס קענען מיגלעך זיין צוויי יידישע וועלטלעכע שפּראַכן, וואָס גייען אום צוזאַמען אין אַ יידישן מאָסן־ישוב. אין אַזאַ ציבור איז דאָ אַן אָרט פאַר אין אָפּיציעל־אַנערקענטער שפּראַך.

אויב עס געפינען זיך יאָ אינצייטיק צוויי שפּראַכן איז עס בלויז אין אַן איבערגאַנג־תקופה, ווען די שוואַכערע שפּראַך וועלט אַרויסגעשטויסן און זי גיט איבער איר אָרט דעם לשון וואָס איז שטאַרקער פאַר איר. פון דעם איז געדרונגען אַז אין ישראל איז נישטאָ קיין אָרט פאַר די צוויי שפּראַכן, דאָס מאָדערנע העברעיש און יידיש, אויב אָפּילו עס זאָלן אויף דעם מסכים זיין די חסידים פונעם מאָדערנעם העברעיש. די צוקונפטיקע שפּראַך פון דער מדינה דאַרף זיין יידיש און בלויז יידיש. דער פּרינציפ פון גלייך־באַרעכטיקונג, וואָס די יידישיסטן הייבן אים אָרויס ווי אַ זאַך וואָס איז אַזוי פאָפולער אין אונדזער צייט, דאַרף מען אָפּוואַרפן מיטן גאַנצן כוח.

וואָס פאַר אַ גלייכקייט עקסיסטירט דען צווישן יידיש און מאָדערנעם העב־

רעיש? וואָס פאַר אַ גלייכקייט איז דען מיגלעך צווישן אַ מעכטיקער און שטאַרקער שפּראַך, אַ נאַטירלעכער שפּראַך, אַ געטלעכער שאַפונג, וואָס שטראָמט ווי אַ ריזיקער טייך און וואָס געפינט זיך און איז טעטיק אין יעדן אָרט אויף דער וועלט און ביי אַלע תנאים? וואָס פאַר אַ גלייכקייט איז דען פאַראַן צווישן אָט דעם לשון און דער מאַדערנער העברעישער שפּראַך, וואָס איז אַ שאַפונג פון לעקסיקאָגראַפן און עקשנים, וואָס איז אַן אויסגעצערטלט געוויקס פון אַן אַראַנזשעריע און קען זיך נישט האַלטן אַפילו קיין איין רגע ווי אַ מאַסנשפּראַך, אויב זי איז נישט איינגעוויקלט אין כלערליי ווינדעלעך פון אונטערשטיצונגען, סובסידיעס און אינסטיטוציעס? וואָס פאַר אַ גלייכקייט עקסיסטירט דען צווישן דער ייִדישער שפּראַך וואָס אין איר איז פאַראַן אַן אַריגינעלער, מקורדיקער גייסט, און דער מאַדערנער העברעישער שפּראַך, וואָס זי האָט נישט קיין אייגענעם גייסט און תמיד גייט זי בעטלען און אַנטלייַען פאַר זיך אַ ביסל גייסט פון יעדן איינעם וואָס איז גרייט צו אַנטלייַען און צו געבן אויף באַרג?

דער דאָזיקער ייִדישיסטישער לאָזונג פון שפּראַכיקער גלייכקייט צווישן ייִדיש און דעם מאַדערנעם העברעיש איז אַ באַלייִדיקונג פאַר ייִדיש און ברענגט שאָדן פאַר ייִדיש. דאָס עצם אויפקומען פון אָט דעם לאָזונג באַווייזט ווי די ייִדישיסטן חזרן איבער זייער אַלטן טעות, וואָס שטעקט אין אויסבאַהאַלטן זיך פון היסטאָרישן אמת און פון היסטאָרישן אימפּעראַטיוו, וויל עס איז נישט מיגלעך אַז אין אַזאַ ענין, ווי לשון, זאָל מכריע זיין אַהין אָדער אַהער איין מענטש אָדער אַ גרופּע מענטשן. בלויז די געשיכטע באַשטימט מיט וואָסער לשון עס זאָל לעבן איטלעכע אומה.

נאָך דעם ווי די געשיכטע האָט באַשטימט אַז די טאָג־טעגלעכע שפּראַך אונדזערע איז ייִדיש, עקסיסטירט אָט די באַשטימונג און זי איז תמיד גילטיק. זי האַלט אַדורך אַלע שוועריקייטן תנאים און אַפילו דעם חורבן מזרח־אייראָפּע און דעם בנין, וואָס איז געווארן געבויט אויף די יסודות וואָס עס האָט אַוועקגעלייגט אליעזר בן יהודה. אויב עס איז יאָ פאַראַן אַ האָפענונג און אַן עתיד פאַר אַ פאָלק, בפרט פאַר אַן אומה וואָס איז געפרוווט געווארן מיט חורבנות ווי מיר זענען עס געפרוווט געווארן אין די לעצטע יאָרן, איז עס בלויז אויב דאָס פאָלק וועט זיך האַלטן ביי דער שפּראַך, וואָס די געשיכטע האָט פאַר אים באַשטימט און נישט ביי קיין אַנדער לשון.

די ייִדישע שפּראַך האָט זיך אויסגעכאַווען אינעם שויס, וואָס די ייִדישיסטן רופן אָן מיטן נאָמען „מאַסן־לעבן" אין מזרח־אייראָפּע. דאָס מיינט אינעם שויס פון אַ גרויסער ייִדישקייט וואָס לעבט אַ ייִדיש לעבן, וואָס טראָגט אויף זיך דעם חותם פון גייסטיקער זעלבשטענדיקייט און פון שטאַרקער פערמענטאַציע. אַזאַ

יידיש מאַסן־לעבן קען היינט נישט געמאַלט זיין אַפילו אינעם יידישן ניו־יאָרק, ווו עס ווירקן פרעמדע השפּעות, נאָר דווקא אין מדינת ישראל וואָס לעבט אַ זעלבשטענדיק יידיש לעבן.

אַ יידישיסט וואָס איז אויסגעהאַלטן און געטריי צו זיך אַליין און וואָס פאַר אים איז יידיש דער עיקר און נישט קיין צוגאָב־געווירץ צו סאָציאַליזם אָדער צו אַן אַנדער גלויבן, וועט מוזן קומען צו דער מסקנא, אַז ער האָט נישט קיין אַנדער וועג צו פאַרווירקלעכן זיין שטרעבן ווי נאָר דורך דעם וואָס ער וועט זיין אַ פאַר־ברענטער ציוני און ישראלי. אויף דעם הינטערגרונט עפנט זיך אַ נייער אויסקוק פאַרן נעאָ־יידישיזם, וואָס צילט צו פאַרשטאַרקן די מדינה מיט דער הילף פון דער גרויסער וועלטשפּראַך יידיש. אין דער זעלביקער צייט צילט ער צו פאַרשטאַרקן די יידישע שפּראַך דורך דעם, וואָס זי וועט ווערן די שפּראַך פון מדינת ישראל.

פאַרן נעאָ־יידישיזם שטייט די אויפגאַבע קולטורעל איינצונעמען די ישראל־דיקע לאַנדשאַפט, ווי יידיש האָט עס תמיד געטאָן. יידיש דאַרף איינגענעמען אָט די לאַנדשאַפט און זי פאַריידישן מיט דער הילף פון ליטעראַרישע, מוזיקאַלישע און אַנדערע קולטור־שאַפונגען. עס האָט אַ גרויסן באַטייט דאָס וואָס יידיש־שפּערס, וואָס האָבן געשאַפן אָון געזונגען אויף דער ערד פון מזרח־אייראָפּע, זינגען און שאַפן איצט, נאָך פאַרשיידענע גילגולים און עינוים, אויף דער ערד פון ישראל. אין אָט דעם שאַפן זייערן איז דאָ אַ געבונדענער המשך מיטן מזרח־אייראָפּעישן יידישן שאַפן, וואָס ציט זיך שוין טויזנט יאָר און וואָס וואַנדערט פון אַכסניה צו אַכסניה.

די עיקר־שטרעבונג פונעם שאַפן אויף יידיש אויף דער ערד פון ישראל דאַרף זיין צו איבערצייגן דעם דור פון די סאַברעס, אַז יידיש איז אַ גרעסערע שפּראַך ווי דאָס מאַדערנע העברעיש; אַז דווקא יידיש, און נישט דעם מאַדערנעם העברעיש, איז באַשערט אַרויסצובערענגען דאָס ליטעראַרישע שאַפן, וואָס געשטאַלטיקט די דראַמע פון ישראל און די דראַמע פונעם סאַברע און צו ברענגען אָט די ביידע דראַמעס צום וועלט־יידנטום און צו דער וועלט־ליטעראַטור. דער נצחון אין אָט דער קולטור־מלחמה וועט מיט דער צייט מוזן ברענגען אויך די געזעלשאַפטלעכע נצחונות, וואָס וועלן מיגלעך מאַכן פאַר יידיש צו ירשענען די אויסשליסלעכע שפּראַכיקע שליטה אין מדינת ישראל.

עס דאַרפן עולה זיין קיין ישראל יידיש־קעמפערס, וואָס זאָלן זיך שטעלן פאַר אַ ציל צו שאַפן אין ישראל שולן אויף יידיש, קינדער־גערטנער, כאָרן פון יידישע לידער אאַז"ו. אַזאַ ערלעכע קולטור־אַרבעט, וואָס ווערט געטאָן אין אַ גייסט פון קדושה און לשם שמים, וועט ברענגען וווּנדערלעכע רעזולטאַטן. דער יידישיזם דאַרף נישט בלויז בייטן זיין באַציונג צו מדינת ישראל, נאָר ער דאַרף אויך בייטן

זיין באַצוּנג צו דער יִידישער אמונה. דער קאַמף קעגן „קלעריקאַליזם", וואָס ווערט תמיד צוגעטשעפעט צום יִידישיזם, איז אַ לעכערלעכער, ווייל יִידיש איז דאָך אַ טייל פון דער יִידישער רעליגיעזער שאַפונג אין מזרח־אייראָפּע.

דער מזרח־אייראָפּעישער רעליגיעזער יִיד איז דער סאַמע געטרייסטער אָנשפּאַר פון יִידיש און ער איז דער, וואָס רעדט מיט זיינע קינדער יִידיש — אַ מצווה וואָס עס זענען נישט תמיד מקיים פּאַטענטירטע יִידישיסטן און אָפילו יִידיש־שרייבערס. קיין מאָל האָט נישט עקסיסטירט קיין עיקרדיקער קאָנטראַסט צווישן דעם יִידישיזם און דער יִידישער אמונה. אויף וויפל עס איז יאָ געווען צווישן זיי אַ קאָנטראַסט, איז עס בלויז געווען אַ טאַקטישער קעגנאַנאַנד, וואָס איז געקומען צוליב דער קאָנקורענץ וועגן דער השפּעה אויף דער יִידישער גאַס אין מזרח־אייראָפּע. היינט איז נישטאָ קיין אָרט אָפילו פּאַר אָט דעם טאַקטישן קעגנאַנאַנד. פּאַרקערט: היינט איז בייטיק אַ טאַקטישער בונד צווישן יִידישיזם און דער יִידישער אמונה צוליב דער שותפותדיקער מלחמה קעגן כנעניזם, וואָס איז דער גרעשווירענער שונא פון דער גאַנצער מזרח־אייראָפּעישער טראַדיציע.

פונקט אָזוי ווי דער יִידישיזם דאַרף בייטן זיין באַצוּנג צו דער יִידישער אמונה דאַרפן אויך די, וואָס שטייען בראש פון דער רעליגיעזער יִידישקייט, בייטן זייער באַצוּנג צו יִידיש. די רעליגיעזע יִידישקייט דאַרף אָנערקענען אַז יִידיש איז אַ יִידישע רעליגיעזע שאַפונג, וואָס איר קדושה — ווי איטלעכע יִידישע קדושה — שפּאַרט זיך אָן אויף דעם שטיין פון סיני. די רעליגיעזע יִידישקייט דאַרף אויפהערן איבערצולאָזן די יִידישע שפּראַך מחוץ איר טלית, נאָר זי איינוויקלען אין טלית ווי אָן אייגענע שאַפונג. אין דער זעלביקער צייט דאַרף די רעליגיעזע יִידישקייט זיך קלאָר מאַכן צי זי איז נישט באַגאַנגען קיין שוערן טעות מיט איר פּאָזיטיווער באַצוּנג צו דער מאַדערנער העברעישער שפּראַך, וואָס אירע שעפערס זענען אָפּיקורסים און ראַציאָנאַליסטן.

קאַפּיטל אַכט

די יִידישע באַגערן און די שפּראַכן־פּראָגע

1

נאָך אין זיין פּריִער יוגנט האָט דאָס יִידישע פֿאָלק געשפּירט די שטאַרקע כוחות, וואָס פֿולסירן אין אים און טיילן אים אויס פֿון די ארומיקע פעלקער. דאָס דאָזיקע געפֿיל האָט דערוועקט ביי די ערשטע יִידן די פּראָגע וועגן דער ספּעציפֿישער שליחות פֿונעם יִידישן פֿאָלק. פעלקער, וואָס שפּירן אין זיך שטאַרקע כוחות, שטרעבן בדרך־כלל זיך אויסצושפּרייטן און איינצונעמען טעריטאָריעס. דאָס דאָזיקע געפֿיל האָט אַוודאי נישט אויסגעמיטן אויך דאָס יִידישע פֿאָלק. אין משך פֿון דער צייט האָט אָבער דאָס יִידישע פֿאָלק מוותר געווען אויף דעם חלום פֿון פּאַר־כאַפּערישער און טעריטאָריאַליסטישער גדלות און האָט באַשטימט זיין ספּעציפּישקייט וויִ אַ געטלעך עם סגולה, וואָס גאָט האָט עס אויסגעקליבן צו זיין אַ גרופּע כוהנים וואָס לויבן און רימען זיין נאָמען.

אויב יִידן וואָלטן געוואָלט האָבן אַן אימפּעריע און זיי וואָלטן אויף דעם אָפּגעגעבן זייערע כוחות, וואָלטן זיי עס דערגרייכט. אָבער דער יִידישער געניוס, וואָס זעט אין גאָט דעם עיקר און וואָס גלייבט אַז אַלע מעשים שטראָמען אַרויס און אַנטוויקלען זיך פון גאָט, האָט באַשלאָסן אַז דאָס דערנענטערן זיך צו גאָט איז מער אידער אַ וועלט־אימפּעריע; אַז דער חסד פון בורא איז מער אידער ממשלה איבער פּרעמדע לענדער. דער דאָזיקער באַשלוס, וואָס מיר האָבן אָנגענומען אין אונדזער פּריִער יוגנט וויִ אַ פֿאָלק, האָט באַשטימט אונדזער גורל ביז היינט און וועט אים באַשטימען אויף אייביק. מיר האָבן זיך אָפּגעזאָגט צו זיין די באַצווינגערס פון דער וועלט און מיר האָבן בעסער אָנגענומען דעם גורל פון אַ פֿאָלק, וואָס שטורעמט תמיד אויף אין ציל — דאָס שטרעבן צו דערגרייכן דעם חסד און די ליבשאַפֿט פון זיין גאָט.

שפּעטער, אין אַנהייב פון קריסטנטום, זענען צו אונדז געקומען גרויסע און שטאַרקע פּעלקער און האָבן אונדז פאַרגעלייגט צו זיין וועלט־אויסבעסערערס, וואָס שטייען בראש פון פּעלקער און לענדער כדי זיי צו פירן צו אַ דערהויבענעם און מאָראַלישן לעבן. מיר האָבן אָבער זיך נישט געלאָזן איבערערעדן. פונקט אַזוי ווי מיר האָבן זיך אָפּגעזאָגט צו זיין די, וואָס נעמען אין די וועלט מיטן שאַרף פון דער שווערד, אַזוי האָבן מיר זיך אויך אָפּגעזאָגט צו זיין די וועלט־אויסבעסערערס מיטן כוח פון דער קריסטלעכער רעליגיע פון ליבע. ווייל אונדז האָט נישט אינטערעסירט די גאַנצע וועלט. אונדז האָט בלויז אינטערעסירט דער וועלט־באַשאַפער, דער גאָט פון ישראל, וואָס אייניצובעמען זיין חסד און זיין ליבשאַפט איז די אייניקע גרויסע און שטאַרקע תשוקה וואָס טלי׳עט אין אונדז.

דאָס יידישע פאָלק האָט אויסגעקליבן אָט די שליחות ווייל עס איז דאָס שטאַרקסטע פון גרעסטע פון די פעלקער, ווייל די דימענסיעס פון זייַנע באַגערן און חלומות זענען אַזוינע גרויסע און אַזוינע הויכע, אַז קיין שום ערדישער ציל קען זיי נישט צופרידן שטעלן. דער וועג פון יעדער פאָלק איז געגליכן צום גיין אויף אַ לייטער — דעם חלום זייַנעם אַנטקעגן. איטלעך פאָלק מאַכט זיך זיין לייטער לויט דער הייך פון זיין חלום. איטלעך פאָלק האָט זיך זיין הויכפונקט פון חלום וווּ עס שליסט זיך אָפּ זיין וויזיע. צוזאַמען דערמיט דערגרייכט אויך דער לייטער צו זיין לעצטן שטאַפּל, צו זיין ברעג.

דער חלום פונעם יידישן פאָלק איז אָבער אַזוי גרויס, די יידישע באַגערן זענען אַזוי מעכטיק, אַז קיין שום ערדישער ציל קען זיי נישט צופרידן שטעלן. יעדער ערדישער לייטער איז צו נידעריק פאַר זיי. דער ברעג פון יידישן לייטער דערגרייכט אין הימל. טאָמער נישט, הערן מיר אויף צו קלעטערן אויף אים און ווערן צעשמעטערט מיטן כוח פון אונדזערע מעכטיקע באַגערן, וואָס געפינען נישט פאַר זיך קיין אויסגאַנג און קיין אויסלייזונג. די דאָזיקע באַגערן באַהעפטן אונדז מיטן גאָט פון ישראל און מיטן לייטער, וואָס איז העכער פון אַלע הייכן און וואָס פירט צו גאָט. דער חסד פון גאָט פון ישראל איז אונדזער פאָטערלאַנד, און זיין גרימצאָרן איז אונדזער גלות. מיר גייען תמיד נאָך אים, בלויז נאָך אים.

ער פאַרפלייצט אונדז מיט זיין ליבשאַפט און איז אונדז טובל אין די שטאַרקסטע דיקע וואַסערן פון וועלט־אויסדערווייטע. ער פירט אונדז אויך צו די מזבחות און קרעמאַטאָריעס, וווּ מיר פאַרגיסן אונדזער בלוט און צעשטויבן אונדזערע גופים אויף אש. תמיד גייען מיר נאָך אים, תמיד קערן מיר זיך אום צו אים. ווייל אָן אים זענען מיר עלנט און פאַריתומט אויף דער גרויסער וועלט צוליב אונדזער מעכטיקן געשטאַלט, וואָס נעמט אַוועק פון אונדז פון פאַרויס איטלעכן שאַנס פון דערנענטערונג און אינטימקייט מיט וועמען נישט איז אָן אַנדערן אָחוץ מיט אונדזער גאָט.

זייענדיק באַהאָפטן מיט אונדזער גאָט — צום שלעכטן און צום גוטן — זענען מיר די וועלט־אויסדערוויילטע. וועגן מיר רייסן זיך אָפּ פון אים וועלן מיר וועלט־יתומים, ווייל די ברייטקייטן פון דער וועלט פֿאַרלירן פֿאַר אונדז זייער זינען און זייער תכלית. זיי ווערן פונקט ווי יענע ריזיקע באַשנייטע שטחים — ליידיקע פון מענטש און בעלי־חי — וואָס שפּרייטן זיך אויס אין די פֿאַלאַרע געגנטן; שטחים וואָס אויף זיי איז אויסגעשפּרייט אַ מין ריזיקער פּרעגצייכן, וואָס שטוינט אויף דעם עצם זינען און תכלית פון אַזוינע באַשנייטע שטחים, וואָס פֿאַרמאָגן נישט קיין וואַרעמקייט און קיין לעבן.

דער דאָזיקער ענין איז געבונדן מיט מדינת ישראל. די דאָזיקע מדינה איז נישט אונדזער אידעאַל, נישט אין איר איצטיקן אויסזען און אַפּילו אויך נישט אויב זי וועט זיין בעסער און וועט אויסשפּרייטן אירע גרענעצן. אונדזער אידעאַל איז די יידישע מלכות־שמים, וואָס וויל מתקן זיין די וועלט במלכות־שדי; אַ מלכות וואָס אין איר הערשן נישט קיין מיניסטאָרן און קיין כנסת־עסקנים, נאָר וווּ גאָט אַליין איז דער הערשער. וויל בלויז אים אַליין גיבן מיר אָפּ כבוד, בלויז אים אַליין פֿאַרהערלעכן מיר, בלויז אין זיין שויס זענען מיר גרייט אַוועקצולייגן דעם קאָפּ. אַלץ וואָס מיר פֿאַרמאָגן איצט, איז נישט מער ווי אַ שוואַכער סובסטיטוט. און תמיד וועט עס זיין אַ שוואַכער סובסטיטוט, אין פֿאַרגלייך מיט מלכות־שמים וואָס בלויז צו דעם לעכצן מיר.

מדינת ישראל איז נישט, חס ושלום, דער ציל פון אונדזערע חלומות, נאָר בלויז דער דורכגאַנג צום ציל. אָדער נאָך ריכטיקער: דער סאַמע לעצטער ברעג פון דורכגאַנג, וויל אָט דער דורכגאַנג שפּרייט זיך אויס איבער דער גאָרער וועלט, אין יעדער אָרט וווּ עס זענען געווען און עס זענען פֿאַראַן יידן. מדינת ישראל איז נישט אונדזער פֿאָטערלאַנד מיט דער ה׳ הידיעה, נאָר אַ סובסטיטוט פון אַ פֿאָטער־לאַנד און דער ברעג פון דורכגאַנג, וואָס איז אויפן שוועל פון פֿאָטערלאַנד. זי שטייט אויף דעם געאָגראַפישן אָרט וווּ עס איז געווען און עס וועט זיין דאָס פֿאָטערלאַנד פון דער יידישער מלכות־שמים. מדינת ישראל אַליין איז, ווי געזאָגט, בלויז אַ סובסטיטוט פון אַ פֿאָטערלאַנד מיט דער ה׳ הידיעה, וויל אין איר הערשן מיניסטאָרן, כנסת־מיטגלידער און אַ המון וויילערס, אָבער נישט גאָט.

אָט דער ענין איז פֿאַרבונדן מיטן עצם לעבן פון דער מדינה. אויב מיר זאָגן, אַז מדינת ישראל איז יאָ דאָס פֿאָטערלאַנד מיט דער ה׳ הידיעה און אַז עס עקסיס־טירט נישט קיין שום אַנדער פֿאָטערלאַנד, וועלן מיר דאָך פֿאַרוואַנדלט אין אַ מדינה ווי אַלע מדינות. דאָס מיינט אַז די יידן מחוץ לארץ האָבן נישט קיין שום צונויפ־בונד מיט אָט דעם פֿאָטערלאַנד, מיט אָן דער מדינה, וואָס אַנערקענט ווי בירגערס בלויז די, וואָס זיצן אויף איר ערד און זענען אונטערגעוואָרפן אונטער איר יוריס־דיקציע. אין דער זעלביקער צייט וואָס אַלע יידן אין די תפוצות וועלן פולשטענדיק

אפגעריסן פון ישראל, ווערן די אראבער, די דרוזן און אנדערע פלייש פון אונדזער פלייש און ביין פון אונדזער ביין, וויל זיי לעבן אויף דער ערד פון מדינת ישראל און זעטיקן זי אן מיט זייער שוויים און אפט מאל אויך מיט זייער בלוט.

אויב מיר וואלטן צוגעגעבן צו דער מדינה אזא אויסזען, אן אויסזען פון א מדינה ווי אלע מדינות, וואלט זי געווארן ליקווידירט און צעשמעטערט אין משך פון עטלעכע שעה. און אויב עס עקסיסטירט און עס האלט זיך די מדינה איז עס דערפאר, וואס איר נישט־געשריבענע קאנסטיטוציע באשטימט זי נישט ווי די מדינה (מיט דער ה' הידיעה) פון אלע יידן אדער פון די ישראל־יידן, נאר ווי א דורכגאנג צום ציל וואס זיין נאמען איז: יידישע מלכות־שמים. אלע יידן אין חוץ לארץ, אפילו די וואס האבן געשווירן נישט עולה צו זיין קיין ישראל, האבן אין זייערע קעשענעס פאספארטן פון מדינת ישראל און א דערלויבענישׂ ארײַנצוקומען אין לאנד צו יעדער צייט וואס זיי ווילן עולה זיין. און מיט אט דעם כוח זענען זיי פולשטענדיקע בירגערס פון דער מדינה. אבער די איינווויינערס פון ארא־בישן מיעוט, וואס ווויינען אין לאנד און זעטיקן עס אן מיט זייער שוויים, האבן נישט קיין רעכט און די ישראלדיקע פאספארטן אין זייערע הענט, געחתמעטע כדין וכדת, זענען שטיקלעך פאפיר און זייער ווערט איז ווי פון א שאלעכץ פון קנאבל.

און פאר וואס איז דאס אלץ? וויל מיר יידן אין ישראל, צוזאמען מיט די יידן אין די תפוצות, זענען טעארעטיש בירגערס — בירגערס מיטן כוח פון דער בענק־שאפט — אין דער יידישער מלכות־שמים, אין אונדזער מדינה מיט דער ה' הידיעה. דער וואס איז א בירגער אין דער מדינה מיט דער ה' הידיעה האט ממילא א חלק אין אט דעם דורכגאנג־פאס, וואס זיין נאמען איז מדינת ישראל. און פאר־קערט: די איינווויינערס פון ארא־בישן מיעוט אין ישראל, מחמת זיי האבן נישט קיין חלק און קיין נחלה אין דער יידישער מלכות־שמים, האבן זיי אויך נישט קיין יסודותדיקע רעכט אין מדינת ישראל. און דאס דאזיקע גרונטגעזעץ פון דער נישט־געשריבענער קאנסטיטוציע פון מדינת ישראל איז מבטל און מאכט כעפרא דארעא יעדער אנדער תקנה און יעדער אנדער פסק.

2

דער וויכוח וועגן דעם צוגויפבונד צווישן גלות און דער מדינה איז א פוס־טער וויכוח. די יידישע באגריפן וועגן גלות און גאולה זענען די גאולה נישט ווי א יידישע מענטשלעכע מלכות נאר ווי א געטלעכע מלכות. כל־זמן עס איז נישט אויפגעקומען קיין יידישע מלכות־שדי, כל־זמן מיר האבן נישט זוכה געווען צום

פולן געטלעכן חסד, זענען מיר דאָך אין גלות — אין פֿאַרשיידענעווינקלען, זאָגעס און סעקטאָרן פון גלות. מדינת ישראל איז דער יחוסדיקסטער סעקטאָר פון גלות, דער סעקטאָר וואָס אויף זיין ערד וועלן מיר זוכה זיין צום פולן געטלעכן חסד. און דאָך איז זי, מדינת ישראל, נישט מער ווי גלות. מדינת ישראל צוזאַמען מיט די תפוצות זענען גורם דעם יידישן גלות, ער זאָל אַוועקגיין פון דער וועלט נישט ווען דער לעצטער יִיד וועט עולה זיין קיין ארץ־ישראל, נאָר ווען עס וועט קומען די שעה פון יידישער מלכות־שדי און יִידן וועלן אויפהערן צו בעטן גאָט עס זאָל קומען משיח, וויל אָט די תפילה וועט מער נישט זיין אַקטועל.

די לאָגיק פון אָט דעם מעטאַפיזישן אַנאַליז שטימט וווּנדערלעך מיטן רעאַלן מצב פון די זאַכן. נישט בלויז וואָס מדינת ישראל קען נישט עקסיסטירן קיין איין שעה אָן אַ יניקה פון גלות און מיט אָט דער קראַפט איז זי אַ חלק פון גלות — פונקט אַזוי ווי אַ קינד וואָס געפינט זיך אינעם בויך פון זיין מאַמען איז אַ חלק פון זיין מאַמען — נאָר אַז מדינת ישראל איז אין גאַנצן אַ שאַפונג פון גלות און אין איר איז פאַראַן נאָר דאָס וואָס איז געווען און וואָס איז פאַראַן אין גלות. פאַרשיידענע פֿראָפֿאַגאַנדע־לאָזונגען ווילן אונדז איבערצייגן אַז אין מדינת ישראל און אין ישוב, וואָס זי איז אויסגעוואַקסן פון אים, זענען אויפגעקומען גאַנץ נייע זאַכן, וואָס זענען נישט געווען אין גלות. די דאָזיקע געדאַנקען זענען פאַלש אין זייער יסוד און זיי האָבן נישט קיין אָנשפאַר.

אַלע רעיונות און באַגערן, וואָס אויף זיי שפּאַרט זיך אָן די יידישע מדינה, זענען געבוירן געוואָרן אין גלות. נאָך מער: אַלע פֿראָפּעסיעס און באַשעפטיקונגען, וואָס ישראל־יידן פאַרנעמען זיך מיט זיי, זענען געווען די פֿראָפּעסיעס און באַשעפטיקונגען פון די גלות־יידן. מיר האָבן געהאַט אין גלות נישט בלויז אינדוסטריע און האַנדל נאָר אויך ערדאַרבעט אויף וויפל די גוים האָבן עס דערלאָזן. אין אַלע צייטן און תקופות האָבן מיר געהאַט יידישע מיליטער־לייט, צווישן זיי יידישע געזעראַלן ווי דער געזעראַל מאַגאַש, וואָס איז באַרימט אין אויסטראַלישן מיליטער. מיר האָבן געהאַט אין גלות יידישע מלוכה־לייט און רעגירונג־אַנפירערס, וואָס האָבן אָנגעפירט מיט גרויסע מלוכה־ענינים, און מיר האָבן געהאַט יידישע טרעגערס, וואָס האָבן געטראָגן אויף זייערע פלייצעס שווערע קאַסטנס און זעק. מיר האָבן געהאַט גרויסע מוסדות, וויכטיקע לערן־אַנשטאַלטן, שיף־אַרבעטערס און קאַלאָניזאַטאָרן.

דער יידישער פאַטענציאַל, וואָס איז באַשעפטיקט אין רוסישן מלוכה־אַפּאַראַט, איז גענוג צו באַפרידיקן די אַלע נויטן, אין אַלע זייערע פאַרמען, אַנהייבנדיק פון לופטפלי׳ערס און ענדיקנדיק מיט אַדמיניסטראַטאָרן, פאַר אַן אינגעאַרדנ־

טער מדינה וואס ציילט צענדלינגער מיליאנען אייגווויגערס. דער שינוי, וואס מיר האבן דערגרייכט אין ארץ־ישראל דריקט זיך אויס אט אין וואס: אנשטאט דעם וואס אונדזער מיגלעכקייט פון פילפארביקער מלוכהשאפטלעכקייט זאל זיין אייג־געשפאנט אין וואגן פון פרעמדע מדינות, איז זי איינגעשפאנט אין אונדזער אייג־געגעם וואגן. דאס איז אלץ.

מיר האבן נישט באשאפן אונדזער יש אין לאנד, נאר האבן אים געבראכט פון גלות און איינגעשפאנט אין אונדזער וואגן. אין דער זעלביקער צייט האבן מיר אויך אדורכגעפירט א געזעלשאפטלעכע רעקאנסטרוקציע, וואס האט פאר־וואנדלט דאקטוירים אין טרעגערס, און איר איצטיקע אויפגאבע איז צו פארוואנ־דלען די קינדער פון די טרעגערס אין דאקטוירים. אבער קיין יש פון גארנישט האבן מיר נישט באשאפן. און אלץ וואס מיר פארמאגן קומט פון גלות. דעריבער איז דאס פארטרייבן די ארבער דער איינציקער אויפטו, וואס מאכט אן אונ־טערשייד צווישן אט דעם גלות־טייל, וואס זיין נאמען איז מדינת ישראל, און דעם איבעריקן גלות.

וואלטן די ארבער נישט געווארן פארטריבן און וואלטן זיי פארבליבן אויף זייער ערד, וואלט דאן דער ישראל־ישוב געווארן איינגעזאפט אין דער ארינטא־לישער פעריפעריע, וואלט פארלוירן זיין געשטאלט אין משך פון א קורצער תקופה און וואלט געווארן א גלות ווי אלע איבעריקע גלותן. אבער אט דער איין און איינציקער אקט קען בשום אופן נישט אפרייסן די מדינה פון די איבעריקע גלותן און באשטימען פאר איר א באזונדערן מעמד.

דאס, וואס די מנהיגים פון דער ארבעטער־באוועגונג ווייסן אז ישראל איז א טייל פון גלות, ברענגט זיי ארויס פון די כלים. זיי באמיען זיך אויפצושטעלן אונטערשייד־סימנים וואס דארפן כלומרשט באוויזן אז ישראל איז גאר עפעס אנדערש ווי דער גלות. היות זיי קענען נישט געפינען אט די סימנים אין זייער תחום, ריסן זיי זיך אריין אין רבנישן תחום און פרווון אין אים ארויינברענגען „חידושים" און אינפירן אין ישראל פארשיידענע רבנישע הלכות וואס פירן זיך שוין אין גלות פון דור־דורות.

אזוינע לעכערלעכע פרווון, ווי עס זענען געמאכט געווארן אין די ענינים פון קבורה און אין די ענינים „ווער איז א יד", וועלן נישט ברענגען קיין נוצן און האבן קיין ווערדע נישט. זיי באשטעטיקן בלויז פון דאס ניי אז ישראל איז א חלק פון יידישן גלות. ווייל דער גלות ווערט נישט איבערגעריסן אויף דעם ארט, ווו עס הייבן זיך אן די יידישע מלכות־שדי. בלויז דאס, וואס מיר האבן געהאט אין גלות, גלידערט זיך איין אויף א ווונדערלעכן אופן אין אונדזער לעבן אין לאנד. דאס,

וואָס מיר האָבן נישט געהאַט אין גלות, גלידערט זיך נישט אין אַן פאַרבלייבט אַ יוצא־דופן.

אַן דאָ קערן מיר זיך ווידער אום צום ענין אַראַבישער מיעוט אין מדינת ישראל. אין אַלע לענדער, וווּ עס ווויגען יידן, האָבן מיר געהאַט אַן האָבן אויך איצט יידישע ערדאַרבעטערס, טרעגערס, שיף־אַרבעטערס, סוחרים, סאָלדאַטן אַן געגנעראַלן. דעריבער איז פאַר אַט די אַלע פאַראַן אַן אַרט אין מדינת ישראל ביי פאַרשידענע אַרבעטן וואָס האָבן אַ שייכות צו יידן. קיין מאָל האָבן אָבער יידן אין זייערע ישובים נישט פאַרמאָגט קיין נאַציאָנאַלע מיעוטים. עס זענען בלויז געווען אַ ביסל שבת־גויים, וואָס זענען געווען באַשעפטיקט ווי באַדינערס אין יידישע הייזער. אין אַ יידישן קיבוץ אין גלות זענען קיין מאָל נישט געווען — און עס האָבן נישט געקענט זיין — קיין גרויסע גרופּעס נאַציאָנאַלע מיעוטים. דעריבער איז אויך נישטאָ אין מדינת ישראל קיין אַרט פאַרן אַראַבישן מיעוט, וואָס איז אין גאַנצן אַ יוצא־דופן.

נישט בלויז וואָס עס איז פאַר אים נישטאָ קיין אַרט, כל־זמן מיר זענען אַרומגעגלט מיט פייגטלעכע אַראַבישע לענדער, נאָר עס וועט פאַר אים קיין מאָל נישט זיין קיין אַרט און ביי קיין שום געלעגנהייט. ווייל אין מדינת ישראל איז פאַראַן בלויז דאָס וואָס עס קומט פון גלות און בלויז דאָס וואָס קומט אַריין אין דער יידישער מלכות־שדי. דער אַראַבישער מיעוט איז ישראל, אָדער אַן אַנדער מיעוט פון זיין פאַרנעם, איז נישט געווען מיט אונדז אין גלות און קען מיט אונדז נישט אַריינקומען אין דער יידישער מלכות־שדי. דעריבער איז פאַר אים נישטאָ קיין אַרט אין דער איבערגאַנג־סטאַציע, וואָס איר נאַמען איז מדינת ישראל.

די מנהיגים פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, און אין דער ערשטער שורה בן־גוריון, באַמיען זיך מיט אַלע זייערע כוחות צו צעשמעטערן דאָס געביי פון יידישע באַגריפן — וואָס אויף אים איז באַגרינדעט מדינת ישראל — און עס פאַרבייטן מיט אַ דאַציאָנאַליסטישער קאָנצעפּציע. די אָנהענגערס פון אָט דעם וועלטבאַנעם זענען אין ווי אַ גרונטשטיין פאַרן יידישן קיום נישט די משיחישע יידישע מדינה, נאָר די איצטיקע מדינת ישראל און פריער פאַר אַלעם אָט די ווערטן, וואָס עס האָט געשאַפן די אַרבעטער־באַוועגונג. די דאָזיקע מלחמה פון דער אַרבעטער־באַוועגונג איז אַן אומזיסטע, זי פאַרמאָגט נישט קיין פערספעקטיוו און דריקט זיך בלויז אויס אין אַרויסהייבן גרינגשאַצערישע לאָזונגען. און אָט די באַלייִדיקנדיקע מלחמה קומט פאַר בלויז דערפאַר וואָס דאָס יידישע פאָלק לייגט נישט קיין אַכט אויף איר.

אויב די ציוניסטן אין גלות — אָדער אַנדערע פרייַנד פון ישראל צי זיי רופן זיך ציוניסטן אָדער מיט אַן אַנדער נאָמען — וואָלטן געווואָרן באַאיינדרוקט פון בן־גוריונען וואָס טענהט, אַז אַ מענטש וואָס רופט זיך ציוניסט מוז עולה זיין

קיין מדינת ישראל אדער אנערקענען אז ער האט נישט קיין חלק און קיין נחלה אין מדינת ישראל, וואלטן אנגענומען די דאזיקע מיינונג און וואלטן אויפגעהערט צו זיין ציוניסטן און וואלטן אפגעשטעלט זייער שטיצע פאר מדינת ישראל, — וואלטן יעמאלט ס׳רוב מיניסטארן פון ישראל און ס׳רוב כנסת־דעפוטאטן אייליק געקומען אין די גלות־לענדער און וואלטן זיך געבעטן ביי די ציוניסטן, זיי זאלן למען השם נישט נעמען ערנסט בן־גוריונס רייד און נישט מאכן פון זיי קיין אויס־פיר. אט דאס האבן מיר געזאגט: היות מדינת ישראל לאזט זיך נישט אפטיילן פון גלות קען זי עקסיסטירן בלויז ווען זי איז אונטערגעוואָרפן די רעליגיעזע באגריפן, וואס צווינגען זי צו זיין א שיפחה פון דער דערהויבענער גבירטע, פון דער יידי־שער מלכות־שדי, די געדוכטע, די מעטאפיזישע, די מעכטיקע, וואס עס איז נישטא קיין מעכטיקערס פון איר.

אין דעם מאמענט, ווען מדינת ישראל רעוואלטירט קעגן אט דעם ארט אירן אין דער יידישער ווירקלעכקייט, איז זי א געהרגעטע און א פארפאלענע אדער פון דער אראבישער שוועד וואס געפינט ישראל א פאראיינזאמטע און אפגע־ריסענע פון אירע יניקה־קוואלן אין גלות, אדער — וואס עס זענען פאר דעם נישטא קיין שום שאנסן — דורך א כנענישער מיתת־נשיקה, וואס קומט צו דער מדינה אין דער צייט ווען זי טאנצט איר שלום־טאנץ מיט די אראבישע מדינות און ווערט בטל אינעם ארומיקן אריענטאלישן ים, וווּ זי ווערט איינגעזאפט ביז איר פולשטענ־דיקן אונטערגאנג.

די רעוואלוציע, וואס מיר האבן אדורכגעמאכט דורכן אויפקום פון דער מדינה, איז נישט אזוי גרויס, ווי מיר ווילן זיך אליין איינרעדן. די דאזיקע רעוואלוציע האט נישט משנה געווען דעם יידישן גורל פון ברעג צו ברעג, ווי דאס יידישע פאלק וואלט עס געוואלט. די דאטע פון דער גרויסער רעוואלוציע אינעם יידישן לעבן איז נישט דער 14טער מיי 1948, נאר ווען עס ווערט אויפקומען די יידישע מלכות־שדי. דער היכל פונעם דאזיקן באגער איז א מעכטיקער און פראכטיקער. ער נעמט ארײַן אין זיך די נשמות פון יידן אין אלע דורות; ער טרינקט זיי תמיד אן מיט וווּנדערלעכע בענקשאפט־געטראנקען; ער זאגט זיי צו א היילונג פאר אלע זייערע מחלות און א פארווירקלעכונג פון זייערע האפענונגען. מדינת ישראל איז אבער א קליינינקע, שוואכינקע מדינה, וואס קען געבן אפילו ווינציק פון דעם וואס אן ערדישע מדינה דארף געבן.

דאס באטאנען פונעם יידישן ישוב אין ארץ־ישראל ווערן זיך אליין ווי ווערן א תחום וואס איז אין גאנצן ליכטיק און אין דער זעלביקער צייט אונטערשטרייכן, אז דער יידישער גלות איז א תחום פון כולו פינצטערניש — דאס אנטקעגנשטעלו די זאכן אין אזא פארעם איז פאר דער ארבעטער־באוועגונג געווען אן אקסיא־

מאטישע נויטוועניקייט, אַ לכתחילהדיקע נויטוועניקייט. דאָס איז איר געווען נייטיק כדי צו מאַכן אַן אונטערשייד צווישן יידישן ישוב אין ארץ־ישראל און די אַנדערע יידישע ישובים, כדי נאָך דעם צו שאַפן די נייע אייניקייט — ווייל אָן דער אייניקייט וואָלט די אַרבעטער־באַוועגונג נישט געקענט זיך האַלטן אַפילו קיין איין מאָמענט — אויף באַדינגונגען און פֿאַרמען וואָס זענען גינסטיק פֿאַר איר.

קיין מאָל האָט די אַרבעטער־באַוועגונג נישט פֿאַרמאָגט אַ וואָסער עס איז שולחן ערוך, וואָס זאָל פֿינקטלעך דעפֿינירן אין וואָס עס באַשטייט דער אונטער־שייד צווישן גלותדיקייט און ארץ־ישראלדיקייט־ישראלדיקייט און וואָס דאַרף אַ מענטש פון ארץ־ישראל־טאָן, כדי נישט צו זיין אַ „גלות־יידן". אַנשטאָט דעם האָט די אַרבעטער־באַוועגונג אויפגעשטעלט אַן אַלץ־אַרומנעמענדיקע אַקסיאָמע וואָס זאָגט, אַז אַלץ וואָס געפינט זיך אין ארץ־ישראל און פֿריער פֿאַר אַלעם אין דער אַר־בעטער־באַוועגונג, איז אין גאַנצן גוט און דאָס, וואָס געפינט זיך אין די גלות־לענ־דער, איז כמעט אין גאַנצן שלעכט. און אויך אָט דער נעבעכדיקער „כמעט" איז אין גאַנצן אַן אָפּאַרטוניסטישער און איז קיין מאָל נישט אויסגעטייטשט געוואָרן ברייטער, סיידן בלית־ברירה.

דער יידישער ישוב אין ארץ־ישראל איז — לויט אָט דער מיינונג — אַ סך העכער פֿאַר דעם גלות נישט בלויז איצט, ווען ער שאַפט די מדינה און ס׳רוב מזרח־איראָפּעישע יידן זענען אומגעקומען אין היטלערס קאַלכאויוונס, נאָר אַז ער איז אויך געווען העכער יעמאָלט ווען ער האָט געהאַט געשאַפן בלויז עטלעכע קליינע און פֿראַבלעמאַטישע דערפער. לויט אָט דעם באַגעם איז דער יידישער ישוב אין ארץ־ישראל געווען באַקרוינט מיט גבורה נישט בלויז אין די טעג פון דער סיני־אַקציע און פון דער אומאָפּהענגיקייט־מלחמה, נאָר אויך איז דער צייט פון דער נעבעכדיקער און פּחדנותדיקער „הבלגה" אין די יאָרן 1936—1937. לויט אָט דער מיינונג זענען אַפילו די פּליסיקסטע און פֿראָדוקטיוסטע גלות־יידן פֿאַראַזיטן אָדער כמעט פֿאַראַזיטן, אָבער די ישראלדיקע פֿאַראַזיטן זענען פֿראָדוקטיווע מענטשן. די גלות־יידן און אַפילו די פון זיי, וואָס האָבן באַקומען די העכסטע אויס־צייכענונגען פֿאַר העלדישקייט, זענען פּחדנים, אָבער די ישראל־יידן, וואָס זענען פּחדנים און טרוסן, זענען גיבורים.

די אַרבעטער־באַוועגונג האָט, ווי געזאָגט, זיך אַפילו אָפּגעזאָגט צו פֿאַרמולירן אַ וואָסער עס איז מינימום וואָס זאָל באַרעכטיקן די קרוין וואָס זי מאָנט פֿאַר זיך. זי האָט אַפילו אָפּגעוואָרפן מיט שפּאָט זשאַבאָטינסקיס פּאָדערונג וועגן אַ יידישער מערהייט, וואָס זעט איצט אויס אין אונדזערע אויגן נעבעכדיק און מינימאַליסטיש. אַנטקעגן דעם האָט די אַרבעטער־באַוועגונג תמיד אַרויסגעשטעלט די אַקסיאָמא־טישע תביעה, אַז זי איז עס די וואָס איז אין גאַנצן ליכטיק און אין איר זכות איז

שוין אויך דער גאַנצער ישוב אין ארץ־ישראל ליכטיק. אָבער די יידישע ישובים אין גלות זענען איינגעהילט אין פינצטערניש.

די דאָזיקע באַוועגונג, וואָס האָט אַזוי שטאַרק אויסגעלאַכט דעם אַרעמען מזרח־אייראָפּעישן שטעטלשן יידן, וואָס קערט זיך אום נאָכן פּאָגראָם צו זיין קרעמל אָדער צו זיין סחורה־טישל, האָט אָן קיין שום בושה זיך אַוועקגעזעצט ביי אין טיש מיט די דייטשן, כדי צו פֿאַרהאַנדלען דעם שרעקלעכן ענין שילומים — אַ זאַך וואָס האָט קיין מאָל נישט פֿאַסירט. אין דעם מאָמענט, ווען זי האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי אָט דעם טיש, האָט זי דערקלערט אַז ער איז ריין שבריין, ווייל זי זיצט ביי אים, ווייל די שילומים־געלטער זענען פֿאַר אירע נייטיק. און זאָל זי נישט דערציילן אַז זי האָט עס געטאָן דערפֿאַר ווייל די געלטער זענען נייטיק פֿאַר דער מדינה, ווייל אויב די אַרבעטער־באַוועגונג זעט אין אַ נויטוועندיקייט אין דער מדינה איז עס בלויז דערפֿאַר וואָס זי נייטיקט זיך אין איר. די אַרבעטער־באַוועגונג מיט איר גאַנצן כוח האָט זיך איינגעשפּאַנט אין דער מלחמה פֿאַר אַ מדינה בלויז יעמאָלט, ווען די מדינה איז געווען די לעצטע רעטונג־פעסטונג פֿאַר דער אַרבעטער־באַוועגונג און אירע גיטער, וואָס דער אַראַבישער שונא האָט אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן.

דאָס איז אַ קוואַזי־משיחישער צוגאַנג. די אַרבעטער־באַוועגונג זעט אייז אין זיך אַליין אַ משיח, וואָס אַלץ וואָס ער טוט איז ריין און משיחיש און אַלץ וואָס ער טוט נישט איז נישט משיחיש און אַפילו טמא, אויף וויפל די אידעאָלאָגישע נויט־וועندיקייט פון אָט דער באַוועגונג פֿאַדערט אַז דאָס זאָל ווערן פֿאַרעכנט פֿאַר טמא. צוליב אָט דעם קוואַזי־משיחיזם אירן שטעלט זי זיך אַנטקעגן דעם יידישן משיח — אַ משיח ווי ער ווערט אויסגעמאָלט אינעם יידישן דמיון — וויל צוויי משיחים קענען נישט הויזן אונטער איין דאַך.

דאָ ליגט די גרונט־סיבה פון שטורעמען די יידישע באַגריפן און פון דער מלחמה אין שייכות מיט דער פראַגע „ווער איז אַ יידּ". דורך אָט דער מלחמה פֿראָקלאַמירט די אַרבעטער־באַוועגונג אַז משיח איז שוין געקומען און מחמת דעם זענען בטל געוואָרן אַ סך יידישע באַגריפן, צווישן זיי אויך די רבנישע הלכות „ווער איז אַ יידּ". אַנשטאָט אָט די הלכות דאַרף מען איינפירן נייע דעפיניציעס, וואָס זענען געחתמעט מיטן זיגלרינג פונעם רעאַלן משיח, דאָס הייסט פון דער אַרבעטער־באַוועגונג אַליין.

אַפילו די פּרשה וועגן פֿאַראיניקן די דריי אַרבעטער־פֿאַרטייען — אויף וויפל זי וואָקסט נישט אַרויס פון אַרגאַניזאַטאָרישע פּלענער נאָר זי טראָגט אַן ערלעכן און טיפן באַגער — איז נישט מער ווי אַן אויסדרוק פון רעליגיעזע בענקענישן. מפּא"י האָט נישט בלויז נישט פֿאַרלוירן נאָר עס קען זיין אַז זי האָט אַפילו געווינען

פון דעם, וואָס די סאָלאָן־קאָמוניסטן פון דער אַרבעטער־באַוועגונג האָבן זיך אָפּ־געצויגן צום שטח פון מפ"ם און די, וואָס לעכצן צו פאַרזיכערן דעם קיבוץ מער אַריכת־ימים ווי די געשיכטע איז גרייט אים צו שענקען, האָבן זיך אָפּגעשלאָסן אין דער פּאַרטיי אַחדות העבודה.

דאָס אַוועקגיין פון אָט די דאָקטרינערע עלעמענטן האָט געגעבן מפא"י די נייטיקע פרייהייט פון מאַנעווירירן. פון דעסט וועגן ווייגען אירע אָנפירנדיקע פערזענלעכקייטן אויפריכטיק און מיט אַ צעפלאָגט האַרץ אויף דעם ריס אין דער אַרבעטער־באַוועגונג, זוייל אָט דער ריס צעברעקלט דעם משיח פון דער אַרבעטער־באַוועגונג. די אייניקייט פון משיחן איז דער סימן מובהק פון זיין משיחדיקייט און אַ משיח אַ צעדריבלטער און אַ צעברעקלטער אויף דריי טיילן, וואָס זידלען זיך און באַלויידיקן זיך איינער דעם אַנדערן, איז נישט קיין משיח. אויף יעדן פאַל איז ער אַ משיח־קאַנדידאַט, וואָס האָט אַוועקגעוואַרפן די קרוין וואָס מע האָט אים דער־לאַנגט, און ער שטייט און טרעט אויף איר אין דער בלאָטע פון גאַס. דערמיט באַוויזט ער זיין וואַכעדיקייט, זיין נישט־משיחדיקייט.

מע דאַרף דעריבער זיך נישט וווּנדערן וואָס באַלד נאָכן שטאַרקן דוש פון קעגנזייטיקע זידלעריין און באַלויידיקונגען, וואָס די דריי אַרבעטער־פּאַרטייען האָבן געשליידערט אייגער אויפן אַנדערן אינעם וואַל־קאַמף אין יאָר 1959, האָבן זיי זיך געאיילט פון דאָס ניי צו באַשאַפן די אייניקייט פון די אַרבעטער, דעם חלוצישן פראָנט. די דריי באַזונדערע חלקים פונעם צעברעקלטן און צעדריבלטן משיח האָבן זיך דערנענטערט איינער צום אַנדערן מיט געטרייע הענט און האָבן זיך פאַרבונדן און באַהאָפטן צוזאַמען מיט פעדעם פון הסכמים. דער משיח פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, דער פאַרלאַטעטער משיח ווי ער איז, האָט ווידער זיך אַוועקגעשטעלט פאַר די יידן פון דער מדינה און פון די תפוצות און ער פּראָקלאַמירט, אַז ער האָט אומגעקערט צו זיך אַליין זיין אייניקייט און מיט דעם אויך זיין משיחדיקייט.

3

אין משך פון טויזנטער יאָרן און אפשר נאָך מער זענען מיר נאָכגעגאַנגען נאָך דער משיחישער בענקשאַפט, האָבן מתפלל געווען צו מלכות־שמים. דאָס וואָס מיר האָבן געטאָן אַ חוץ דעם, איז געווען געטאָן מער נישט דרך־אגב. דרך־אגב האָבן מיר באַשאַפן דעם תלמוד, די שיינקייט אין שפּאַניע און די גרייסקייט אין מזרח־אייראָפּע. די שעפערס פון אָט די אַלע אויפטוען האָבן געווּסט אַז אָט די אויפטוען זענען נישט קיין ענדציל; אַז זיי זענען נישט קיין „טרקלין", דער „זאַל". נאָר בלויז דער „פרוזדור", דער „דורכגאַנג" צום טרקלין; אַז זייער שאַפונג איז

געקומען דורך אַן אגבדיק קלאַפּן אין די טויערן פון טרקלין. אָט די יידישע דרך־אגבדיקייט איז געווארן אונדזער אַ כאַראַקטער־שטריך, אַ וואַרצלדיקער יסוד, און מיר קענען פון דעם זיך נישט שיידן.

אויב מיר ווילן זיך אָפּשיידן פון דעם, וועלן מיר אונטערגיין און שטאַרבן; אַזוי גייט אונטער און עס שטאַרבט דער, וואָס קומט אַליין אַדורכפירן אויף זיך אַן אָפּעראַציע וואָס דער גוף פאַרטראָגט זי נישט. אויב מיר וועלן זיך אַליין לכתחילה זאָגן, אַז מדינת ישראל איז איינע פון די אגבדיקע יידישע שאַפונגען, ווי מיר האָבן זיי באַשאַפן אין גלות, און נישט דער ציל מיט דער ה' הידיעה וואָס קומט אַנשטאָט דער משיחישער ויזיע; אויב מיר וועלן אַזוי זאָגן צו זיך אַליין, וועלן מיר דאָך דאָ אויפשטעלן אַ שטאַרקע און מעכטיקע שאַפונג. אויב מיר וועלן זאָגן דעם היפּך, אויב מיר וועלן זאָגן אַז אָט די שאַפונג איז אונדזער ענדבאַגער, וועט אָט די שאַפונג זיין נעבעכדיק שבענעבעכדיק און וועט זיך נישט קענען האַלטן.

און געשען וועט עס צוליב דעם וואָס דאָס וועט שטיין אין אַ שרייאיקער סתירה צו אונדזערע אינסטינקטן און צו אונדזערע באַגריפן פון אַן אידעאַל. ווייל מיר קענען בשום אופן נישט מסכים זיין אַז אונדזער דערהויבענער אידעאַל וועלט פאַרווירקלעכט און דריקט זיך אויס אין דער פאַרעם פון אַ קליינער מדינה וואָס איז פול מיט חסרונות. ווייל תמיד, אויב אַפילו די מדינה זאָל געווען פאַרמאָגן אַ סך ברייטערע שטחים און זי זאָל געווען זיין אין אַ בעסערער אָרדענונג ווי איצט, וואָלטן אונדזערע אַדורכדרינגענדיקע אויגן אויך יעמאָלט אויסגעפונען אין איר מומים און חסרונות אָן אַ סוף. אין אונדזער צאַרן אויף דעם אידעאַל, וואָס איז געוואָרן פאַרווירקלעכט אין אַ נעבעכדיקער פאַרעם, וועלן מיר אַנהייבן פיינט צו האָבן און צו האַסן די מדינה, וואָס האָט אונדז געבראַכט אַנטוישונג. און דער סוף וועט זיין אַז מיר וועלן מיט אונדזערע אייגענע הענט זי צעשמעטערן מיט אַכזריות, ווי עס טרעפט אַ מאָל מיט עלטערן — אַפילו מאַמעס — וואָס ברענגען אום מיט די אייגענע הענט זייערע קינדער, ווייל אין זיי האָט זיך אַנטפלעקט אַ מום; ווייל אַזאַ קינד האָט אויף אַ שרייאיקן אופן אָפּגעווייכט פון די אידעאַלן און האָפענונגען, וואָס די עלטערן האָבן מיט אים געהאַט פאַרבונדן.

האַרבע סימנים פון אַזאַ אַנטוויקלונג אַנטפלעקן זיך אין אונדזער פּרעסע, בפרט אין דער מאַסן־פּרעסע, וואָס איילט זיך אָפּצוגעבן אירע שפּאַלטן פאַר זאָכן וואָס דעקן אויף די שוואַכע זייטן פון דער מדינה, רייסן זי אַראָפּ, שפּאַטן אָפּ פון איר און איזדיעקעווען זיך איבער איר. דער דאָזיקער שטורעם פון שרעקלעכן אַראָפּרייסן זיך אַליין איז צום טייל אַ רעזולטאַט פון דער פאַרביטערונג מחמת דעם, וואָס דאָס געשטאַלט פון דער מדינה איז אין אַ שרייאיקער סתירה צום „ציוניזם", צו דער אָפּיציעלער פּראָפּאַגאַנדע וואָס שטעלט אַוועק די מדינה ווי די קרוין פון שלמות און ווי דעם ענד־אידעאַל.

עס איז שוין בעסער נישט אַרויסצושטעלן די מדינה ווי אַן ענד־אידעאַל נאָר ווי אַ וויכטיקע יידישע שאַפונגע — ווי אייניע פון די גרויסע יידישע שאַפונגען — וואָס איז ווערט מיר זאָלן פאָר איר אָפּגעבן אונדזער נפש, כאָטש אין איר זענען פאַראַן אוך עס וועלן זיין מומים אוך חסרונות. דאָס פאַרשטעלן די מדינה — ווי דאָס טוט די אָפּיציעלע פּראָפּאַגאַנדע — ווי אַ קאָנקורענט צו דער יידישער משיחישער וויזיע, פאַרמישפט זי פון פאָרויס אויף אַ דורכפאַל, ווייל זי וועט דאָך קיין מאָל נישט אויסהאַלטן אָט די קאָנקורענץ.

אַ פאַליטיק, וואָס שטעלט אַוועק פאָר זיך זייער אַ ווייטן ענדפונקט, אַ געדוכטן אָדער כמעט אַ געדוכטן, איז נישט קיין שלעכטע פאַליטיק, נאָר דווקא זייער אַ געראָטענע. דער היסטאָרישער נסיון באַווייזט אַז אַ פאַליטיק, וואָס פירט זיך לויט אַ רעליגיעזן פּרינציפּ, איז די וואָס דערגרייכט די סאַמע גרעסטע געווינסן. דאָס באַשטימען דעם ענדפונקט, דעם מעטאַפיזישן, באַשאַפט זייער אַ הויכן לייטער פון בענקשאַפטן. און אָט דער ענין איז דער עיקר פון די עיקרים אין פאַליטיק.

עס איז נישטאָ קיין גרעסערע סכנה ווי אַ נידעריקער לייטער פון באַגערן, ווייל די וואָס גייען אויף אים דערגרייכן גיך דעם לעצטן שטאַפּל אוך הערן אויף צו גיין. נאָך מער: בלויז דער פונקט, וואָס פאַרמאָגט אַן אַבסאָלוטע ענדלעכקייט, מאַכט מיגלעך פּינקטלעך צו באַשטימען די רעלאַטיוות ווערדע פון אַלע מיטל־סטע שטאַפּלען; בלויז אַזאַ פונקט ראַטעווט פונעם פאַטאַלן טעות וואָס זיין איין אַ מיטעלן שטאַפּל ווי אַן ענדציל.

אַ זייער גרויסע יידישע באַוועגונג, די רעוויזיאָניסטישע באַוועגונג, איז צוזאַמען מיט אירע אָפּצווייגן, אצ"ל און לח"י, פאָר אונדזערע אויגן צעשמעטערט געוואָרן אויף שטיקלעך, ווייל זי האָט באַשטימט פאָר זיך אַ צו נידעריקן ענדפונקט. וועגן די ענגלענדער זענען פאַרטריבן געוואָרן פון ארץ־ישראל און די יידישע מדינה איז געוואָרן אַ ממשות, האָט די רעוויזיאָניסטישע באַוועגונג אויפגעריסן ווי אַ קויל, וואָס איז אָפּגעפלויגן די דיסטאַנץ, וואָס איז געווען פאָר איר באַשטימט, און האָט דערגרייכט דעם ענדציל. אויך דער מצב פון דער קיבוצישער באַוועגונג איז אַ שווערער צוליב דער זעלביקער סיבה. און פאַרקערט: דער זייער ווייטער פונקט פון דער קאָמוניסטישער באַוועגונג, דער פונקט פון אַ וועלטהערשאַפט, וואָס איז מיט פערציק יאָר צוריק געווען אַ געדוכטער און וואָס איז הײַנט גאָרנישט קיין געדוכטער, — אָט דער פונקט איז פון די גרונט־כוחות פון קאָמוניזם. דאָס העלפט אים גובר זיין די אַלע צוריקגענג און שטרויכלונגען וואָס אים איז אויסגעקומען אַדורכצומאַכן.

פון דעם איז געדרונגען, אַז אויב מיר וועלן זען אונדזער ענדציל ווי אַ ווייטן רעליגיעזן פונקט, וועט עס אונדז געבן אַ הויכן און פילפאַרביבן שטאַפּלען־לייטער, וואָס וועט אונדז ראַטעווען פון טעותן און גרייזן. יעמאָלט וועלן מיר ווייסן אַז אַלץ

זואָס עס איז געגעבן געוואָרן אין אונדזערע הענט איז נישט מער ווי מיטעלע שטאַפלען וואָס מיר פאַרווירקלעכן איינעם נאָכן אַנדערן. פון מאָל צו מאָל וועלן מיר בטל מאַכן אַ פּריערדיקן אויפטו, כדי צו דערגרייכן אַ נייערן און גרעסערן אויפטו.

4

און דאָ קומען מיר צום ענין מאָדערנע העברעישע שפּראַך. דער ווילן פון דער אַרבעטער־באַוועגונג אויפצושטעלן דעם ציוניסטישן יש אין ארץ־ישראל — פּריער איז עס געווען אַ צאָל מושבות, נאָך דעם דער יידישער ישוב אונטערן ענגלישן מאַנדאַט און צום סוף מדינת ישראל — אַנשטאָט דעם היכל פון יידישע באַגערן, אָט דער ווילן האָט געפונען פּאַר זיך זיין נוציקסטן אינסטרומענט אין דער מאָדערנער העברעישער שפּראַך. ווייל זי, וואָס איר שפּראַכיקער טינק דעקט צו אַלע אויסנוויניקסטע טיילן פונעם ציוניסטישן געביי, איז געקומען צו פאַרבלענדן די אויגן, צו פאַרפירן דעם שכל און מרמז צו זיין אַז משיח איז שוין געקומען. דערי־בער איז נישטאָ קיין אָרט פאַר משיחישע באַגערן אַחוץ אין דער ראַם פון יש, וואָס געפינט זיך אין ארץ־ישראל. אַן אָרט איז יאָ פאַראַן בלויז פאַר די צילן, וואָס זוכן צו העלפן דעם דאָזיקן יש און אים צו פאַרשטאַרקן.

די מאָדערנע העברעישע שפּראַך צעקרימט דאָס גאַנצע בילד פון דער יידי־שער ווירקלעכקייט ווי זי שפּיגלט זיך אָפּ אין די יידישע באַגריפן. זי באַשאַפט דעם פאַלשן רושם אַז אונדזער איצטיקייט איז אַ משיחישע; נישט אַז מיר האַלטן נאָך ביי די באַגערן, נאָר אַז מיר האַלטן שוין ביי זייער פאַרווירקלעכונג; נישט אַז מיר גענפינען זיך נאָך אין פרוזדור, נאָר אַז אונדזערע פיס טרעטן שוין אין טרקלין. די מאָדערנע העברעישע שפּראַך שטעלט אַ שטאַרקן טראָפּ, אַ קרענקלעך פּער־וואַרסן אויף דער איצטיקייט. זי האָט בלויז אַ הוה, ווי אין יזהרס ווערק „ימי צקלג". תמיד זוכט זי צו באַווייזן אַז דאָס וואָס ווערט געטאָן היינט איז דער הויכ־פונקט פון דער יידישער געשיכטע אין אַלע דורות און צייטן.

אינעם מהות פון דער מאָדערנער העברעישער שפּראַך איז פאַראַן אַ סך פונעם יסוד פון אַ פּראָפאַגאַנדע־פלאַקאָט, וואָס זוכט צוצוציען די אויפמערקזאַם־קייט צו זיך דורכן פאַרגעסן אַלץ וואָס איז געווען אין עבר און דורך אַן אויסבא־האַלטן זיך פון אַלץ וואָס וועט זיין אין עתיד. די אָפּיציעלע שופרות פונעם מא־דערנעם העברעיש זענען פריער געווען קעגן אַ יידישער מדינה און שפּעטער פאַר איר; פריער פאַר „הבלגה" און שפּעטער פאַר בלוטיקע נקמה־אַקטן; פריער קעגן טעריטאָריעלע איינגעמונגען און שפּעטער פאַר איינהאַלטן דעם האַלבאינדזל סיני. די פלאַקאָטן פונעם מאָדערנעם העברעיש בייטן זיך פון וואָך צו וואָך, ווי פילמען

אין אַ קינא. אָבער יעדער פּלאַקאַט באַטאָנט מיט אַ קאָנסעקווענטקייט אַז דער פּילם וואָס ווערט געווייזן הינט איז דער סאַמע גרעסטער פּילם פון אַלע צייטן און אַלע דורות.

דאָס קרענקלעכע קאָנצענטרירן זיך פונעם מאָדערנעם העברעיש אויף איצטיקייט ווערט געטאָן אויפן חשבון פון באַרויבן דעם עתיד, דורך פּאַרשטאָפּן אַלע עתיד־שטראָמען מיט דער הילף פון ריזיקע און אומגעלומפּערטע הוה־פּלאַקאַטן. כדי אַדורכצוברעכן אַ וועג פּאַרן עתיד דאַרפן מיר באַזייטיקן אָט די פּלאַקאַטן און די שפּראַך, וואָס אויף איר זענען זיי געשריבן. די העברעיִשע שפּראַך האָט געפּלאָסן מיט אַ מעכטיקן שטראָם אין די חסד־צייטן פון בית ראשון און זי ווועט ווייטער פליסן מיט אַ מעכטיקן שטראָם אין דער ירידישער מלכות־שדי. אָבער כל־זמן מיר זענען אין גלות דאַרף זי פליסן מיט אַ דינעם שטראָם און אָט די דינקייט פון שטראָם דערמאָנט עס אונדז, אַז מיר געפינען זיך אין גלות און אַז מיר האַלטן נאָך ביי די באַגערן און נישט ביי זייער פאַרווירקלעכונג.

און עס איז פאַראַן נאָך אַן אַספּעקט פון דער פּראָבלעם. צוליב דעם פּראָגרעס און דער פאַרשטאַרקונג פון דער מדינה זענען מיר אָנגעוויזן אויף באַגערן. ווייל אַלץ וואָס מיר טוען ווערט געמאַכט בלויז מיטן כוח פון חלומות און בענקענישן. די ערד וואָס מיר פאַרבאַהאַלטן אין איר די זריעה, דאָס וואַסער וואָס מיר באַקומען אַרויס פון די טיפענישן פון דער ערד, די אינדוסטריעלע פּראָדוקטן וואָס מיר פּראָדוצירן, די ביכער און די לידער וואָס מיר שרייבן — דאָס אַלץ קומט מיטן כוח פון די חלומות און בענקענישן. איצט מאַכן מיר גרויסע אָנשטרענגונגען כדי אויפצודעקן און אויסצוגעפינען פאַרשיידענע חיונה־קוואַלן אין לאַנד, די גרייס פון די וואַסער־אוצרות, דעם היקף פון די מינעראַל־אוצרות אאַז״וו. אָבער מיר פרעגן זיך נישט פון וואַנען ווועלן מיר נעמען די באַגערן, וואָס זיי אַליין זענען דער עיקרדיקער חיונה־קוואַל. וואַרעם זיי גיבן אונדז דעם כוח צו טאָן די אַלע מלאכות און אויסצוניצן אַלץ וואָס מע קען אויסניצן.

אין די לעצטע צענדלינגער יאָרן איז די קיבוצישע באַווענגונג געווען דער קוואַל פון די באַגערן און דער עיקרדיקער מקור פון די חלומות. פון דער התלהבות וואָס יוגנטלעכע זענען געווואָרן אָנגעשטעקט פון די וויזיעס פון אָט דער באַווענגונג — כאָטש די דאָזיקע התלהבות איז אין לויף פון יאָרן געווארן שטאַרק פאַרקלענערט — זענען געקומען ס׳רוב באַגייסטערונג־קוואַלן, וואָס האָבן פולסירט אין ירידישן ישוב אין ארץ־ישראל איידער עס איז אויפגעקומען די מדינה. אָבער איצט האָט די קיבוצישע באַווענגונג אָנגעווויירן איר כוח ווי אַ שפּע פון מילך, אייער, לאַנד־ווירטשאַפּטלעכע פּראָדוקטן און אינדוסטריעלע אויסאַרבעטונגען. אָבער אין פּרט פון גייסטיקער און געזעלשאַפּטלעכער אינספּיראַציע וועט ווייטער אָנגיין איר

באַרג־אַראָפּ. פּאַראַלעל מיט דעם וועט אויך ווערן פּאַראַרעמט איר כוח ווי אַ מקור, וואָס באַזאָרגט פּאַרן ציבור דעם בעסטן מענטשן־מאַטעריאַל.

די ירידה פונעם אָנפירנדיקן כוח פון דער קיבוצישער באַוועגונג נעמט זיך נישט דערפון וואָס זי האָט נישט מצליח געווען. פּאַרקערט, זי האָט יאָ מצליח געווען. אָבער דווקא די הצלחה איז דער מקור פונעם קריזיס וואָס פּלאָגט זי. די דאָזיקע באַוועגונג האָט אויפגעבויט פּאַר זיך אַ צו נידעריקן בענקשאַפט־לייטער. אויף דעם לייטער איז זי גיך געגאַנגען שטאַפּל נאָך שטאַפּל. די פּאַרזייטע פעלדער, די פּולע שטאַלן מיט גוטע בהמות, די אָנגעפּראָפּטע הינערשטייגן מיט עופות, די שיינע קולטור־הייזער און עסצימערן, די אינסטיטוציעס וואָס זענען אויסגעוואַקסן מיטן כוח פון דער אינספּיראַציע וואָס שטראָמט פון דער קיבוצישער באַוועגונג — דאָס אַלץ זענען שטאַפּלען פונעם חלומות־לייטער, וואָס די קיבוצישע באַוועגונג איז אויף אים געגאַנגען פּאַראַלעל מיט איר הצלחה און מיט דער פּאַרווירקלעכונג פון אירע באַגערן.

איצט האָבן זיך געעגדיקט אַלע שטאַפּלען פונעם קיבוצישן חלומות־לייטער און די דאָזיקע באַוועגונג האָט נישט וווהין צו גיין. זי האָט דערגרייכט דעם ברעג פון איר חלומות־לייטער, וואָס וואָלט אפשר געווען געגנוג פּאַר אַ סך דורות פון אַנדערע פעלקער, אָבער האָבן געקלעקט בלויז פּאַר אָנדערהאַלבן דורות יידן. די קיבוצישע באַוועגונג קען אָדער אַראָפּשפּרינגען פון לייטער דורכן אינפּירן געדונגענע אַרבעט, אָדער טאָפּטשען זיך אויף אַן אָרט אויפן לעצטן שטאַפּל פון איר לייטער און דערביי מאַכן אַן אָנשטעל, אַז דאָס איז נישט קיין טאָפּטשען זיך אויף אַן אָרט, נאָר אַ גיין פּאָרויס. דאָ ליגט דער מקור פונעם קריזיס וואָס פּרעסט די קיבוצישע באַוועגונג.

די דאָזיקע באַוועגונג האָט איר אינספּיראַציע גענומען פון די יידישע רעליגיעזע קוואַלן. נאָך דעם ווי זי האָט פּאַרפלאַנצט אָט דעם אינספּיראַציע־בוים אויף איר ראַציאָנאַליסטישער ערד איז זי געווען זיכער, אַז דער בוים וועט איר ברענגען זיינע פּירות אין משך פון לאַנגע דורות. אָבער דאָס איז געווען אַ פּאַלשע האָפענונג. דער בוים פון רעליגיעזער אינספּיראַציע, וואָס איז געוואָרן פּאַרפלאַנצט אויף איר ראַציאָנאַליסטישן באָדן, נאָך דעם ווי מע האָט אָפּגעשניטן זיינע ווארצלען און מע האָט געמאַכט נידעריקער זיין הייך, זאָגט זיך אָפּ צו געבן פרוכט אַ לענגערע צייט.

דער פּרוּוו צו ציען אינספּיראַציע נישט דירעקט פון יידישן דת איז אַדורכגעפאַלן. עס איז ווידער קלאָר געוואָרן אַז אונדזער אייניקער מקור פון אינספּיראַציע איז דער יידישער דת, ווייל דאָס גיט אונדז דעם סאַמע העכסטן בענקשאַפט־לייטער, וואָס מיר זענען אָנגעווויזן אויף אים און וואָס מיר קענען אויף אים גיין מיט אונדזערע ריזיקע טריט. מיר וועלן, פּאַרשטייט זיך, נישט קענען אומקערן אונדזערע קינדער צו אַ לעבן פון אמונה און מצוות, ווי דאָס איז געווען אין די

פֿאַרגאַנגענע דורות. מיר דאַרפֿן אָבער, לכל הפּחות, זען אַז זיי זאָלן באַקומען אַ ידיעה וועגן דעם וואָס עס איז דער יידישער דת און וואָס דאָס האָט געגעבן אונדזערע עלטערן.

איצט ווערן אין די שולן געלערנט די העברעישע לימודים אָן אַן אינעווייניקסטער אינטעגראַציע און בלויז מיט אין אויפֿצוקלערנען ציל: אויסצולערנען דעם תלמיד וואָס מער ווערטער און אויסדרוקן פון תנכישן העברעיש. אַנשטאָט דעם לימוד, וואָס מאַכט אַרעם אינטלעכע אינספּיראַציע, דאַרף מען אין אַלע שולן אַיינפירן דעם לימוד פון יידישן דת ווי אַ גרונט־לימוד, וואָס הייבט זיך אָן מיטן חומש בראשית און ענדיקט זיך מיט חסידות. די לערערס פון אָט דעם גרונט־לימוד דאַרפֿן זיין רעליגיעזע יידן. דער ציל פונעם לימוד דאַרף זיין אָנצובינדן דעם תלמיד קוואַלן פון בענקשאַפֿטן, וואָס זאָלן באַרייכערן זיין נשמה און וואָס זאָל אים אַרויסהעלפֿן אין אינטלעכער אויפֿגאַבע וואָס ער וועט נעמען אויף זיך אין דער צוקונפֿט, אַפֿילו אויב ער וועט זיך אין גאַנצן דערווייטערן פון דת און רעליגיעזקייט.

דער דאָזיקער לימוד וועט קיין מאָל נישט קענען זיין נוציק כל־זמן דאָס מאַדערנע העברעיש איז די רעדשפּראַך. לויט איר עצם נאַטור פֿאַרשטאָפּט די מאַדערנע העברעישע שפּראַך די בענקשאַפֿט־קוואַלן. אין דער זעלביקער צייט לייגט זי אַרויף אויפן תלמיד אַ שוועריקן לערן־באַלאַסט, כדי זיך אויסצולערנען די ידיעות וואָס זענען נייטיק ביים באַנוצן זיך מיט איר אין טאָג־טעגלעכן לעבן. בלויז דעמאָלט וועט יידיש וועט ווערן די רעדשפּראַך, וועט דאָס אַלטע העברעיש פון דאָס ניי קענען ווערן לשון־קדוש. די העברעישע שפּראַך וועט ווידער קענען אויספּירן איר היסטאָרישע פונקציע און זיין דער מכשיר, וואָס דורך אים שטראָמט די רעליגיעזע אינספּיראַציע; און ער וועט אונדז ברענגען די בענקשאַפֿטן און באַגערן וואָס שפּייזן אונדז.

אונדזער גאַנג ווי יידן איז תמיד געווענדט צו אין ציל: צו דער יידישער מלכות־שמים. אונדזער וועג צו אָט דעם ציל איז אַ שאָסיי, וואָס פירט צו שטאַרקע הייכקייטן און ציט זיך איבער מעכטיקע צייט־תהומען. ווען מיר גייען מיט אָט דעם וועג דאַרפן מיר זיך אָנהאַלטן אין דעם שטאַרקן פֿאַרענטש, וואָס ציט זיך לענג אויס דעם שאָסיי. דער דאָזיקער פֿאַרענטש איז דאָס אַלטע העברעיש, דאָס לשון־קודש וואָס ווערט נישט גערעדט. דורך דעם וואָס דאָס אַלטע העברעיש איז נישט קיין רעדשפּראַך קען זי אויך נישט ווערן איינגעבראַכן. קיינער גריזשעט זי נישט, גראָבט זיך נישט אונטער איר און רוקט נישט אַוועק די שטייגער פון אירע וועגן. דורך דעם וואָס זי איז אַ נישט־גערעדטע שפּראַך שטייט זי מחוץ צייט און אין דעם זכות הערשט זי איבער דער צייט. אויב מיר לאָזן אַרויס פון אונדזערע הענט אָט דעם פֿאַרענטש פון אַ נישט־גערעדטן לשון־קודש זענען מיר פֿאַרטיק און קייקלען זיך אַראָפּ אינעם אויפגעפֿראַלטן צייט־תהום וווּ מיר ווערן צעשמעטערט.

קאַפּיטל נײַן

סאַברעס אין פאַסטקע

1

דער היסטאָרישער פעלער פונעם מאָדערנעם העברעיש האָט צום שווערסטן געטראָפן דעם דור פון די סאַברעס. די עלטערן האָבן געטראַכט און געאַרבעט אויף ייִדיש, אָבער די קינדער זענען געוואָרן אָפּגעריסן פון אָט דעם לשון און זיי זענען געבליבן אָן אַ גרונטשפּראַך. איצט זענען געוואָרן הײַליק זייערע צײַן צוליב די נישט־צייטיקע פּרוכט וואָס די עלטערן האָבן אויפגעגעסן. גרויסע און וווּנדער־לעכע זאַכן האָבן די עלטערן געגעבן צו די קינדער, אָבער אין דער זעלביקער צייט האָבן זיי אַוועקגענומען פון זיי אַ וואָגיקע זאַך, וואָס איז, אפשר, שקול קעגן די אַלע אַנדערע זאַכן: אַ גרויסע און מעכטיקע גרונטשפּראַך, וואָס איר אָרט האָט געירשנט אַ שפּראַך, אַ שוואַכע און אַ קינסטלעכע.

אין איטלעכן פּרט, אָחוץ אין מיליטעריש תחום, זענען די סאַברעס קלענער פּאַר זייערע עלטערן. עס טרעפט אַז זיי, די סאַברעס, קוקן אויף זיך ווי אויף קאַר־ליקעס, וואָס זענען געבוירן געוואָרן בייַ ריזן. די אייגנציקע סיבה פון אָט די אונ־טערשיידן אין פּרט פון גייסטיקן כּוח שטעקט אין שפּראַך־אונטערשייד. ווייל דער מענטש איז די שפּראַך און די שפּראַך איז דער מענטש און מע קען נישט אָפּטיילן דעם מענטש פון זיין לשון. די עלטערן האָבן געראַטן אַזוי צו טראַכטן אויף אַ מעכ־טיקער שפּראַך און דערפּאַר זענען זיי גרויס. די שפּראַך פון די קינדער איז אָבער קליין און דעריבער זענען זיי אויך קליין. עס זענען אַדורכגעפאַלן אַלע פּרווון אויפצוהאָדעוועז אַ סאַברישן מנהיגים־דור, וואָס זאָל זיך אָנשפּאַרן אויף זיך אַליין.

אין איטלעכן ענין שפּאַרט זיך אָן דער סאַברע אויף זיין פּאָטער וואָס רעדט ייִדיש, אַזוי ווי דאָס לשון פון סאַברע, דאָס מאָדערנע העברעיש, שפּאַרט זיך אָן אויף ייִדיש. די סאַברעס האָבן נישט קיין האָפענונג אַרויסצוברענגען פון זיך גרויסע מנהיגים און שרייבערס. אפשר וועלן די סאַברעס אַרויסגעבן גרויסע מיליטערישע פירערס און פיזיקערס, ווייל די סטיכיע פון אָט די תחומען איז נישט קיין שפּראַ־

כיקע נאָר אַ מאַטעמאַטישע. אָבער אין איטלעכן ענין, וואָס אין אים איז מכריע דאָס לשון, וועט דער סאָברע נישט דערגרייכן קיין גרויסקייט. און דאָס איז דאָך זייער אַ טרויעריקער און טונקעלער אויסקוק, ווייל בלויז די תחומען, וואָס אין זיי הערשט דאָס לשון, זענען עס די וואָס זענען מכריע און וואָס באַשטימען.

דער סאָברע איז אַ טראַגישער מענטש. עס איז פאָר אים באַשטימט געוואָרן אַ צענטראַל אָרט אין דער געשיכטע פון יידישן פאָלק און פון דער וועלט. אָבער שטייענדיק אויף אָט דעם צענטראַלן אָרט רעדט ער אויף אַ הינקעדיקער און פראָווינציעלער שפּראַך, וואָס רייסט אים אָפּ פונעם אַלוועלט און אַלץ וואָס איז אין איר: פונעם יידישן רעליגיעזן עבר, פון די יידישע תפוצות, פון דער אינטער־נאַציאָנאַלער וועלט. כמעט אין איטלעכן לשון זענען געשריבן געוואָרן און עס וועלן נאָך ווערן געשריבן וויכטיקע ביכער וועגן יידישן גורל. לעצטנס איז אַרויס אויף פראַנצייזיש אַ וויכטיק יידיש בוך פון דער פעדער פונעם שרייבער אַנדרע שוואַרץ־באַרט. אויב אָבער עס וועט אין ישראל וויטער אָנהאַלטן די איצטיקע אַנטוויקלונג וועט אין צוואַנציק־דרייסיק יאָר אַרום — ווען עס וועלן בלייבן בלויז סאָברישע שרייבערס — נישט זיין קיין שום האָפענונג אַז אויפן מאָדערנעם העב־רעיש וועט ווערן געשריבן אַ וויכטיק יידיש בוך, וואָס געהער צום תחום פון שיינער ליטעראַטור. אַ יונגער סאָברע וועט דעמאָלט מוזן זיך לערנען ענגליש אָדער פראַנצייזיש, נישט בלויז כדי צו קענען לייענען די ווונדערלעכע שאָפונגען פון אָט די ליטעראַטורן, נאָר אויך כדי צו קענען לייענען אין אָריגינאַל, אַ וויכטיק יידיש בוך, וואָס איז געשריבן אויף ענגליש אָדער פראַנצייזיש.

דער סאָברע רייסט איבער די קייט פון טויזנטער יאָרן, וואָס אין משך פון זיי האָבן יידן פאָר וואָכעדיקע ענינים באַנוצט וועלטשפראַכן. ער, דער סאָברע, איז דער אינציקער וואָס רעדט אויף אַן אָרעמער און הינקעדיקער שפּראַך. ער רייסט איבער — פון שפּראַכיקן שטאַנדפונקט — אַלע דורות פון דער יידישער געשיכטע וואָס זענען אונדז באַקאַנט. ווייל די יידן פון בית ראשון האָבן דאָך אויך געערדט אויף אַ גרויסער שפּראַך, אויפן תנכישן העברעיש, וואָס האָט אַרויסגעגעבן מעכטיקע שאָפונגען.

עס קומט אויס אַז דער סאָברע איז דער אייניציקער צווישן אַלע יידן — פון די וואָס זענען באַשטימט צו זיין קולטור־שאַפערס ביי יידן — וואָס זיין טאָג־טעגלעכע שפּראַך איז נישט קיין גרויסע. דער סאָברע דאַרף זיך פאַרטראַכטן וועגן אָט דעם גורלדיקן ענין. ער דאַרף זיך אַליין פרעגן פאָר וואָס זאָל דווקא ער, אין דער היסטאָרישער קייט פון טויזנטער יאָרן, זיך געפינען אין אַ שפּראַכיקן לאָבי־רינט, אין אַ שפּראַכיקן טעמפּן ווינקל, אין אַ שפּראַכיקער פאַסטקע, וואָס וועט אין משך פון דער צייט ווערן אַ פאַסטקע אין איטלעכן פּרט.

פֿאַרן סאָברע זענען שוין פֿאַראַן רמזים וועגן צוויי אויסוועגן פון דער שפּראַכיקער פֿאַסטקע, וואָס ער איז אין איר פֿאַרשפּאַרט. דער ערשטער אויסוועג, דער כנענישער, ווינקט צו אַראַביש, דער צווייטער — צו ענגליש. אָבער ביידע אויסוועגן זענען נישט מער ווי אַן אַנטלויפן פון איין צרה צו אַ צווייטער. דער מיין פון אַראַביש איז אונטערגאַנג אין פון ענגליש — אונטעריאָכונג. ביידע, אַראַביש און ענגליש, קומען נישט מיט קיין שטורעם, נאָר זיי קריכן פֿאַמעלעך. אַ רמז פונעם קריכן פון אַראַביש קען מען איינזען אין די גרויסע אַראַבישע אויפֿשריפֿטן, וואָס געפֿינען זיך אויף די נייע ישׂראלדיקע באַנקנאָטן.

ענגליש נעמט אײַן אַ טריט נאָך אַ טריט אין די תחומען פון קונסט, פֿאַרשונג און עקאָנאָמיק. און מע דאַרף זיך נישט וווּנדערן וועגן דער שטאַרקייט פון דער ענגלישער שפּראַך און אויף דעם וואָס העברעיש קען נישט קאָנקורירן מיט איר. אין לויף פון דער צייט וועט ענגליש ווערן דאָס הערשנדיקע לשון אין ישׂראל, כאָטש מען וועט אָפּיציעל עס נישט אָנערקענען. פֿאַראַלעל מיט דעם וועט דער סאָברע אָנווערן זײַן ספּעציפּישע באַשטימונג און זײַן גורל. ער וועט זײַן אַ צוגאָב צו די ייִדן וואָס רעדן ענגליש. ער וועט זײַן דער ייִדישער מיליטער־מאַן, אַ מין ייִדישער גלאַדיאַטאָר, וואָס שטייט אויף דער אַרענע, שטויסט זיינע פיינד און באַקומט דערפֿאַר בליקן פון פֿאַרערנג און מיליאָנען דאָלאַרן פונעם ייִדישן קהל, וואָס קוקט זיך צו צו אָט דער באַגייסטערנדיקער פֿאַרשטעלונג.

דורך זײַן אומקערן זיך צו ייִדיש קערט זיך אום דער סאָברע נישט בלויז צום לשון, וואָס איז געוואָרן אָפּגעשניטן פון אים דורך אַן אַכזריותדיקער אָפּעראַציע, נאָר ער נעמט איבער פֿאַר זיך די אָנפּירערשאַפֿט אין דער ייִדישער וועלט. מיטן רעדן ייִדיש וועט ער עס זײַן דער וואָס הערשט איבער די ייִדן וואָס רעדן ענגליש און נישט זיי וועלן הערשן איבער אים. אָפּגערעדט וועגן די רוסישע ייִדן, וואָס וועלן אין פֿאַל פון זייער קומען קיין ארץ־ישׂראל אין גרויסע מאַסן מיטברענגען מיט זיך אַ גרויסע ליטעראַטור און אַ מעכטיקן אוצר פון איבערלעבענישן, אַלע אָדורכגעפֿלאָכטן מיט ייִדיש, און וואָס וועלן אויסשפּרייטן אָט די השפּעות זייערע אויף דער גאָרער ייִדישער וועלט.

דער סאָברע דאַרף מאַכן אַ שפּראָכיקע רעוויזיע. ער דאַרף פֿאַרשטיין אַז דאָס וואָס מע רופט אָן אויפֿלעב פון דער העברעיִשער שפּראַך איז נישט מער ווי דער ריזיקאַלישסטער און ספּקדיקסטער עקספּערימענט — דער סאַמע ריזיקאַלישסטער עקספּערימענט וואָס איז געשען אין דער ייִדישער קאָלאָניזאַציע אין ארץ־ישׂראל. דאָס איינגעמען אַ לאַנד דורך אַ פּראָצעס, וואָס הייבט זיך אָן מיט אַריינדרינגען און ענדיקט זיך מיט אָן אָפּענער איינגענומענ, איז נישט קיין חידוש. אָבער הערשאַפט פון אַ שפּראַך, וואָס מע האָט אויף איר נישט געריעדט צוויי טויזנט פינף הונדערט

יאָר, דאָס איז שוין יאָ אַ חידוש. מע דאַרף בודק זיין דעם דאָזיקן עקספּערימענט און דערגיין צי ער האָט מצליח געווען אָדער ער איז אַדורכגעפאַלן. קודם־כל דאַרף דעם ענין בודק זיין דער סאַברע, וואָס אויף זיין לייב ווערט אַדורכגעפירט דער עקספּערימענט.

די עלטערן האָבן אַרומגערינגלט דאָס מאָדערנע העברעיש מיט אַ צוים פון טאַבו. אַלץ זענען זיי בודק און קריטיקירן, אָבער דאָס מאָדערנע העברעיש נישט. מע רעדט זייער אַ סך וועגן דער העברעישער ליטעראַטור און אירע ענינים. מע מיידט אָבער אויס צו רעדן וועגן דעם דעצידירנדיקן פאַקט, אַז די העברעישע ליטעראַטור איז אין איר רוב געוואָרן באַשאַפן דורך ייִדיש־רעדערס. מע באַהאַלט זיך אויס פון אָט דעם פאַקט כאָטש ער איז דעצידירנדיק אין אַלע ענינים פון דער דאָזיקער ליטעראַטור.

אין זיין בוך „עטרה ליושנה" דערקלערט א. קריב אַז מענדעלע איז דער אָנהייב אי פון דער העברעישער אי פון דער ייִדישער ליטעראַטור. אָבער אין דער צייט וועז די העברעישע ליטעראַטור איז אַוועק אויפן וועג פון אַראָפריסן דאָס ייִדישע פאָלק און עס אַרויסשטעלן צו שאַנד און צו שפּאָט, האָט די ייִדישע ליטעראַטור גובר געווען אָט די שטרויכלונג און זי פאַרמאָגט אַ שפּע פון ליבשאַפט צום פאָלק ישראל.

פון וואַנען קומט די דאָזיקע אַנדערשקייט און פאַר וואָס קומט זי? א. קריב מיידט אויס צו געבן אַן ענטפער אויף דעם אָן רעדט ווייטער זיינס. ער גייט נישט אַריבער דעם צוים פון טאַבו, וואָס רינגלט אַרום דאָס מאָדערנע העברעיש. דער אמת איז אַז מחמת דעם, וואָס די באַשטימונג פון ייִדיש איז צו דינען דעם ייִדישן פאָלק אוז צו פירן זיין מלחמה, איז די ייִדישע ליטעראַטור על־פּי מוז אַן אוהבת־ישראל. אָבער די באַשטימונג פון דער מאָדערנער העברעישער שפּראַך איז אַרייַנצוברענגען ביי ייִדן פרעמדע באַגריפן. מחמת דעם מוז איר ליטעראַטור על־פּי הכרח אַראָפריסן דאָס ייִדישע פאָלק.

דער באַווּסטער קריטיקער פּראָפּ׳ ב. קורצווייל באַהאַנדלט אין ליטעראַרישן אָפּטייל פון „נויע צירייכער צייטונג" די ישראלדיקע ליטעראַטור און ער קומט צו טרויעריקע מסקנות. צום סוף טרייסט ער זיך אָבער מיט דעם וואָס די העברעישע שפּראַך, וואָס אויף איר איז געשריבן אָט די ליטעראַטור, וועט מוזן אַרויפּפירן די ליטעראַטור אויף אַן אַנדער וועג און זי איבערבייטן לטובה. די דאָזיקע נחמה האָט נישט קיין שום לאָגישן אָנשפּאַר. מע דאַרף איבערריסן דאָס שווייגענישן אַרום דער מאָדערנער העברעישער שפּראַך, אַוועקנעמען דעם צוים פון טאַבו וואָס איז פאַרבונדן מיט זי אַרום, בודק זיין איר מעמד און דעם עקספּערימענט וואָס איז פאַרבונדן מיט

איר אין ליכט פון די אַלע פאַרשיידנאַרטיקע פאַקטן, וואָס האָבן זיך אָנגעקליבן ביי אונדז: די ליטעראַרישע, פּעדאַגאָגישע, פּסיכאָלאָגישע, אַנטראָפּאָלאָגישע א״א פאַקטן.

די אָנשטרענגונג, וואָס די עלטערן פון די סאַברעס האָבן אינוועסטירט אין מאָדערנעם העברעיש, איז גרעסער פון אַלע אַנדערע אינוועסטירונגען זייערע. זיי האָבן מורא אַפילו אַרויפצוברענגען אויפן געדאַנק, אַז די דאָזיקע אינווועסטירונג האָט נישט געהאַט קיין אָנשפּאָר. די סאַברעס אַליין דאַרפן אָנהייבן די שפּראַך־רעוויזיע. זיי דאַרפן פון זיך אַליין אויפשטעלן אַ קריז מענטשן, וואָס זאָלן אָנהייבן צו לערנען די ייִדישע שפּראַך אוֹן זיך פאַרטיפּן אין איר. זיי זענען מחוייב עס צו טאָן צוליבן פּשוטן טעם וואָס ייִדיש איז אַ טייל פון זייער לשון לכל הפחות ווי העברעיש. וואָרעם די ייִדישע שפּראַך באַהעפט צוזאַמען די העברעישע וועדטער אוֹן דעם העברעישן דקדוק, גיסט אַריין אין זיי לעבן, פאַרבינדט זיי מיטן הוה אוֹן ברענגט אַריין אין זייערע שפּאַלטן איר גייסט אויף וויפל עס איז מיגלעך אַהין אַרייַנצודרינגען.

אַ סאַברע, וואָס קען נישט קיין ייִדיש, איז אַ בור אוֹן אַן עם־הארץ אַפילו אויב ער פאַרמאָגט דעם טיטל פּראָפעסאָר. ווייל די ערשטע בילדונג פון אַ מענטש איז דאָס קענען זיין לשון, אוֹן דאָס לשון פון סאַברע איז אַ געמיש פון העברעישע וועדטער אין דעם גייסט פון ייִדיש. נאָר דעם ווי אַ גרופּע סאַברעס וועלן זיך גרינטלעך אויסלערנען ייִדיש, וועלן זיי אַליין קענען אויף אַ וויסנשאַפטלעכן אופן בודק זיין דעם עקספּערימענט, וואָס איז פאַרבונדן מיטן מאָדערנעם העברעיש, אוֹן אַרויס־באַקומען די ריכטיקע מסקנות. די דאָזיקע פאַרשונג וועט אויך דינען ווי אַ יסוד פאַר אַ נייער אוֹן שפּאַנענדיקער וויסנשאַפט, וואָס פאַרנעמט זיך מיט אַ שבט אַ יחיד במינו — די סאַברעס — אוֹן אַנאַליזירט זיינע פאַרשיידענע אייגנשאַפטן.

דאָס, וואָס די עלטערן פון די סאַברעס באַהאַלטן אויס פון זייערע קינדער די ייִדישע שפּראַך, האָט אפשר צו זיך נאָר איין אַנאַלאָגיע: דער דרך פון די קאָטוילישע גייסטלעכע, וואָס האָבן אין משך פון אַ לאַנגער תקופה אויסבאַהאַלטן פון דער מערב־וועלט גריכיש אוֹן איר קלאַסישע ליטעראַטור, כדי די מענטשן זאָלן חלילה נישט קאָליע ווערן צוליב די אָפּיקורסישע השפּעות וואָס זענען פאַרבאָרגן אין אָט דער ליטעראַטור. די פון דאָס ניי אויפגעדעקטע קלאַסישע גריכישע שפּראַך אוֹן איר ליטעראַטור האָבן אַרויסגעבראַכט דעם וווּנדער פון דער רענעסאַנס־תקופה אוֹן די מעכטיקע קולטור־עשירות וואָס איז געוואָרן געשאַפן אין איר.

אַזוי וועט אויך די נייע אויפדעקונג פון ייִדיש דורך די סאַברעס ברענגען זיי אַ ישראלדיקן רענעסאַנס. ער וועט עפענען פאַר זיי וווּנדערלעכע פאַרבאָרגענע אוצרות פון ליטעראַטור, פון הומאָר אוֹן שפּראַכיקע קוואַלן. ער וועט זיי ראַטעווען פון דער קללה פון קליינגעוויקסיקייט דורך באַרייכערן זייער גייסט אוֹן וועט זיי

אויך ראַטעווען פון דער קללה פון אָפּגעריסנקייט און פּאַריתומטקייט דורך באַהעפטן זיי מיט דער גאָרער יידישער וועלט און מיט טויזנט יאָר יידישע געשיכטע אין מזרח־אייראָפּע. די סאָבערס, וואָס וועלן לערנען יידיש כדי אויסצוגעפינען דעם אמת וועגן זיך אַליין, וועלן ענדלעך אויך אויפדעקן גרויסע און וווּנדערלעכע אוצרות. וואָרעם דער אייבערשטער האָט שוין פון פּאָרויס געזאָרגט וועגן דעם אַז די, וואָס גייען אַרויס זוכן דעם אמת לשמה, זענען עס די וואָס דעקן אויף די וווּנדערלעכסטע אוצרות.

דער דאָזיקער ענין פּאַסט זיך אַריין אינעם דרך פון די סאָבערס צו זעלבשטענדיקייט, צו אַ שאַפן וואָס האָט דעם חותם פון נייקייט און פון זייערס אַן אייגענעם אויפטו. כדי סוף־כל־סוף אַרויסצוגיין פון דער אָפּוטרופּסות פון זייערע עלטערן דאַרפן די סאָבערס אונטערנעמען אַ גרויסע און דעצידירנדיקע אַקציע, וואָס זאָל אין גאַנצן זיין זייערע. די דאָזיקע אַקציע דאַרף צילן צו שאַפן אַ צונויפבונד צווישן זיי און דעם יידישן פּאָלק, דעם אַשכנזישן יידישן שבט.

די עלטערן פון די סאָבערס האָבן זיך נישט געגייטיקט אין אָט דעם בונד, וויל ער האָט ממילא עקסיסטירט מיטן כוח פון דער בשותפותדיקער מזרח־אייראָפּעישער ירושה. אויף וויפל די עלטערן האָבן יאָ געוועדט וועגן דעם צונויפבונד האָבן זיי געהאַט אין זינען דעם אופן ווי אַזוי אים אויסצוניצן און צו אַקטיווירן. דער עצם צונויפבונד האָט עקסיסטירט און תמיד האָבן די עלטערן פון די סאָבערס באַקומען פון די יידן אין די תפוצות אַלץ וואָס זיי האָבן געבעטן פון זיי, אויב נישט נאָך מער.

אַנדערש איז דער מצב פון די סאָבערס. זיי דאַרפן שאַפן אָט דעם צונויפבונד, וויל ער עקסיסטירט נישט, וויל זיי זענען אין אַ גרויסער מאָס פרעמד צו די יידן אין די תפוצות, מחמת דעם וואָס זיי זענען וויט פון דער מזרח־אייראָפּעישער היסטאָרישער ירושה. די דאָזיקע אויפגאַבע איז די סאַמע ערשטע פאַר די סאָבערס. די מדינה וועט נישט קענען זיך האַלטן אַן אַן ענגן בונד און אַ פאַרצווייגטער הילף מצד דער מערבדיקער תפוצה. אויב די סאָבערס וועלן מצליח זיין ביים שאַפן דעם צונויפבונד מיט אָט דער תפוצה, וועלן זיי מצליח זיין אין אַלע אַנדערע אונטערנעמונגען זייערע וואָס האָבן צו טאָן מיט ענינים פון זיכערקייט, ווירטשאַפט און פּאָליטיק.

אויב זיי וועלן, חלילה, נישט מצליח זיין, איז פאַראַן אַ סכנה אַז זיי זאָלן אַדורכפאַלן אויף אַלע איבעריקע שטחים. די עלטערן פון די סאָבערס האָבן אויפגעלעבט די וויסטקייט פון לאַנד און אויף די סאָבערס ליגט דער חוב אויפצולעבן אַן אַנדער וויסטקייט: די גייסטיקע וויסטקייט אין די באַציונגען צווישן ישראל און די תפוצות. איטלעכער דור האָט זיך זיין וויסטקייט און איטלעכער דור האָט די אויפגאַבע אויפצולעבן זיין וויסטקייט.

די אַקציע אויפצולעבן די וויסטקייט וועלן די סאָברעס נישט קענען פאַרווירקלעכן אָן אַן אומקער צו ייִדיש. דער דאָזיקער אומקער איז דער רעוואָלט פון די קינדער קעגן זייערע עלטערן. אָבער דער דאָזיקער רעוואָלט איז אַ מוזאַך. ער פאַרמירט דעם יסוד פון דער באַניַונג, וואָס צוזאַמען מיט די אַנדערע פעסט אייניגעפונדעוועטע אויפטוען פון די עלטערן, שאַפט ער דעם וועג פון המשך; און אין המשך שטראָמט דאָס לעבן פונעם מענטש.

K. KATZENELNSON

La Crisis en el Hebreo Moderno

(The Crisis of Modern Hebrew)

Editado por
CYCO BICHER FARLAG
Y
EDITORIAL "IDBUJ"
New-York Buenos Aires
1961